

The image shows three tall, dark, stylized human figures standing on a rocky shore at sunset. The figures are silhouetted against the bright, golden light of the setting sun, which is partially obscured by clouds. The figures have distinct heads and arms, and their forms are reflected in the calm water in the foreground. The background features a hazy landscape with distant hills and a body of water.

Forskerblikk på politikk og samfunn

Hilmar Rommetvedt (red.)

Tidligere utgivelser:

«Forskerblikk på politikk II», Hilmar Rommetvedt, 2012, ISBN: 978-82-490-0774-5

«Forskerblikk på politikk», Hilmar Rommetvedt, 2003, ISBN: 82-490-0248-2

For disse og andre publikasjoner, se: www.iris.no/publications

© 2015 IRIS og forfatterne

ISBN 978-82-490-0850-6

Publikasjonsnummer ved bestilling: IRIS - 2015/025

Omslag og tilrettelegging: Åshild Finnestad

Foto: «*Sverd i fjell*» av kunstneren Fritz Røed. I 1984 fikk Rogalandforskning, i dag IRIS, retten til å benytte kunstverket i sin logo. Foto tatt av Hilmar Rommetvedt.

International Research Institute of Stavanger

Postboks 8046

N-4068 Stavanger

www.iris.no

Forord

Forskning dreier seg om å forstå, forklare og forbedre. Det dreier seg om å utvikle ny kunnskap for å forstå hvem vi er og hva som skjer, for å forklare hvorfor det skjer, og for å kunne forbedre det samfunnet vi lever i. Det betyr også at forskningsresultatene må formidles til det samfunnet som omgir oss forskere.

Våre bidrag til kunnskapsutviklingen publiseres i vitenskapelig artikler, bøker og rapporter. Slike publikasjoner er primært rettet inn mot oppdragsgivere og fagfeller, nasjonalt så vel som internasjonalt. Hensikten med denne lille boken er å formidle noe av denne kunnskapen til en større del av allmennheten.

Vi har samlet en rekke populariserte artikler om politikk og samfunn der forfatterne har tatt utgangspunkt i noe av den forskningen som er utført ved IRIS. Artiklene har tidligere vært publisert som kronikker, avisinnlegg o.l., men i noen tilfeller er det gjort justeringer i tittelen og/eller teksten. De vurderingene som kommer til uttrykk i artiklene, er det forfatterne som står ansvarlige for. For dem som vil sette seg nærmere inn i de temaene som tas opp, vises til publikasjoner nevnt i fotnotene til de ulike kapitlene.

Fellesskap er nødvendig for at samfunn og politiske enheter skal fungere. I del I rettes søkelyset mot den historiske og politiske fellesskapsfølelsen, eller mangelen på sådan, som ligger til grunn for forholdet mellom generasjoner, kommuner og nasjoner. I del II presenteres kunnskaper som kan være aktuelle i forbindelse med utformingen av den offentlige politikken på ulike samfunnsområder som samferdsel og arbeidsliv, regionalpolitikk og innovasjon, kultur og helse. I del III er det særlig kampen om innflytelse og velgeroppslutning mellom Stortinget, organiserte interesser, medier og politiske partier som står i fokus for oppmerksomheten. Det siste kapitlet tar opp det ansvaret som følger med, når man har erobret maktposisjoner.

Vi takker bidragsyterne og Åshild Finnestad som har stått for den tekniske tilretteleggingen.

Vi håper at leserne vil ha glede av artiklene i boken.

IRIS Samfunnsforskning, februar 2015.

Einar Leknes
direktør

Hilmar Rommetvedt
forskningsleder

Innhold

I. HISTORISK OG POLITISK FELLESSKAP	7
1. FRÅ TRONGE TIL TRAVLE TIDER.....	9
2. GEOGRAFI OG KJÆRLIGHET.....	11
3. TRUER KOMMUNESAMMENSLÅING IDENTITETEN?	13
4. HAFRSFJORD KOMMUNE 2026.....	16
5. (HVORFOR) VIL SKOTTENE UT AV UNIONEN?	19
II. KUNNSKAP FOR POLITIKKUTFORMING	23
6. FRAMTIDA GÅR PÅ SKINNER.....	25
7. POLITISK SPILL OM HOVEDSTAMVEGEN	27
8. REKRUTTERINGSARBEID ER VIKTIG, OGSÅ I NEDGANGSTIDER...30	
9. ROPES DET KRISE LENGE NOK, KOMMER DEN KANSKJE!.....	33
10. TIL BONDENS PRIS.....	36
11. BONDE – IKKE ARBEIDSTAKER	39
12. KONFLIKT OG PROBLEMLØSNING.....	41
13. FORSKNINGSPOLITIKK ER OGSÅ REGIONALPOLITIKK	43
14. ER VIRKELIG OSLO LANDETS MEST PRODUKTIVE FYLKE?	46
15. MINDRE BYERS FREMTID I EN GLOBALISERT VERDEN	49
16. KULTURHUS PÅ HVER HOLME?.....	52
17. KOMMUNAL OMDØMMEPOLITIKK.....	55
18. OVERDREVEN TRO PÅ HELSEREFORMER?.....	58
19. PENDELEN SVINGER I HELSEPOLITIKKEN	60

III. KAMPEN OM MAKT OG INNFLYTELSE.....	63
20. STORTINGET OG LOBBYISTENE	65
21. LOBBYISTMAKTENS GRENSER.....	68
22. STYRER MEDIENE POLITIKKEN?	70
23. HAGEN STYRTE ARK, MEN HVEM STYRTE HAGEN?.....	73
24. FREMSKRITTSPARTIET: SAKENE BETYR MER ENN LEDERNE	76
25. SENTERPARTIET I MOTVIND OG MEDVIND	80
26. SP-VANDRING MOT VENSTRE, HVA NÅ?.....	83
27. MØTER MED PER BORTEN.....	86
28. ETT ÅR TIL STORTINGSVALGET: HVA HAR VI I VENDE?	89
29. HÅP FOR SPERREGRENSEPARTIENE?.....	93
30. DERFOR BURDE STOLTENBERG GÅTT.....	96
OM FORFATTERNE	100
IRIS SAMFUNNSFORSKNING	101

I. Historisk og politisk fellesskap

1. Frå tronge til travle tider

Merete H. Jonvik

Forteljingar om smalhans, sild og poteter, og appelsinar som kom til byen med båten til jul, vert stadig fjernare. Andre generasjonsforteljingar vil etter kvart ta over.¹

Når samfunnet endrar seg, slik det alltid gjer, og slik det har gjort raskare i Stavanger enn i andre byar, vert generasjonar som veks opp ramma inn av nokre felles erfaringar. Dei vert forma av verdisett, politiske strøymingar, strukturelle forhold og «tidsånda» som rådar i dei tidene dei veks opp i. Generasjonar får slik nokre felles forankringspunkt, som er bundne i den spesifikke historiske, sosiale og kulturelle tida dei har opplevd samtidig. Erfaringane representerer mangfald med tanke på at personar opplever tidene sett frå ulike klassa, kjønna og geografiske ståstader, men trass i mangfaldet, har dei noko felles i tid.

Stavanger har opplevd ein markant og oljerelatert velstandsvekst dei siste 40-50 åra. I eit forskingsprosjekt som utforskar sosiale, kulturelle og økonomiske endringar i denne tidsperioden, har vi intervjuet 39 personar oppvaksne i Stavanger og omegn. Halvparten av dei vart fødte mellom 1945 og 1950 – den såkalla etterkrigsgenerasjonen – medan den andre halvparten vart fødte mellom 1975 og 1980 – vi kallar dei oljeborna.

Når det generasjonane sine forteljingar om religion, kommunikasjon og openheit, og oppseding til dømes, verkar forskjellane mellom etterkrigsgenerasjonen og deira foreldre å vera større enn dei mellom etterkrigsgenerasjonen og oljeborna, der det er meir kulturell samhøyr. Men, om vi fokuserer på den lokale velstandsveksten er det òg tydeleg at den har sett ulike avtrykk i dei to generasjonane som her er intervjuet.

Etterkrigsgenerasjonen si fortolking og attgjeving av dei økonomisk materielle sidene ved sin oppvekst handlar for ein stor del om kva ytre avgrensingar dei opplevde på forbruket sitt. Dei hugsar det var tronge tider, og fortel om knappheit på ei rekkje produkt og varer. Dei måtte få lite til å strekkja over mykje. Med grunnlag i desse erfaringane frå sine tidlege år opplever mange av dei at dei er nøysame og nøkterne, medan generasjonen etter dei «kom lettare til ting», som nokre seier.

---

¹ Kronikk i *Stavanger Aftenblad* 13. januar 2015, basert på eit pågåande doktorgradsarbeid om kulturelle verdsetjingar og oppfatningar av sosial ulikskap.

Når oljeborna talar om velstandsauke og velstand generelt, kjem dei snarare inn på eigne forsøk på og ønskjer om avgrensing, både av forbruk og når det gjeld organisering av tid. Utfordringa for mange av oljeborna verkar i langt større grad å vera å utøva sjølvkontroll, å avgrensa seg innanfor det som kan synast som uavgrensa materielle moglegheiter. Særmerkt for oljeborna er at dei har opplevd samfunnsmessig økonomisk optimisme bortimot heile livet. Dei «har alt dei treng», slik mange sjølv uttrykker det. Eit langt høgare velstandsnivå vert difor tatt for gitt og det er nærliggjande at det Harriet Bjerrum Nielsen og Monica Rudberg kallar «velstandens sjølvfølgje» er ei generasjonsspesifikk erfaring for oljeborna.

Kva er det så som kjem til å prega oljeborna si forteljing om «si tid»? Og, kvifor er forteljningane til etterkrigsgenerasjonen, om smalhans og tronge tider, så sterke? Dei som sit så godt i det i dag?

For å ta det sistnemnde først, så kan sosiologen William Ogburn sitt omgrep om eit «kulturelt etterslep», kasta lys over etterkrigsgenerasjonen si forteljing om nøysemd. Det kulturelle etterslepet refererer til at kulturen vert hengande etter når det går føre seg raske endringar i samfunnet, som til dømes teknologisk utvikling. For det er diskutabelt om nøysemda etterkrigsgenerasjonen i Stavanger tilskriv seg sjølv, syner seg i deira faktiske forbruk i dag. I mange tilfelle verkar den å gå knirkefritt over i forbruk tilpassa dagens materielle vilkår og situasjon. Den sjølvtilskrive nøysemda er slik å forstå som eit kulturelt etterslep frå deira foreldre, og som eit felles forankringspunkt frå ei oppveksttid då overflodssamfunnet absolutt nærma seg, men som i lys av notidas overflod likevel står fram som ei tid med mangel på ei rekkje materielle gode.

Ronald Inglehart sin knappheitshypotese kan vera med å føreseia kva som truleg vert oljeborna si generasjonsforteljing. Knappheitshypotesen går ut på at ein legg størst subjektiv verdi på det ein er i relativ mangel av. I lys av velstandens sjølvfølgje er tid snarare enn materielle forhold mangelvare for oljeborna. I generasjonen der materielle behov for ein stor del er dekt, og der den dobbeltutdanna yrkesaktive kjernefamilien dominerer, er det nærliggjande at forteljinga dei leverer vidare til sine etterkomarar ikkje handlar om trongt, men om travelt.

2. Geografi og kjærlighet

Einar Leknes

Se for deg en situasjon uten kommuner og kommunegrenser i Rogaland, men med byene, tettstedene, boligområdene, vegene og øvrig infrastruktur lokalisert som i dag.² Så vedtar Stortinget at det skulle opprettes kommuner med de samme oppgavene som i dag. Hvor mange kommuner skulle det være, og hvor skulle grensene mellom kommunene gå?

De fleste vil nok være enig i at kommunegrensene ikke burde gå der de går i dag. Vi ville ikke fordelt de som bor på Åmøy på to kommuner. Grødem, Dusavika og Vardeneset ville vært i en kommune, Forus ville ikke være delt i tre kommuner, Figgjo ville vært i samme kommune som Ålgård, hele Bryne ville vært i en kommune, Kverneland, Frøyland, Orstad og Øksnevad ville vært i samme kommune og Norheim på Haugalandet ville tilhørt Haugesund kommune og ikke Karmøy. Vi ville ikke lagt kommunegrensene gjennom tettsteder eller sammenhengende byområder og dermed tilordnet innbyggerne på samme geografiske sted til ulike kommune. Vi ville tatt hensyn til både landskap, senter- og bosettingsstruktur dersom vi fikk starte med blanke ark.

Geografi har i liten grad vært et selvstendig tema i dagens kommunestrukturdebatt. Både dagens utbyggingsmønster og planene for framtidig utbyggingsmønster bør vektlegges ved ny kommuneinndeling. Det er nå 50 år siden sist kommunestrukturreform, det er blitt om lag 220 000 flere innbyggere i Rogaland siden da. Stavanger og Sandnes by har blitt til ett sammenhengende byområde, mange tettsteder har vokst til byer og nye veger binder det hele sammen. Vi må heve blikket, se framover og tenke langsiktig. Store endringer i utbyggingsmønsteret er i vente. Det er konkrete planer for utbygging fram til 2040. Prognosene tilsier en vekst på over 100 000 innbyggere i Rogaland de neste 15 år. Veksten antas å bli størst i på Nord Jæren.

Byer, tettsteder og infrastruktur utgjør faste geografiske strukturer på samme måte som landbruksområder, fjell, vann, elver og sjø. Disse strukturene vil være et stabilt grunnlag for en ny kommuneinndeling og nye grenser. Kommunenes oppgaver, derimot, kan endres med et stortingsvedtak og vil dermed være et mer labilt grunnlag. Stor vekst, flytting, pendling, stor

---

2 Kronikk i *Stavanger Aftenblad* 12. juni 2014. For utdyping, se A. Bjelland og E. Leknes: *Regionaliseringsprosesser i Stavangerregionen*. Arbeidsnotat IRIS – 2008/178.

hverdagsmobilitet og massemedias innflytelse bidrar også til at lokale kulturelle særtrekk er svekket som grunnlag for kommuneinndeling.

Den utbygde geografien danner grunnlag for innbyggernes tilhørighet og samhørighet. Folk flest føler tilhørighet til bydelene, eksempelvis til Storhaug, Madla, Gausel, Lura, Ganddal og Tananger og til byen eller tettstedet. De føler nok mindre tilhørighet til byregionen eller til fylket. Tilhørighet og samhørighet henger sammen med kjærlighet til folk og institusjoner i nærmiljøet. Dette har heller ikke vært et eget tema i kommunestrukturdebatten.

Meningsmålinger både fra kommuner i Rogaland og i andre fylker viser stor motstand mot kommunesammenslåing fra folk flest. Motstanden er større i mindre kommuner enn i store bykommuner. Jeg tror motstanden mot kommunesammenslåing henger sammen med folks tilhørighet til bostedet sitt og med redsel for å miste innflytelse. Jeg tror ikke at skepsisen henger sammen at det vil bli lengre avstand til sentraladministrasjonen og kommunepolitikerne, men heller med en uro for at utenforstående skal ta styring over utviklingen av nærmiljøet, bydelen og av institusjoner som skolen, kirka, kulturhuset og idrettslaget. Vi vil ikke blir styrt av andre langt borte som vi ikke har tillit til.

Motstanden i Sandnes mot kommunesammenslåing tror jeg henger sammen med at de vil være Sandnesgauker, de vil ha Sandnes Ulf, de er glade i og stolte over Langgata og Dalsnuten og de vil ikke miste innflytelse over dette som bidrar til deres identitet. Siddisene vil sikkert protestert dersom Sandnesgauker la seg bort traseen for 17 mai-toget eller hvor det nye teateret eller rådhuset skulle plasseres og utformes. Det dreier seg dermed også om lokaldemokrati – å ha innflytelse. Det er en stor pedagogisk oppgave å overbevise innbyggerne om at en kommunesammenslåing ikke vil svekke deres innflytelse.

Jeg tror nøkkelen til kommunestrukturdebatten i vår byregion ligger i å virkelig forstå hva folks skepsis til kommunesammenslåing bunner i, og deretter å lage troverdige løsninger som takler utfordringene. For de som ønsker én kommune på Nord-Jæren blir derfor spørsmålet: Hvorfor er Sandnesgaukene så redde for kommunesammenslåing? viktig å undersøke.

En ny kommuneinndeling må både være tilpasset de framtidige geografiske strukturene, dvs. unngå oppdeling av byer og tettsteder og samtidig legge til rette for at befolkningen får innflytelse over utviklingen på det stedet de bor. For byområdet på Nord-Jæren kunne bydeler med egne administrasjoner og lokale folkevalgte, samt ett sentralt politisk administrativt styringsnivå vært en mulig løsning. For de andre kommunene på Jæren er grensejusteringer tilstrekkelig for å oppfylle hensyn til geografi, tilhørighet og samhørighet.

3. Truer kommunesammenslåing identiteten?

Einar Leknes

I Stavanger Aftenblad er overskriften 12. desember 2014 «Jærsk identitet i fare?». Det stilles spørsmål om den jærskke ånda kan forsvinne i en storkommune. Men vil innbyggerne på Bryne bli mindre jærskke om Time kommune blir en del av en stor Jærkommune? Blir det færre som heier på Sandnes Ulf om Sandnes blir en del av en større kommune på Nord-Jæren? Har kommunene stor betydning for folks tilhørighet og identitet? ³

For mange personer er stedsidentiteten en viktig del av egen identitetskonstruksjon. Å fortelle hvor man kommer fra eller hvor man bor hører ofte med når man presenterer seg for fremmede. Tilhørigheten til et sted og samhørigheten med andre som bor der er byggesteiner for å utvikle gode og trygge lokalsamfunn. Gjennom relasjoner med andre enten det er i arbeidslivet, kulturlivet eller i politikken bygges tillit og samhørighet. Dette bidrar til et steds sosiale kapital. Sosial kapital er en ressurs som svekkes av ikke å brukes, og motsatt styrkes ved å brukes.

Sosial kapital dreier seg om egenskaper ved den samfunnsmessige organisering som nettverk, normer og tillit og som muliggjør koordinering og samarbeid for felles nytte. Dette gjelder også for større geografiske områder. Sterk sosial kapital i nettverk mellom aktører i nabokommuner vil være positivt for kommunesammenslåing. I tilfeller der forholdet til nabokommunene preges av krangler og negativ konkurranse vil den regionale sosiale kapitalen være svak. Konflikter og feider som avføder mistillit, svekker kapitalen. Nord-Jæren som politiske byregion var før 2010 et nasjonalt utstillingsvindu for et område med sterk sosial kapital. De senere år er bildet blitt mer sammensatt.

Forskning viser at når stedsidentiteten blir truet, så mobiliseres det for å styrke denne. Kanskje er det nettopp det vi ser i vår byregion; at den statlig initierte kommune-reformprosessen har ført til at kommunene i sterkere grad enn før markerer egne standpunkt og fremhever sine egne særtrekk og fortrinn som forskjeller fra andre kommuner. IRIS sin evaluering av partnerskapet Greater

---

³ Kronikk i *Stavanger Aftenblad* 13. januar 2015. For utdyping, se A. K. T. Holmen og P. Vigmostad: *Evaluering av Greater Stavanger*, Rapport IRIS – 2014/372.

Stavanger viste at det var kun en av kommunene i regionen som brukte «vi» om Greater Stavanger, de andre kommunene brukte «de».

Men tilbake til stedsidentitet og tilhørighet. Stedsidentitet dreier seg om relasjoner mellom mennesker og steder. I forskningen brukes begrepene funksjonell og emosjonell tilhørighet til steder. Den funksjonelle utvikles gjennom at steder dekkers ens spesifikke behov og konkrete funksjoner (bolig, arbeid, service, handel, tjenester). Disse funksjonene kan dekkers fra mange ulike steder og de er utbyttbare. Dette skiller funksjonell og emosjonell tilhørighet. Den emosjonelle tilhørigheten er ikke utbyttbar og tar lang tid å utvikle. Det dreier seg om å føle seg hjemme, om å være en del av en sammenheng. Dels er denne subjektiv og dreier seg om sitt eget forhold til natur, rekreasjonsområder og bygde omgivelser og dels er den sosial og kollektiv og vokser fram som resultat av tilhørighet til andre mennesker.

Personer som bor i Tananger i Sola kommune kan samtidig ha funksjonelle tilknytninger til Stavanger sentrum gjennom arbeid, handel, kulturelle opplevelser på konserthuset etc. Spørsmålet er om stedsidentiteten og tilhørigheten til Tananger vil være forskjellig om Tananger er en del av Sola kommune eller av en storkommune på Nord-Jæren.

Det er mange forskjellige stedsidentiteter på Nord-Jæren. Jeg tror også at det kan være større forskjell i stedsidentitet mellom Storhaug og Madla, enn mellom Stokka i Stavanger og Ganddal i Sandnes. Resonnementene over illustrerer at kommunen ikke trenger å ha stor betydning for stedsidentiteten.

Forskning viser også at mennesker i større grad enn før velger tilhørighet på bakgrunn av økonomisk og kulturell kapital enn av sosial kapital. Folk kan velge et sted å bo fordi stedet og de som bor der passer med ens egen identitet og livsstil. Dette kan være viktigere enn å bo der man hører hjemme på grunnlag av gamle sosiale relasjoner. Da er det en styrke for vår byregionen at det finnes mange ulike bydeler og tettsteder å bosette seg i.

Mennesker har ofte flere stedstilhørigheter samtidig, eksempelvis til det stedet man vokste opp, der man har pleid å feriere og der man ofte går tur. Det er nok mange i byregionen som har et emosjonelt forhold til Langgata i Sandnes, til Jærstrendene og til Vågen i Stavanger. Mange har også hierarkier av geografiske identiteter; «madlagutt», siddis, vestlending og nordmann. Tilhørigheten kan både være til et sted, til en kommune og til et fylke eller en landsdel. Forskning viser at tilhørighet til nåværende bosted vanligvis er sterk. Dette betyr at kommunesammenslåing ikke trenger å ha stor betydning for folks tilhørighet og stedsidentitet.

På møtet 12. desember 2014 hadde 80 lokalpolitikere i de 8 Jærkommunene kommet fram til en liste over styrker og svakheter med kommunestrukturen i dag og muligheter og trusler ved sammenslåing. Dette er en god start på den utredningsprosessen som ordføreren i Sandnes etterlyser. Jeg støtter også Wirak i

at utredning må komme før beslutning. Svakheten så langt er imidlertid at alternativet (den nye sammenslåtte kommunen) er utydelig og i for liten grad konkret beskrevet. Vurderingene blir derfor generelle og lite beslutningsrelevante.

Typisk for kommunereformprosesser er at argumentene for kommunesammenslåing baseres på rasjonelle vurderinger av størrelse, funksjoner og tjenester, mens argumenter mot har utspring i emosjonelle bånd og tilknytninger til den kommunen man er innbygger i. Man må ta argumentene om kommune- og stedsidentitet og tilhørighet på alvor og også utrede om en storkommune vil føre til endringer i disse faktorene. Det viktige spørsmålet i den sammenheng blir hvilken betydning kommunen (versus bydeler og tettsteder) har for folks identitet og tilhørighet.

4. Hafrsfjord kommune 2026

Einar Leknes

I 2026 kaller byrådslederen inn til møte i Hafrsfjord kommune. Anledningen er at statsministeren og 4 statsråder kommer på besøk.⁴ Byregjeringen med alle de 6 byrådene er tilstede (finans, byutvikling og transport, levekår og oppvekst, kultur og næring, administrasjon og eksterne relasjoner) og de 8 politiske valgte lederne av bydelsutvalgene. De administrative lederne av fagavdelingene og av bydelsadministrasjonene sitter på tilhørerplass. Innbyggerne i Hafrsfjord kommune kan følge møtet på storskjermer i bydelsadministrasjonene, utendørs i by og lokal-sentrene eller på sine egne i-pader. På den måten vet alle hvem som er ansvarlige politikere i kommunen. Åpenhet er et kjennetegn med den nye kommunen.

Det er den politiske makten i den nye bykommunen som er samlet. Første punkt i møtet med regjeringsdelagasjonen er en orientering om de siste resultatene fra evaluering av kommunereformen 10 år etter at de fire kommunene gikk inn for dette. Statsministeren var spesielt interessert i å høre om hvordan man hadde lyktes med implementeringen av de grepene politikerne hadde tatt for å overkomme den motvilje og skepsis innbyggere i kommunene Sandnes, Sola og Randaberg hadde mot å bli med i en storkommune sammen med Stavanger.

Det var også bilaterale møter med statsrådene. Samferdselsministeren drøftet utformingen av bypakke 2030 - 2040 (veg, bane og kollektiv) med byråd for byutvikling og transport. Kulturministeren fikk orientering om det nye teateret og drøftet hvordan et spleiselag om nye spektakulære oppsetninger på Preikestolen igjen kunne sette Stavanger og Norge på Europakartet. Utdanningsministeren drøftet med byråd for levekår hvordan ansvaret for hele utdanningsforløpet fra barnehage og ut videregående skole gikk, mens kommunalministeren var på befaring i bydelsadministrasjonene på Ganddal for å høre om hvordan de hadde etablert partnerskap med frivillige lag og organisasjoner i arbeidet med å integrere innvandrere.

Men tilbake til det grepet de ansvarlige politikerne hadde tatt for å bygge ned motsetningene. De hadde blitt enige om følgende: utforming av en ny politisk og administrativ organisering, om navn på kommunen og på bydeler, geografisk avgrensning av bydelene og av den nye kommunen og hvor viktige funksjoner

---

⁴ Innlegg på debattmøte, *Kåå kverulantkatedralen*, Stavanger 24. januar 2015.

skulle lokaliseres. I tillegg var de enige om betydningen av åpenhet og transparens i de politiske prosessene og om å styrke lokaldemokratiet.

Hafrsfjord ble det opplagte navnet på kommunen – det samler byregionen slik Norge ble samlet for 1000 år siden.

Rådhuset er rundt og høyt og ligger på toppen av Ullandhaug midt i bykommunen. Her sitter byrådene, politisk sekretariat, fagdirektørene med sine nærmeste staber. Her kan de se til tvillingbyene Stavanger og Sandnes, til tettstedene Sola, Tananger, Randaberg og Hommersåk. De kan også se til samarbeidskommunene på flate Jæren på klare dager mot Egersund, mot Ryfylke, mot Haugalandet og ut mot Nordsjøen. En perfekt lokalisering for å tenke langsiktig, strategisk og helhetlig.

De store fagstabene er lokalisert i Stavanger og Sandnes sentrum. Barnehager, skoler, omsorgsinstitusjoner ligger der de alltid har gjort og de hører inn under bydelsutvalgene. Det er bydelsadministrasjoner med servicetorg i alle bydeler.

Hafrsfjord kommune omfatter de fire kommunene på Nord-Jæren minus Figgjo og Austre Åmøy.

Når byrådslederen i 2026 skulle fortelle statsministeren hvorfor politikerne i de fire kommunene 30 juni 2016 gikk inne for å slå seg sammen til en kommune. Han svarte da også på Tom Hetlands: «kommunesammenslåing er løsningen, hva er utfordringen?», og han sa følgende:

Byregionen møtte større og større utfordringer etter 2015, oljeprisfall – stort behov for omstillinger og for nye vekstnæringer, byregionens attraktivitet hadde sunket pga. voksesmerter, høye boligpriser og trafikkork. Vi sto i fare for å bli utkonkurrert av andre byområder nasjonalt og internasjonalt som hadde bedre styringsfart. Det byregionale samarbeidet som på 2000-tallet hadde vært et utstillingsvindu for de andre byregionene klarte ikke lenger å levere resultater, og det var manglende tillit mellom kommunene og også mellom de interkommunale samarbeidene og bypolitikkerne og innbyggerne.

Med fire kommuner, fylkeskommunen, statlige etater og mange interkommunale samarbeidsorganer ble styringssystemet ble rett og slett for komplisert, oppdelt og langsomt. Det var for mange gråsoner, og for mange muligheter for vetospillere. Vi hadde behov for å løfte blikket – se på utfordringene samlet for byregionen – og unngå at oppmerksomheten ble dreiet mot interne stridigheter mellom kommunene. Vi måtte få på plass institusjoner som var opptatt av hele byregionen og få direkte politisk styring over næringspolitikken og areal og transportpolitikken og også kontroll på implementeringen.

For innbyggerne har denne nye administrative organiseringen bidratt til større nærhet til de kommunale tjenestene og større påvirkningsmuligheter. By- og tettstedssentra er styrket og konkurransen fra Forus er tøylet. Forus Næringspark er nå en del av byutviklingsavdelingen og Greater Stavanger inngår

i næringsavdelingen. Innbyggerne i Sandnes nyter godt av at de andre kommunene var noe rikere, men har til gjengjeld fått eiendomsskatt. Den nye organiseringen gav flere valgmuligheter for de ansatte. Hafrsfjord kommune hadde i 2020 260 000 innbyggere og var Norges tredje største kommune med 16 000 ansatte. I kommunen er det to fotballag, et ishockeylag og et volleyballag i eliteseriene, tre kulturhus og to konserthus. Det er siddiser, sandnesgauker, solabuer, randabergbuer, madlagutter, storhaugdamer og tastaværing, men flest er det av innflyttere fra resten av landet og fra utlandet. Mange er ikke så opptatt av kommunen som organisasjon men i stedet av byen og tettstedet der de er en del av den sosiale kapitalen.

For mange høres nok alt dette ut som en fiksjon, et eventyr, men samtidig litt besnærende? Det hadde vært kult å få det til. Men det er mange følelser som gjør at vi intuitivt stritter imot – og det er viktig å få satt ord på disse. Det kan dreie seg om:

- vi og de, dvs. byasser versus de som bor på landet,
- mindreverdighetskompleks (ville vi i Stavanger likt å være i en landsdelsregion der Bergen var regionsenter?),
- utrygghet – vi vet hva vi har men ikke hva vi får, og
- maktkamp, det blir færre tunge taburetter å kjempe om.

PS: IRIS går ikke inn for eller er imot kommunesammenslåing. Fra et faglig ståsted mener IRIS at mangelen på et tydelig beskrevet alternativ til dagens flerkommunale byområde bidrar til at diskusjonen blir ulen og lite tydelig. Derfor bidrar vi med et slikt alternativ.

5. (Hvorfor) vil skottene ut av unionen?

Rune Dahl Fitjar

Torsdag 18. september 2014 går skotske velgere til urnene for å stemme over om Skottland skal bli en uavhengig stat eller forbli en del av Storbritannia.⁵ De fleste meningsmålinger tyder på at resultatet blir det siste, men utfallet er langt fra avgjort. [Resultatet ble som forventet et flertall for å forbli i Storbritannia med 55,3 % av stemmene]. Uavhengighetssiden har hatt vind i seilene i valgkampen, med mer lidenskapelige frivillige og en mer karismatisk leder i Skottlands førsteminister Alex Salmond. Hvis valgdeltakelsen blir større blant tilhengerne av uavhengighet, som gjerne har sterkere meninger om saken, kan valget bli jevnere enn meningsmålingene tilsier.

Hvorfor diskuterer skottene uavhengighet fra Storbritannia? For de som oppfatter Skottland som en egen nasjon, virker spørsmålet kanskje paradoksalt. I dagens Europa er det snarere regelen enn unntaket at nasjoner søker selvbestemmelse i form av en egen nasjonalstat. De skotske nasjonale symbolene er også velkjente for oss nordmenn. Fra fotball-landslaget til kilt og sekkepipe fremstår skottene tydeligere som en egen nasjon enn de fleste utbryterregioner.

Det er likevel et forholdsvis nytt fenomen at en så høy andel av skottene ønsker uavhengighet. Ved valget i 1955 vant Scottish Unionist Party – de konservatives søsterparti – rent flertall av stemmene i Skottland. Det var bred oppslutning om den britiske unionen og få markante stemmer i skotsk politikk som argumenterte for uavhengighet. Dagens skotske regjeringsparti, Scottish National Party (SNP), som er det ledende separatistpartiet i Skottland og har kjempet frem folkeavstemningen, ble ikke en betydelig faktor i skotsk politikk før på 1970-tallet. I dag har partiet rent flertall i det skotske parlamentet.

Dersom vi skal forstå kampen for uavhengighet, holder det altså ikke å peke på at Skottland er en egen nasjon. Noe har forandret seg siden 1960-tallet, men hva? En åpenbar endring er at Skottland på lik linje med Norge har nytt godt av oljeutvinning i Nordsjøen fra slutten av 1960-tallet. Oljen ga håp om et Skottland som var sterkt nok til å stå på egne ben. SNP kjørte valgkamper under slagordet «It's Scotland's oil» og mente det var urettferdig at inntektene gikk rett i

---

5 Kronikk i *Aftenposten* 12. september 2014. For utdyping, se R. D. Fitjar: «Skottland – fra unionisme til uavhengighetsavstemning», *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, årg. 30, nr. 1, 2014; og *The Rise of Regionalism*. London/New York: Routledge, 2009.

statskassen i London. I 2006 mente SNP at en gjennomsnittlig skotsk familie subsidierte resten av Storbritannia med 3000 pund i året hvis oljeinntektene ble tatt med i bildet.

Det økonomiske spørsmålet har forblitt sentralt i diskusjonen om skotsk uavhengighet, og i valgkampen er det knapt noen temaer som har blitt viet mer interesse. Diskusjonen har spent fra det banale – hvor mange hundre pund mer eller mindre i året vil hver skotte sitte igjen med? – til mer vesentlige spørsmål omkring små økonomiers overlevelsessevne og sårbarhet i en omskiftende verdensøkonomi. SNP har lenge fremhevet andre små land rundt Nordsjøen som eksempler på mulighetene for å lykkes som en selvstendig stat. Både Irland og Island har vekselvis vært trukket frem, men etter finanskrisen er det som oftest Norge som har blitt brukt som eksempel, blant annet med oljefondet som et forbilde. Fra unionstilhengernes side blir det pekt på at skotske bedrifter vil få vanskeligere tilgang til sine viktigste markeder i England (nesten to tredjedeler av Skottlands eksport går i dag til andre deler av Storbritannia) og at Skottland har en aldrende og spredtbygd befolkning som vil kreve store offentlige utgifter i årene som kommer. Sentrale spørsmål som hva som eventuelt vil bli Skottlands valuta, er også fremdeles uavklarte.

Det er imidlertid ikke bare økonomiske årsaker til den skotske separatismen. Politiske forskjeller er også viktige. Det er lenge siden de konservative vant rent flertall i Skottland, og siden 1997 har partiet knapt fått valgt inn representanter fra Skottland overhodet. Labour var en stund helt dominerende i skotsk politikk, hvilket utvilsomt var en av årsakene til at partiet stod bak opprettelsen av et skotsk parlament i 1997. I den senere tid har konkurransen først og fremst kommet fra et SNP som også har plassert seg til venstre for sentrum, og som har tatt over som det ledende partiet i Skottland. Når det konservative partiet nå er i regjeringsposisjon i London, skaper dette en økende oppfatning av at Skottland styres utenfra og av en regjering som er i utakt med skotske velgere. Her kan man jo trekke paralleller til Arbeiderpartiets posisjon på Vestlandet om man vil, men den skotske motstanden mot regjeringspartiet blandes i større grad sammen med det nasjonale spørsmålet til en mobiliserende cocktail. De konservative står også svakt i Nord-England, uten at man der snakker om noe demokratisk underskudd på samme måte som mange skotter gjør. En av årsakene til at de konservative har blitt så upopulære i Skottland, er nok nettopp at de oppfattes som et engelsk parti, uløselig knyttet til sentrum og makteliten i britisk politikk.

Den siste biten i puslespillet som har ført frem til folkeavstemningen, er den internasjonale dimensjonen. I likhet med separatistbevegelser i Katalonia, Baskerland og Flandern, har SNP omfavnet EU som en mulig løsning på mange av ulempene ved uavhengighet. Tilgang til EUs indre marked vil også løse problemene med markedsadgang i England, samtidig som uavhengighet vil gi en

mer direkte stemme inn i EUs beslutningsorganer. Der skottene tidligere hadde betydelig global innflytelse gjennom det britiske imperiet, er det i dag heller EU som er en global aktør hvor det er viktig å ha innflytelse. Dette har vært en sentral del av argumentene for selvstendighet i mange år, men paradoksalt nok er forholdet til EU fremdeles et av de mest uavklarte spørsmålene for et selvstendig Skottland. Det finnes ingen presedens for hva som skjer med medlemsregioner som blir uavhengige – må de søke om nytt medlemskap eller kan de automatisk fortsette som en del av unionen? EU-politikk handler tidvis vel så mye om innenrikspolitikk som om europeisk politikk, og flere medlemsland, ikke minst Spania, vil formodentlig tenke på separatistiske regioner i egne land når de vurderer en eventuell skotsk søknad om medlemskap. Kommisjonens president José Manuel Barroso signaliserte allerede i vinter at det ville bli vanskelig for Skottland å bli EU-medlem.

Det er altså et sammensatt bakteppe som har ført frem til avstemningen om uavhengighet. Felles for de bakenforliggende årsakene er at de er strukturelle og varige. Selv om skottene stemmer nei, vil disse faktorene sørge for at spørsmålet om uavhengighet og forsterket skotsk selvstyre ikke vil forsvinne av dagsorden med det første. Fra London ytres det bekymring for en «neverendum» - en gjentakende rekke av folkeavstemninger. Dette er neppe siste gang uavhengighet for Skottland diskuteres.

II. Kunnskap for politikkutforming

6. Framtida går på skinner

Martin Gjelsvik

Torsdag i forrige uke (25.10.2012) presenterte IRIS Scenarier2029 for Stavanger-regionen.⁶ Scenariene baserer seg på omfattende studier og intervjuer med mange regionale nøkkelpersoner fra skole, næringsliv, forskning og offentlig sektor. Det er seks år siden vi la fram Scenarier2020, og vi trekker også på lærdommene fra den gang. To lærdommer er sentrale: For det første undervurderte vi den sterke befolkningsveksten. Den har blitt langt sterkere enn vi – og de fleste andre – så for oss den gang. Det har resultert i stor mangel på boliger og bilkøer. De siste årene er det bygd 2000 boliger i året, mens befolkningsveksten har gitt et behov på godt over 3000. Det har gitt et stadig større akkumulert underskudd som i sin tur har resultert i formidable prishopp.

For det andre undervurderte vi betydningen av regionalt lederskap. Den gang lanserte vi et positivt scenario, «Energi», og vi antok at når politikerne så hvilket potensiale regionen hadde, så ville de aktivt sørge for å få det realisert. Det var en naiv tanke. Spesielt ser vi mangelen på regionalt lederskap i utviklingen av en tidsmessig infrastruktur. Vedtaket om Ryfast ble flere år forsinket. For regionen sett under ett vil denne forbindelsen gi tilgang til boligområder som i liten grad kommer i konflikt med jordvernet. Behovet for kollektivløsninger på Nord-Jæren har blitt akutt. Det politiske spillet og mangelfulle utredninger har satt oss flere år tilbake. Fortsatt er det uklart om det blir en bussløsning eller bybane.

Disse observasjonene gir politikerne liten troverdighet i spørsmål knyttet til kollektivtransport. Sammenlignet med Bergen har vi sakkert akterut. Der øker andelen som reiser kollektivt, her står den i stampe. I våre scenarier for 2029 konkluderer vi klart til fordel for bybane. Begrunnelsen er tredelt: For det første viser vi til erfaringene fra Bergen. Den bergenske bybanen er ikke bare en suksess, den er langt mer vellykket enn noen hadde trodd da første skinne ble lagt. Antall reisende er flere enn prognosene tilsa. Bybanen virker som en magnet for boligkjøpere, bolig- og næringslivsutviklere. Også denne effekten er større og har kommet raskere enn selv optimistene hadde regnet med. Bybane er effektiv byutvikling. Andre byggetrinn mot Flesland er i gang, og nå går diskusjonen om hvor traseen nord til Åsane skal gå. Bergen er kort og godt i rett spor.

---

6 Kronikk i *Stavanger Aftenblad* 1. november 2012. For utdyping, se www.scenarier2029.no.

Vårt andre argument tar utgangspunkt i politikernes manglende troverdig. Hvor reell og langsiktig er deres tro på kollektive løsninger? Vår region har tradisjonelt hatt liten sans for kollektivtransport. Hvordan kan vi tro at det er annerledes nå? Det er bare en bybane som kan gi oss tillit til at det politiske miljø forplikter seg langsiktig til helt nødvendige kollektive løsninger. Selv et kompromiss med en busstrase hvor det siden kan legges skinner er lite forpliktende. En busstrase kan like gjerne bli gjort om til vei om et bilfrelst politisk flertall kommer til makten ved neste valg. En beslutning om bybane kan ikke omgjøres av skiftende politiske vinder. Bybanen gir forutsigbarhet for bolig- og næringsutviklere. Jåttåvågen er i dag vår viktigste og beste byutviklingsprosjekt. Det hadde ikke vært mulig uten dobbeltsporet.

Bybanen har for det tredje et stort potensial for å knytte noen av våre viktigste institusjoner effektivt sammen. I 2029 ser vi for oss at Stavanger Universitetssykehus er flyttet til Ullandhaug. Bybanen binder sammen Stavanger sentrum, universitetet, sykehuset, Forusområdet og Sola flyplass. På UiS tenker de seg en fordobling av antallet studenter de neste 25 årene, og Forus Næringspark ser for seg en fordobling av antall arbeidsplasser, dvs. til 70.000.

Også når det gjelder boligbygging står det regionale lederskapet foran formidable oppgaver. Dersom den sterke befolkningsveksten fortsetter fram mot 2029, vil vi ha behov for å finne boliger til et antall tilsvarende dagens Stavanger. Det gir et årlig boligbehov på 3800 i regionen. De siste årene har vi bygget 2000, og i løpet av de siste ti årene har vi på det meste maktet 3000. Med en fortsatt treg boligbygging vil prisene løpe løpsk, og vi vil få et betydelig klasseskille. Det blir umulig å flytte hit, bedriftene får ikke tak i den nødvendige kompetansen, og flytter ut. Sannsynligheten taler for en fortsatt treg utbygging. Det henger sammen med mange forhold: konflikter mellom eksisterende næringsområder og planlagte nye boligfelt, konflikter med landbruket og miljøhensyn, såkalte rekkefølgekrav og manglende planavklaringer. Styrings- og koordineringsbehovet er enormt.

Gode regionale løsninger krever for det første samarbeid og koordinering mellom kommunene. Det er vanskelig nok. I tillegg skal det samhandles mellom ulike styringsnivå: kommune, fylke og stat; også det en krevende oppgave. For det tredje skal ulike sektorer samordnes: miljø, kultur, transport, jordvern etc.

Ei god framtid betinger innovasjon og nytenkning i bedriftene. Men med de nødvendige tiltakene som vi har vist foran, ligger den viktigste innovasjonen i måten regionen er organisert på. Her kreves nytenkning. Noen tenker kanskje at vi kan vente og se hvor sterk befolkningsveksten faktisk blir. Da minner vi om at dagens boligbygging holder ikke en gang tritt med en moderat økning i befolkningen. Men kan denne dynamiske regionen velge en lav befolkningsvekst? Hva hvis det finnes nok et Sverdrupfelt i Nordsjøen. Skal vi ikke ha tilstrekkelig kapasitet til å ta imot? Hvilken framtid gir det?

7. Politisk spill om hovedstamvegen

Stian Brosvik Beyer og Einar Leknes

Samferdselsminister Ketil Solvik Olsen har uttalt at det er ingen hensikt med fem traseer mellom Vestlandet og Østlandet. Vi må ha en hovedtrasé. Bergen vil da gå for en nordlig trase. Stavanger har alt å vinne på å prioritere Haukeli. Stavanger har så langt vist begrenset interesse for dette spørsmålet.⁷

Det politiske spillet dreier seg om hvilke vegprosjekter som skal gjennomføres de kommende 15 årene. Den store økningen i investeringsmidler til vegbygging (fra 10 til 18 mrd pr år i løpet av de siste 8 år) og ønsket om å sette av 100 mrd til et statlig vegselskap aktualiserer temaet ytterligere. Det kan bli flere tiår i forskjell i realiseringstidspunkt mellom den vegkorridoren som vinner prioriteringskampen og dem som taper.

Rv 52 over Hemsedal er blitt det foretrukne vegvalget mellom Østlandet og Hordaland/Sogn og Fjordane, på tross av Stortingsvedtak helt siden 1975 og sist i 2012 om at skal følge E16 over Filefjell. Rv 7 over Hardangervidda som etter åpningen av Hardangerbroen i 2013 er ferjefritt, er imidlertid det raskest alternativet mellom Bergen og Oslo. Det høyeste punktet på denne korridoren er 1250 meter over havet, noe som gir betydelige vinterutfordringer. Begge deler gjør at tungtrafikken som regel velger bort dette alternativet. E134 over Haukeli er det eneste reelle vegvalget mellom Sunnhordland/Nord Rogaland og Østlandet, og er også foretrukket korridor mellom Hordaland og Vestfold / Grenlandsområdet. Mellom Nord Jæren og Oslo er E39/E18 om Sørlandet det foretrukne vegvalget. Strekningen er rundt 100 km lengre enn mellom Haugesund og Oslo, men bedre veistandard gjør at reisetiden er rundt 20 minutter kortere.

Forskning gjennomført av IRIS viser godstransporten mellom Østlandet og Vestlandet fordeles som følger: Nord Jæren, 22%, Nord Rogaland/Sunnhordland, 24%, Hordaland eks. Sunnhordland, 46% og Sogn/Sunnfjord: 8%. Dersom Haukeli prioriteres som hovedstamveg mellom øst og vest, vil denne kunne bli det foretrukne vegvalget for 92% av transport på veg mellom Nord Jæren og Sunnfjord. Dagens prioriterte trasé over Filefjell eller Hemsedal, som også betjener Sogn og Fjordane, kan bli det foretrukne vegvalget for litt over halvparten

---

⁷ Kronikk i *Stavanger Aftenblad* 26. september 2014. For utdyping, se S. B. Bayer: *Godsundersøkelse Vestlandet*, Rapport IRIS – 2013/105.

av godstransporten på veg mellom Østlandet og Vestlandet, mens Hardangervidda kun vil betjene gods til og fra Bergensregionen, inkludert Voss og Hardanger. Haukeli har dermed klart størst potensial for å kunne betjene en størst andel av godstransporten mellom Østlandet og Vestlandet.

Trasé	Dagens reisetid	Km	Investering	Framtidig reisetid
Stavanger – Sørlandet – Oslo	423 min	552 km	36,9 mrd kr	379 min
Stavanger – Haukeli – Oslo	540 min	512 km	43,4 mrd kr*	360 min
Haugesund – Haukeli – Oslo	449 min	454 km	43,4 mrd kr*	319 min
Bergen – Filefjell – Oslo	432 min	513 km	63,5 mrd kr	360 min
Bergen – Hemsedal – Oslo	419 min	493 km	60,1 mrd kr	326 min
Bergen – Hardangervidda – Oslo	404 min	478 km	57,7 mrd kr	305 min
Bergen – Haukeli – Oslo	517 min	497 km	58,3 mrd kr	322 min

*Strekningen Seljestad – Oslo (Rogfast holdt utenfor).

Bergen prioriterer strekningen Bergen-Voss, som er en del av traséen over Filefjell/Hemsedal, fremfor strekningen Bergen-Jondal som vil redusere reisetiden mot Haukeli. I tillegg foregår det en betydelig lobbyvirksomhet for at Rv 7 over Hardangervidda skal bli den nye hovedtraséen mellom Bergen og Østlandet. At Hordaland jobber parallelt for tre traséer mellom Østlandet og Vestlandet, i stedet for en eller to, er i stor grad årsaken til at ingen av dem holder en særlig høy standard i dag, og at samtlige har betydelige regularitetsproblemer vinterstid.

Nord Rogaland og Sunnhordland er den regionen som taper mest på at Hordaland jobber for tre hovedtraséer. Etter Rogfast og Hordfast vil denne regionen bli svært godt knyttet opp mot Stavangerregionen i sør og Bergensregionen i nord. Dersom Bergen-Haugesund-Stavanger vokser sammen til et kjedet arbeidsmarked vil dette betydelige gevinster i form av produktivitetsvekst. Med Haukeli etablert som hovedtrasé øst-vest vil regionen også få en interessant veikryssfunksjon som gir grunnlag for nye konkurransedyktige logistikk-løsninger på Vestlandet.

Mye tyder på at Stavanger vil prioritere å få vedtatt ny trasé med motorveistandard mot Kristiansand. Dette kan redusere sannsynligheten for at E134 over Haukeli prioriteres som hovedtrasé mellom Østlandet og Vestlandet, fordi argumentet med at Nord Jæren også betjenes vil svekkes.

Samtidig forventer Hordaland at Rogaland jobber for å få igjennom byggestart på Hordfast, og oppfylle sin del av alliansen som resulterte i at Rogfast nå er vedtatt. Dersom dette ikke blir tilfelle, kan det tenkes at Hordaland i mindre grad tar hensyn til Rogaland sine interesser i prioritering av øst-vest-forbindelsen. Resultatet blir da at Nord Jæren vil få en times lengre kjøretid mot Oslo enn dersom Haukeli hadde blitt prioritert, samtidig som Nord Rogaland og Sunnhordland ikke vil få et vintersikkert alternativ mot Østlandet i overskuelig fremtid.

Politikerne og næringslivet i Stavangerregionen bør av den grunn engasjere seg i debatten om hvor fremtidig hovedtrasé mellom Østlandet og Vestlandet skal gå, med formål om å få E134 prioritert, fremfor å rette innsatsen mot 4-felt på strekningen Ålgård-Søgne. For å få igjennom dette stiller en sterkest ved å danne en felles blokk sammen med Hordaland og Telemark. Beslutningen om hovedtrasé mellom Østlandet og Vestlandet skal tas innen årsskiftet, og først etter at denne beslutningen er tatt bør en fokusere på vegen sørover.

For å få til et samarbeid med Hordaland kan politikerne i Stavangerregionen være tjent med å inngå en avtale med politikerne i Bergen: Velger dere Haukeli-alternativet som hovedtrasé øst-vest, vil vi støtte at Hordfast prioriteres før Ålgård-Søgne. Dersom Haukeli ikke prioriteres, har Stavangerregionen all grunn til å utelukkende jobbe for Ålgård-Søgne, for å i det hele tatt sikre regionen en velfungerende vegforbindelse mot Østlandet. Med en samferdselsminister fra Bryne, burde ikke dette være så vanskelig å få igjennom.

8. Rekrutteringsarbeid er viktig, også i nedgangstider

Anne Marthe Harstad, Silje Haus-Reve og Atle Blomgren

Norsk sokkel har relativt få arbeidere i aldersgruppen 32-34 år som følge av lav rekruttering i årene med lav oljepris på slutten av 90-tallet. Å stoppe rekrutteringsarbeidet i nedgangstider kan ha konsekvenser for arbeidsstyrken i flere år fremover. Det kan vise seg å være en bjørnetjeneste for både virksomheten og samfunnet.⁸

Norsk sokkel står ovenfor et gigantisk generasjonsskifte. En ny studie gjennomført av IRIS viser at det årlig er behov for 870 nye offshoreansatte for å erstatte naturlig avgang i årene fremover.

Det er rundt 24 000 offshorearbeidere på norsk sokkel, hvor av 1/3 arbeider for operatørselskap, og de øvrige arbeider for ulike typer leverandørbedrifter. Norsk sokkel er en av landets mest kompetansetunge industrisektorer, 2/3 har enten fagbrev, teknisk fagskole eller høyere utdanning, og denne andelen øker etter hvert som første generasjon oljearbeidere erstattes. Norsk sokkel er også landets best betalte industrisektor. En offshorearbeider har en gjennomsnittlig lønnsutbetaling (fastlønn, sokkelkompensasjon og ev. overtid og teknisk tillegg) på 774 000.

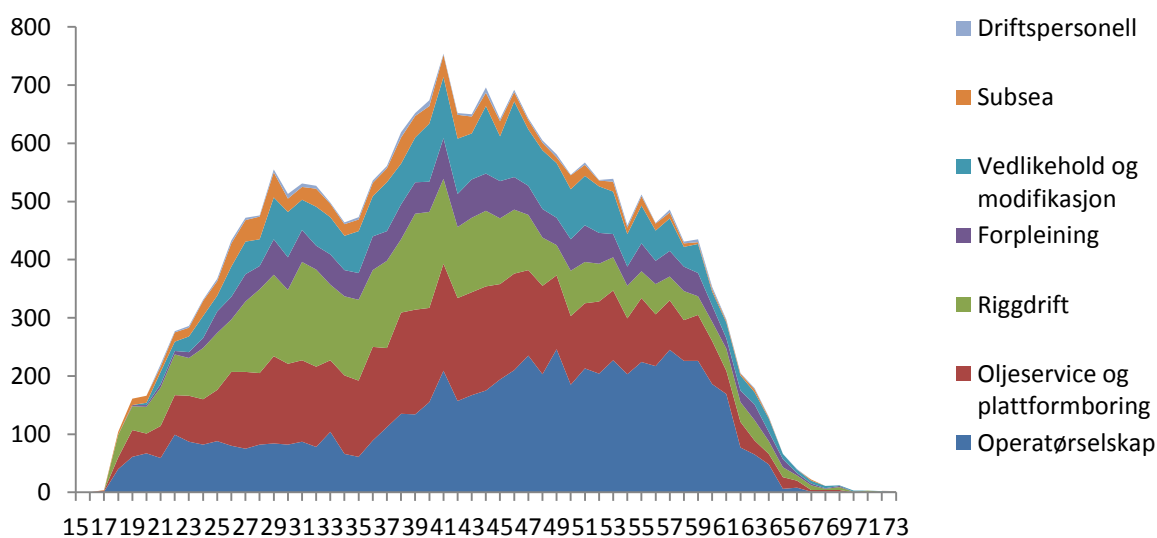
Figuren viser aldersfordelingen av offshoreansatte i 2012, fordelt på aktivitet. Denne figuren gir et godt bilde av arbeidsmarkedet på norsk sokkelen. Den gir den ett innblikk i hvem offshoreansatte er; hvem de jobber for og aldersfordelingen, men den viser også to andre viktige poeng:

For det første ser vi at operatørselskapene står overfor et gigantisk generasjonsskifte, 59 prosent av deres offshorearbeidere er over 45 år, mens 26 prosent er over 55 år. Dette innebærer et betydelig behov for nye ansatte etter hvert som den eldre generasjon går av med pensjon.

---

⁸ Innlegg i *Dagens Næringsliv* 19. mars 2014. For utdyping, se A.Blomgren, A.M. Harstad og S. Haus-Reve: *Offshoreansatte: Hvem er de? Hvor mange må erstattes i årene framover?* Rapport IRIS – 2014/028.

For det andre er det et klart fall i antall offshoreansatte i aldersgruppen 32-34 år. Nedgangen for denne aldersgruppen kan ha flere årsaker. Én logisk forklaring kan være at familieliv og andre private årsaker gjør at arbeid offshore ikke er det mest optimalt for denne gruppen. En annen forklaring kan være at dette er fagarbeiderne som skulle ut i lære på slutten av 90-tallet, hvor oljeprisen var på sitt laveste nivå på lang tid. Det ble da strammet inn på rekrutteringen. Virksomhetene var mer tilbakeholdte og forsiktige. Konsekvensene av denne innstramningen blir synlig etter hvert som årene går. Ettersom den kontinuerlige tilførselen av dyktige fagfolk stoppet opp i en periode, blir det en forsterket flaskehals og et enda større behov for rekruttering.

Offshoreansatte fordelt på 1-årige aldersgrupper og aktivitet, 2012.

Kan et fall i en kurve egentlig gi oss noen svar? Den kan kanskje ikke gi noen fasitsvar, men den illustrerer viktigheten ved å tenke langsiktig. Kontinuerlig tilgang på godt utdannede fagarbeidere er og blir en nødvendig innsatsfaktor i norsk oljesektor, både på land og til havs, både i gode og dårlige tider. Men har selskapene og de potensielle nye arbeidstakerne innsett dette?

Utgangspunktet er klart – både operatørselskap og leverandører har ansvar for egen konkurranseevne og overlevelsesstrategi. For å kunne være konkurranse-dyktige må norsk sokkel fortsette med å være rik på fagkompetanse, og denne sektoren vil også i fremtiden skrike etter fagpersonell. Fastlands-Norge er også avhengig av fagpersonell. De som betaler mest, med de mest attraktive stillingene, vil også i fremtiden vinne frem og tiltrekke seg de dyktigste talentene.

Kort tid etter at Statoils annonsering av deres lavere vekst i investeringene, har ringvirkningene begynt å bli synlige. Flere oljeleverandører har varslet om stillingskutt (jf. eksempelvis DN 13.03.14): Aibel skal kutte 230, FMC 130, Weatherford 100 osv. Disse kuttene begrunnes dels med redusert etterspørsel nasjonalt og globalt og dels med behov for effektivisering for å møte tiltakende internasjonal konkurranse. Men kan vi således være i ferd med å «miste» en generasjon, og enda verre gi et inntrykk av at fagutdanning ikke gir en stabil arbeidsplass?

Det vil også være viktig å ha fokus på hvilken kompetanse det er behov for fremover. Studien fra IRIS viser at det i tiden framover vil være et årlig behov for over 400 flere offshoreansatte med fagbrev i relevante fag innen områdene teknikk og industriell produksjon, TIP-fagene. Ferske søkertall til videregående opplæring (DN 14.03.14) viser en nedgang i antall søkere til TIP-fag. Der er generelt nedgang i søkermassen til yrkesfag, til fordel for studiespesialisering. Dette er bekymringsfullt når man tenker på at hovedvekten av framtidig rekruttering til norsk sokkel vil dreie seg om personell med fagbrev i relevante fag innen teknikk og industriell produksjon, herunder innen boring, brønn, havinstallasjoner, og kjemiprosess. Det er også betydelige behov for personell innen elektro og visse bygg- og anleggsgag.

Det kan være en fordel for den enkelte virksomhet og samfunnet å fortsette med rekrutteringsarbeidet også i nedgangstider, og planlegge for kompetansebehovet på lang sikt. Behovet for fagkompetanse vil være til stede, og det vil være et klart konkurransefortrinn å tiltrekke seg, og beholde god kompetanse den dagen jobben faktisk skal gjøres. Det innebærer at hver enkelt aktør i bransjen tar sin del av ansvaret. I tillegg må det tilrettelegges for at det utdannes flere med den fagkompetansen bedriftene faktisk trenger.

Lavere rekrutteringsgrad og nedbemanning i dårligere tider vil bidra til sterk konkurranse om ressursene i oppgangstider. Ved å overby hverandre i gode tider for å vinne i kampen om arbeidskraften, vil enkelte selskaper vinne, men prisen norsk industri må betale er svekket konkurranseevne internasjonalt. Så er spørsmålet om det vil være bærekraftig på lang sikt.

9. Ropes det krise lenge nok, kommer den kanskje!

Atle Blomgren, Anne Marthe Harstad, Silje Haus-Reve og Randi Austnes-Underhaug

Stavanger Aftenblad har de siste ukene fokusert på nedbemanninger i petroleumsrelaterte virksomheter. Det vises til gjennomførte eller mulige kutt på 3 500 stillinger i Statoil (SA 26.08.14), allerede gjennomførte eller varslede kutt på 3000 stillinger innen oljeservice, både i og utenfor Rogaland (aftenbladet.no 17.09.14) og mulige kutt innen boring/rigg på 13500 (SA 24.08.14). Det underliggende budskapet er klart: Det er en krise under oppseiling.⁹

Flere temperaturmålere på regionens økonomi bekrefter at det er endringer på gang. Både septemberutgaven av Konjunkturbarometeret for Rogaland og den nylig publiserte Vestlandsindeksen viste et fylke hvor veksten i aktivitetsnivået flatet ut på et høyt nivå. Norges Banks regionale nettverk for siste kvartal (basert på intervjuer i slutten av august) viste fall i produksjonen i oljeleverandørnæringen i landet som helhet.

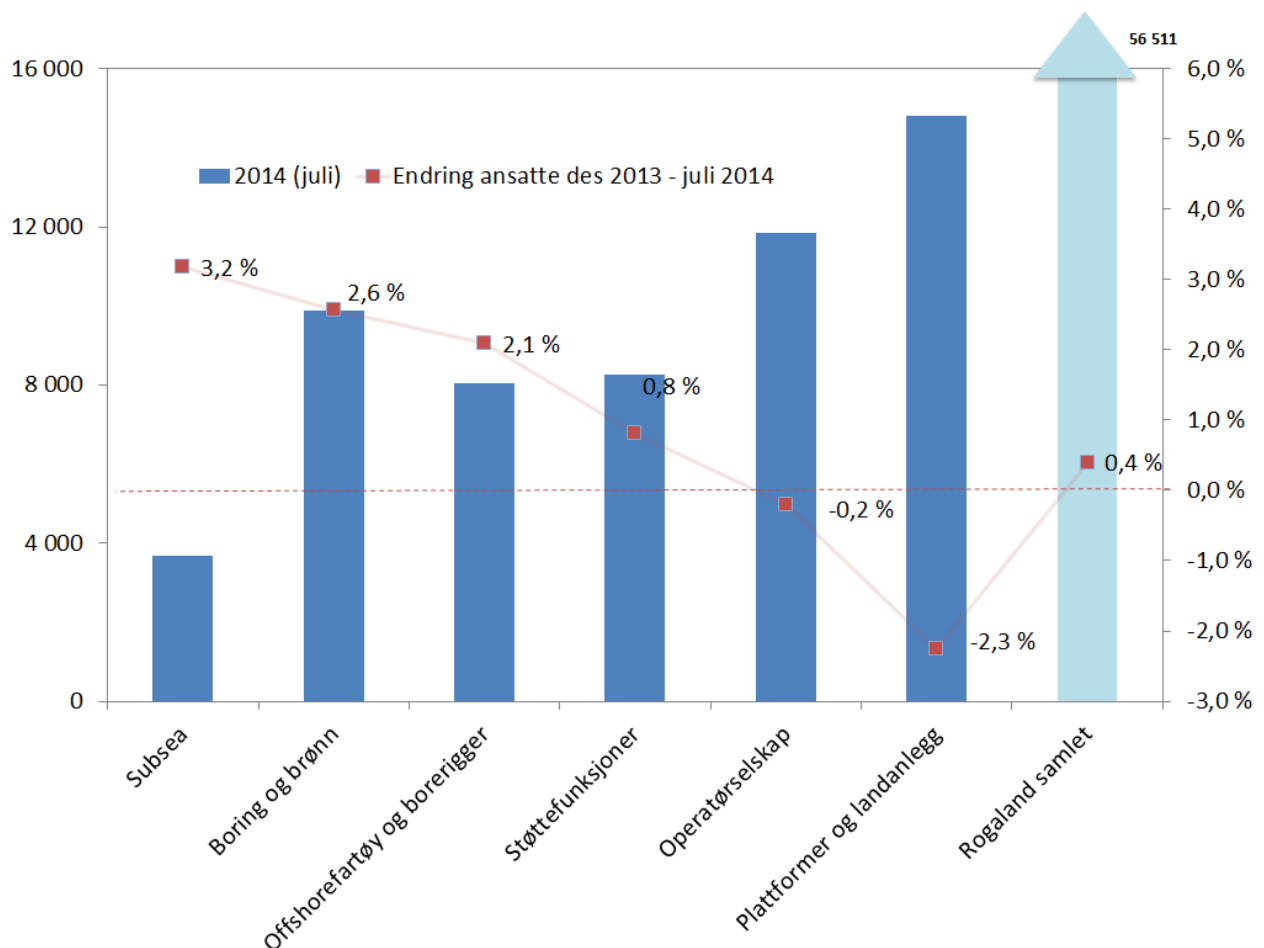
Konjunkturbarometeret for Rogaland for september viste utvikling i ansatte i *alle* direkte petroleumsrelaterte virksomheter i Rogaland fra desember 2013 til mai/juni. Vi har nå oppdatert figuren fra Konjunkturbarometeret med de siste innregistrerte tall i NAVs Aa-register (stort sett registrerte tall per medio juli 2014). Denne type samleoversikt får med seg alle segment av petroleumsnæringen samt fanger opp et forhold som media ofte overser: Nedbemanninger skjer ikke utelukkende som følge av lavere aktivitetsnivå, men også ved at oppdrag tapes til andre aktører, «den ene bedrifts død, den annens brød».

Vi ser da at antall ansatte i petroleumsrelaterte virksomheter i Rogaland vokste med mindre enn et halvt prosentpoeng (0,4 %) fra desember 2013 til medio juli. Dette indikerer avtakende veksttakt (vekt per mai/juni var 0,6 %), men like fullt vekst.

---

9 Kronikk i *Stavanger Aftenblad* 26. september 2014. For utdyping, se A. Blomgren, A.M. Harstad og S. Haus-Reve: *Offshoreansatte: Hvem er de? Hvor mange må erstattes i årene framover?* Rapport IRIS – 2014/028; og *Konjunkturbarometeret for Rogaland september 2014* på www.konjunktur.no.

Vi finner en ganske sterk reduksjon i sysselsetting (-2,3 %) i det store segmentet som er rettet inn mot drift, vedlikehold og modifikasjon av plattformer og landanlegg. Det var også en svak reduksjon hos operatørselskapene (-0,2 %). Innen områdene Subsea og Boring og brønn var det imidlertid sysselsettingsvekst på henholdsvis 3,2 % og 2,6 %. Veksten innen Subsea og Boring og brønn gjelder i stor grad teknologiorienterte virksomheter som blant annet GE Oil & Gas (som har bygget opp et stort teknologisenter i Dusavik) og eksportbedriften National Oilwell Varcos 1 000 mann store avdeling på Forus. Sistnevnte har for øvrig store banner på bygningen sin langs motorveien, «NOV Now Hiring!» og til sammen 12 ledige stillinger ute på finn.no, så dette burde ikke være overraskende for noen. Merk også at da Aker Solutions i denne uken annonserte nye kutt innen vedlikehold og modifikasjon, slo de samtidig fast at de ville prøve å finne arbeid til de som nå var blitt ledige innen nettopp subsea- og/eller eksportrelatert virksomhet (Stavanger Aftenblad 22.09.14).

Ansatte i direkte petroleumsrelaterte virksomheter i Rogaland, nivå per juli 2014 og vekst desember 2013 – juli 2014.

Nå er det sånn at mange av de kuttene som er kommunisert ennå ikke har fått effekt i ansattregistrene. I tillegg har det de siste ukene kommet inn meldinger om noen færre rigger på norsk sokkel, ytterligere kutt innen vedlikehold og modifikasjon (Aker Solutions MMO og Beerenberg) og et utbygging som legges på is (Zidane). Det store spørsmålet er om vi nå er i startfasen av en større krise?

Signalene som foreligger og varslede kutt, indikerer at vi nok vil se en netto *nedgang* i petroleumsrelatert sysselsetting i fylket framover. Men selv om dette er trist for de som må ut på jobbmarkedet igjen (de må kanskje endog søke jobber utenfor petroleumsnæringen!), er det ingen grunn til å tro at dette skal føre til at arbeidsledigheten i fylket blir permanent mye høyere. Det som skjer, er nemlig ikke et utslag av en fundamental endring av næringens drivere. Teslagründeren Elon Musk har ennå ikke funnet opp et så kompakt batteri at oljen og gassens posisjon som effektiv energibærer trues. Det er ikke mangel på nye, store utbyggingsprosjekt, i hvert fall ikke om en ser 1 – 2 år fram i tid. De store utbyggingskontraktene ser riktignok ut til å ha fått et godt fotfeste i Asia, men drift og vedlikehold er og blir et hjemmemarked, og dette er aktiviteter som kan utsettes, men ikke kuttes ut. Selv om kravene om kapitaldisiplin i prosjekt også gjelder utenfor norsk sokkel, har fylkets teknologiorienterte eksportører mulighet til å ta markedsandeler i det enorme, globale offshoremarkedet. Det er også nyttig å merke at ingen av de tidligere nevnte konjunkturbarometrene eller Norges Banks regionale nettverk melder om noen nært forestående krise, kun om en mindre nedgang i produksjon og sysselsetting.

Nå er det nok slik at mange aktører har til dels betydelige egeninteresser i å skrike om krise. Operatørselskapene, fornuftig nok, håper at «krisen» vil medføre langsiktige kostnadskutt. Leverandørselskapene får anledning til å «snakke for sine syke mor» samt «renske opp» i arbeidsstokken. Fagforeningene kan bruke anledningen til å få endret forhold de ikke er fornøyd med, eksempelvis permitteringsreglene. Politikerne får anledning til å fremstå som handlingsdyktige. Media får en «sak» å kjøre fram, noe som genererer trafikk, og med dette annonsekroner. Miljøbevegelsen får anledning til å poengtere at nå må en bruke anledningen til heller å satse fornybart.

Faren ved at det ropes om krise, er imidlertid at utdanningsmyndighetene kan «forledes» til å nedprioritere denne type utdanningsløp, at de unge kan bli skremt bort fra å velge «oljå» som framtidig karrierevei og at selskapene kan bruke «krisen» som en unnskyldning til ikke å prioritere inntak av lærlinger og annen langsiktig rekruttering. IRIS sin rapport om offshoreansatte viser at det blant dagens ansatte på sokkelen er en klar mangel på generasjonen som i dag er mellom 32 og 36 år, dette som følge av lav rekruttering i perioden med lav oljepris fra 1999-2001. Så dersom all ropingen om «krise» skulle påvirke den langsiktige rekrutteringen til petroleumsnæringen, *da* kan vi snakke om krise, *da*.

10. Til bondens pris

Arild Aurvåg Farsund

Smørmangel har preget debatten om norsk landbruk de siste månedene, og ulike medier har stadig den mest populære diskusjonen på dagsorden: prisenivået på mat i Norge.¹⁰

Espen Løkeland-Stai og Svenn Arne Lie tar i boken *En nasjon av kjøttthuer – ni myter og en løgn om norsk landbrukspolitik* (Forlaget Manifest 2012) et kraftig oppgjør med andre sider ved norsk landbruks- og matpolitikk. Forfatterne retter tungt skyts mot mange av de mektige aktørene i sektoren, blant andre landbruksminister Lars Peder Brekk (2008-12), tidligere departementsråd Per Harald Grue og kolonialmilliardærene i Reitan-familien. Men treffer det?

Kritikken er sterk og velformulert, men til tider noe populistisk i den forstand at de kritiserer andre uten at egne alternativ klargjøres. Selv om argumentasjonen blir underbygget gjennom omfattende bruk av statistikk og sitater er bokens budskap lett tilgjengelig: Norsk landbrukspolitik bidrar til at utviklingen i landbruket går i feil retning, og det må det gjøres noe med dette nå. Forfatterne har også en rekke hjertesaker de ønsker å fremme gjennom å knuse myter om norsk landbruk. Sentralt står ønskene om å forbedre inntektsutvikling for bøndene og øke utnyttelsen av norske ressurser på bekostning av import av kraftfôr.

De to forfatterne står i en tradisjon som oppfatter landbruk som en eksepsjonell næring som trenger nasjonal politisk beskyttelse, ut i fra argumenter om nasjonal selvforsyning, hensynet til distriktsbosetting og ivaretagelse av kulturlandskapet. Men dette er et standpunkt som deles av alle de viktigste aktørene i norsk landbruk, og selv om det eksisterer forskjeller i synspunkt, har posisjonen også bred tilslutning på Stortinget. Fastsettelse av nasjonalt handlingsrom i landbrukspolitikken er også en sentral konfliktlinje i WTO-sammenheng.

På den andre siden står de som oppfatter at matproduksjon er en normal

---

10 Bokanmeldelse i Bokmagasinet, *Klassekampen* 21. januar 2012. For utdyping, se A.A.

Farsund: «Norway: agricultural exceptionalism and the quest for free trade», i O. Langhelle (red. 2014): *International Trade Negotiations and Domestic Politics* (London: Routledge); og «Norsk jordbruk i krysspress mellom nasjonal og internasjonal politikk», *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, årg. 30, nr. 2, 2014.

næring som ikke trenger nasjonal beskyttelse. For dem er det komparative fortrinn som avgjør hvor maten skal produseres. I den norske debatten blir friere handel med mat fremmet av representanter fra varehandelen, samfunnsøkonomprofesjonen, politikere – særlig fra Frp – og kommentatorer i medier som Dagens Næringsliv og Hegnar online.

I boken rettes det kritikk både mot de som ønsker et beskyttet norsk landbruk og de som ønsker mest mulig frihandel med mat. Dette gir noen utfordringer: Forfatterne kritiserer frihandelstilhengerne for å skjule sine egeninteresser – større fortjeneste – bak argumenter om at det er forbrukerne som vil ha lavere priser. Den «indremedisinske» betydningen av bokens budskap på dette området skal ikke undervurderes, men siden forfatterne ønsker en sterkere satsing på tradisjonell norsk matproduksjon risikerer de å forsterke frihandelstilhengers oppfatning om at norsk landbruk er et «bunnløst økonomisk sluk».

Svenn Arne Lie har de siste årene ført en åpen mediekamp med sentrale personer i Landbruks- og matdepartementet. I boken er innvendingene samlet, og tvetydigheter og dobbeltkommunikasjon fra departementets side kritiseres nådeløst. Her er heller ingen sympati med at mangfoldet i næringen gir myndighetene mange dilemma når mål og virkemidler skal utformes. Lies avisinnlegg blir kraftig kritisert, men stadige motinnlegg signert av landbruksministeren indikerer at kritikken oppfattes som brysom nok til at den må besvares. Det kan tyde på at politisk og administrativ ledelse i departementet er bekymret for at argumentene som fremmes i boken kan undergrave støtten til norsk landbrukspolitik.

Løkeland-Stai og Lie sin store utfordring er, som de sier flere steder, at de ikke har et helhetlig alternativ. I bokens siste kapittel presenteres riktignok seks spørsmål som vi må finne svaret på for å gi politikken en annen retning. Denne forsiktige tilnærmingen er bokens største svakhet, for her underkommuniserer dilemmaene. Her er noen spørsmål de ikke drøfter i boken: Er forslagene om endringer i tollregimer i overensstemmelse med Norges WTO-forpliktelser? Kan økte inntekter for bøndene bidra til nye investeringer og en mer kapitalintensiv matproduksjon? Finnes de arbeidskraftreservene som trengs for å øke grovfôrproduksjonen, eller må dette baseres på utenlandsk arbeidskraft eller maskiner? Er import av soyabasert kraftfôr bare negativt, eller muliggjør det at sårbare produksjonsmiljøer kan overleve i en overopphetet oljeøkonomi? Nye mål og nye virkemidler gir andre dilemmaer, og en diskusjon av disse savnes.

Holdningsendringer er kanskje en mer realistisk påvirkningsmulighet, for bokens sterkeste argumentasjonsrekke er den som utledes med utgangspunkt i ideen om at lav pris er det eneste saliggjørende målet i matproduksjonen. Her er kritikken allmenn og i prinsippet rettet mot holdninger hos de fleste norske

forbrukere. Det er kanskje bokens viktigste budskap: Lavest mulig pris på mat bør ikke alltid være målet.

Samlet sett leverer boken et engasjert forsvar for norske bønder og tradisjonell matproduksjon, og den påpeker mange problematiske forhold som ikke alltid får like stor oppmerksomhet i den norske debatten om mat. Men skal forfatterne realisere sin ambisjon om å påvirke utviklingen i en annen retning, må alternativene klargjøres og dilemmaene de skaper diskuteres åpent.

11. Bonde – ikke arbeidstaker

Kari Kjestveit

I forrige måned uttalte landbruks- og matministeren at bøndene burde godta foreliggende tilbud i landbruksforhandlingene, ettersom det gir samme gjennomsnittlig lønnsvekst som for andre arbeidstakere (NRK, 20.5.2014). En bonde er imidlertid ikke en arbeidstaker, og det norske arbeidslivet er langt mer nyansert enn utspillet skulle tilsi.¹¹

I kategorien «andre arbeidstakere» finner vi ufaglærte og faglærte, midlertidig og faste ansatte, vegarbeidere, lærere, helsepersonell, elektrikere og ingeniører. Jeg kunne ha gjort lista mye lengre. Det eneste disse yrkesgruppene har til felles er et formalisert arbeidsforhold, som regulerer arbeidstid og som stiller krav til forsvarlig og sikkert arbeidsmiljø. Utover dette kan likhetene diskuteres.

I kategorien «bønder» finner vi ingen arbeidstakere. Bønder er selvstendig næringsdrivende, og de er ikke underlagt Arbeidsmiljølovens bestemmelser om arbeidstid. Felles for bøndene er også at de deler et av landets farligste yrker. Jordbruk, skogbruk og fiske troner på toppen av statistikken over arbeidsskadedødsfall etter næring i 2013 (kilde: Arbeidstilsynet). Antallet dødsfall pr. 100 000 sysselsatte var fire ganger så høyt i landbruket som i bygge- og anleggsbransjen.

Et norsk industriårsverk har 1700 timer. Heltidsbonden er – uavhengig av arbeidstimer – en som ikke har annet inntektsgivende arbeid utenom gårdsdriften. I 2013 gjennomførte IRIS, Bygdeforskning og Arbeidsmedisinsk avd. ved St. Olavs hospital en spørreundersøkelse blant 2969 norske bønder. Der svarte 43,5 % at de årlig jobbet mer enn 1700 timer på gården. 16 % jobbet mer enn 2550 timer, altså mer enn halvannet årsverk. 30 % av alle som deltok i undersøkelsen var heltidsbønder, og flertallet av disse oppga å jobbe 10-15 timers arbeidsdag i sommerhalvåret.

Mange jobber altså mye i landbruket, men å ta seg fri er ingen selvfølge. Blant de som har fjøs, sier 40 % at de har mulighet for avløsning hver femte helg

---

¹¹ Innlegg i *Nationen* 5. juni 2014. Basert på et pågående forskningsprosjekt om «Safety culture, occupational health and accidents in Norwegian agriculture - analysis of state and future challenges», finansiert av Norges forskningsråd.

eller sjeldnere. Melkeproduksjon er den klart mest arbeidskrevende produksjonen, hvor 46 % oppgir å arbeide mer enn 2550 timer. Å kun drive med korn krever langt færre årlige arbeidstimer, men med høy innsatsen i sesongen. Det vanligste er flere ulike produksjoner, som tar hensyn til topografi, klima, egen kunnskap og eksisterende driftsbygninger.

God statistikk over norske arbeidsskader er mangelvare, men forskning fremholder dyr og store maskiner som kjente farer. Gårdens kompleksitet krever høy grad av kunnskap og oppmerksomhet, noe som gjør arbeidstid veldig relevant. Vår undersøkelse viser at skadeforekomsten øker i takt med antall arbeidstimer, og den overstiger 10 % for dem som årlig jobber mer enn 2000 timer på gården.

Samtidig viser dybdeintervjuer med bønder at det å ansette flere ikke nødvendigvis reduserer risiko. Utenforstående trenger grundig opplæring og erfaring for å takle gårdsarbeidets kompleksitet. De fleste norske bønder jobber alene eller sammen med familie, og en overgang til større bruk med flere ansatte vil kunne skape et for stort behov for ledelse og organisatorisk tenkning i en næring nesten utelukkende bestående av enkeltpersonforetak.

Mine spørsmål til landbruks- og matministeren er derfor: Hvordan vil du møte utfordringene som landbruket allerede har med hensyn til skader og dødsfall? Hvordan kan bøndernes arbeidsmiljø og sikkerhet ivaretas, samtidig som du legger opp til flere arbeidstimer og større bruk? Er det ikke på tide å ta bøndernes arbeidsmiljø med i diskusjonen?

12. Konflikt og problemløsning

Solfrid Mykland, Kåre Hansen og Marianne Solbakk

Hva er en konflikt? Det var det første spørsmålet vi stilte i en intervjuundersøkelse vi gjennomførte av konfliktforståelse og konflikthåndtering i et utvalg norske bedrifter.¹² Studien avdekker stor grad av konfliktfrykt, men også et ønske fra mange om å utvikle bedre konfliktforståelse. En generell utfordring er at konflikter i bedrifter er så betente og vanskelige når de først blir tatt tak i, at de gode løsningene kan være krevende å finne. Det helt sentrale ut fra et konfliktteoretisk perspektiv er nettopp at måten konflikter forstås på, vil være avgjørende for når og hvordan konfliktene kan håndteres. Selve forståelsen av konfliktbegrepet kan derfor være avgjørende for å forstå hvordan konflikt-håndtering (eller mangel på dette) foregår rundt om i norske bedrifter.

Når ledere og tillitsvalgte blir bedt om å definere en konflikt, så synes de fleste dette er krevende. Mange sier at dette har de ikke tenkt så mye på før. En gjennomgående tendens er også at de vi har intervjuet er mer opptatt av å forklare hva som *ikke* er konflikt, heller enn å definere hva som faktisk *er* konflikt. Eksempler på dette er:

«Vi har hatt masseoppsigelser og noen av de ansatte gikk til sak – uten at det ble konflikt av det». «Vi har en del samarbeidsproblemer... og personalsaker, ... uten at det blir konflikt». «Jeg vil ikke kalle det en konflikt, jeg vil kalle det for en vanskelig sak». Sitatene illustrerer at man er tilbakeholden med å definere noe som konflikt. Isteden brukes ofte alternative, mildere begreper på situasjoner som ifølge konfliktteori klart faller innenfor konfliktbegrepet. En informant begrunner dette slik: *«Vi unngår å bruke beskrivelsen fordi det eskalerer i virkeligheten en situasjon når man har sagt at det er en konflikt».* Det synes derfor å være stor konfliktfrykt, men ikke minst begrepsforvirring når det gjelder hva konflikt egentlig er i arbeidslivet.

Samtlige av dem som vi har intervjuet skiller klart mellom uenigheter og konflikter. Mange mener at det ikke er konflikt før det blir veldig dramatisk og nærmest er krig. Uenigheter, derimot, omtales både som ønskelig og nyttig. Uenigheter knyttes gjerne til fag, mens konfliktene knyttes til personer. Det sterke

---

¹² Innlegg i *Dagens Næringsliv* 16. september 2013. For utdyping, se S. Mykland, K. Hansen og M. Solbakk (2015): «Konfliktforståelse og konflikters konsekvenser i norske kunnskapsbedrifter», *Søkelys på arbeidsmarkedet*, nr. 1.

personfokuset i konflikter flytter fokuset vekk fra hva som er mulige årsaker til konflikter og hva de handler om – til hvem det er som er involvert, og hvilke personkarakteristika disse har. I media knyttes konflikter nesten utelukkende til vanskelige og kranglete mennesker. De blir både latterliggjort og stigmatisert.

Utfordringene blir mangfoldige når dette er bildet som tegnes av konflikter, nemlig at det er personene som er problemet i konflikter, og at en konflikt er svært dramatisk. For det første, så begrenser personfokuset utfallsrommet. Hvis personene er problemet, så må det gjøres noe med de som er vanskelige; de kan for eksempel rettesettes, omplasseres eller sies opp. For det andre, hvis det ikke er konflikt før det blir dramatisk, så må det også drastiske metoder til for å håndtere konfliktene. I en betent konflikt har ofte kommunikasjonen mellom partene brutt sammen, og veien til advokater er gjerne kort. Konflikter som er mindre betente er lettere å håndtere for partene selv, eller for nærmeste leder. Et av rådene, som også kommer fra de vi har intervjuet, er nettopp at man må ta tak tidlig i konfliktene som oppstår. For å ta tak i konflikter er det imidlertid viktig at man har klart for seg hva som kjennetegner en konflikt.

Konflikter er prosesser som er under utvikling og som kan påvirkes. Det første steget i en konfliktprosess er at det oppstår uenigheter. En analyse av uenighetene – og årsakene til disse, er et viktig utgangspunkt for å forstå hva konflikter kommer av i bedrifter. Det at man er uenige kan skape friksjon, og dette kan føre til at man endrer syn på noe eller lærer noe av en situasjon. Alternativet er friksjonene blir skarpere, og at ulikhetene forsterkes og ender i uløselige konflikter. Så lenge partene har en dialog kan man finne løsninger som ivaretar begge interesser. Når dialogen bryter sammen endres fort fokuset til hvem som får rett og hvem som har feil.

Bevisstgjøring rundt konfliktprosesser øker sjansen for at vi kan påvirke utviklingen av uenigheter og konflikter i en gunstig retning. Særlig for ledere er denne bevisstgjøringen viktig. Man kan også spørre seg om følgende: Hva kan vi som ledere gjøre for å legge til rette for at vi utnytter kraften i de ansattes uenigheter? Hvordan kan vi legge til rette for gode rammer slik at personene som har avvikende syn blir sett på som viktige ressurser heller enn kranglefanter? På bakgrunn av studien vi har gjort, og gjeldende konfliktteori og konfliktforskning, mener vi at det spiller en avgjørende rolle for utfallet av konflikter – hvordan man faktisk forstår dem i utgangspunktet.

Med dette utgangspunktet har vi utviklet et elektronisk verktøy kalt «Konfliktogram» som skal bidra til bedre konflikt. Konfliktogrammet er gratis og finnes på arbeidsgiverorganisasjonen Abelia sin hjemmeside:

<http://abelia.no/hms/konfliktogram-et-nytt-verktoey-for-konflikthaandtering-article2622-133.html>

13. Forskningspolitikk er også regionalpolitikk

Einar Leknes

Mens nasjonal transportplan har preget avisoverskriftene og skapt et stort engasjement blant lokale og regionale politikere er Regionalmeldingen og Forskningsmeldingen viet lite oppmerksomhet.¹³ Rektor Marit Boyesen ved UiS påpekte for en stund siden at altfor mye av dagsordenen i regionen handler om samferdsel, altfor lite om forskning og utdanning. Er årsaken til det lave engasjement at Stavangerregionen har relativt små kunnskapsmiljø eller at regionens politikere ikke har tatt inn over seg at kunnskaps- og forskningsmiljøene vil bli en stadig viktigere basis for regionens utvikling? Meldingene har gode beskrivelser og analyser av hvilken betydning kunnskap spiller for samfunnsutviklingen. Men hvor er politikken for å «Ta heile landet i bruk»? Det krever en nasjonal politikk som styrker de regionale kunnskapsmiljøene. Den finner vi ikke ansatser til, verken i Forskningsmeldingen eller Regionalmeldingen.

Offentlige forskningsmidler styrker de store etablerte sentrale forskningsmiljøene

Den offentlige finansieringen av forskning i Norge er sterkt sentralisert. I 2010 gikk 92 % av tildelingen av forskningsmidler fra Norges Forskningsråd til forskningsmiljøer i Oslo-området (inkl. Ås) Bergen, Trondheim og Tromsø. Selv om 70 % av landets næringsvirksomhet og offentlige tjenesteproduksjon foregår utenfor de fire storbyregionene, går kun 8 % av forskningsmidlene til disse delene av landet.

Sentraliseringen er spesielt tydelig for Forskningsrådets senterordninger (SFI, SFF og FME). 65 av 66 slike sentre er basert i en vertsinstusjon i Oslo/Ås, Bergen, Trondheim eller Tromsø. Kjernevirksomheten til disse sentrene er langsiktig kompetansebygging og doktorgradsutdanning. Over tid gir dette en ytterligere sentralisering av forskningskapasiteten i Norge. Faglig fornyelse og videreutvikling blir tilsvarende utfordrende for FOU-miljøer utenfor disse fire universitetsbyene.

---

13 Kronikk i *Stavanger Aftenblad* 13. mai 2014.

IRIS opplever en meget hard konkurranse om forskningsmidler fra Norges Forskningsråd og andre offentlige og private virksomheter. UiS blir målt på hvor mye eksternt finansiert forskning de klarer å skaffe. For forskningsmiljøet på Ullandhaug er det meget utfordrende å konkurrere med forskningsmiljøene i de gamle universitetsbyene. Forskningsmeldingen signaliserer ingen tiltak for å bidra til å svekke sentraliseringsvirkningen av den offentlige forskningsfinansieringen. Derimot vil kanalisering av norske forskningsmidler gjennom EUs rammeprogram, senterordninger og store programmer forsterke sentraliseringen.

Regionale kunnskapsmiljø er viktig for innovasjon og nyskapning

Regionalmeldingen peker på at «Fysisk nærleik til FoU-miljø og andre verksemdar er viktig, men viktigast er tilgangen til rett kompetanse» (s.92). Det er vi enig i. Samtidig er det ingen motsetning mellom fysisk nærhet og rett kompetanse. Kort avstand mellom forsker og bruker innebærer også felles referanseramme og innsikt i lokale forutsetninger og forhold. Tillitsfullt samspill mellom kunnskapsmiljø og private og offentlige virksomheter er positivt for innovasjon og nyskapning.

Forskningsaktive virksomheter kan i utgangspunktet hente kunnskapen hvor som helst, det være seg i Haugesund, i Trondheim eller i Boston. Men for offentlige og private virksomheter som er lite forskningsaktive er nettopp nærhet – fysisk og kulturell – viktig for å utvikle et tillitsfullt og relevant forsknings-samarbeid.

En nylig framlagt evaluering viser at oppdragsgivere opplever faglig kvalitet og relevans like god hos de regionale instituttene som hos nasjonale forskningsinstitutter. Evalueringen finner at hovedutfordringen framover vil være å utvikle mer robuste fagmiljøer med god vitenskapelig kvalitet. Dette er utfordringer som alle kunnskapsmiljøer lokalisert utenfor de store universitetsbyene opplever.

IRIS, UiS og andre regionale forskningsmiljø har en viktig rolle i å mobilisere bedrifter til forskningssamarbeid og utviklingsprosesser. Det samme gjelder overfor kommuner og resten av offentlig sektor regionalt. For både bedrifter og det offentlige er det svært viktig at FoU-miljøene er «nær» nok til å kunne formidle og gjøre nasjonal og internasjonal forskningsbasert kunnskap relevant for lokale forhold.

Det trengs politisk kløkt og vilje for å koble regional- og forskningspolitikk

Høyere utdanning og forskning er viktig for å drive både Norge og Rogaland framover. En suksess i norsk regionalpolitikk har vært å kombinere utnyttelsen av rike naturressurser med investeringer i utdanning og forskning. Noen av de mest

dynamiske næringsklyngene i Norge er lokalisert *utenfor* de gamle universitetsbyene med de tunge FOU-miljøene.

Jo mer kunnskapsbasert Norge blir, jo sterkere krav stilles det til sammenheng mellom næringspolitikk, utdanningspolitikk, forskningspolitikk og regionalpolitikk. Myndigheter og næringsliv i Stavangerregionen har vært viktige for oppbygging av forskningsmiljøet på Ullandhaug. Neste steg bør være å påvirke den nasjonale forskningspolitikk slik at det skapes stabile og robuste forskningsmiljøer utenom de gamle universitetsbyene. Næringslivet, kommunene og andre brukere av forskning i Rogaland fortjener noe bedre enn Kunnskapsdepartementets «Lange linjer – kunnskap og muligheter» retter sine tiltak nokså ensidig mot de fire gamle universitetene.

14. Er Oslo virkelig landets mest produktive fylke?

Atle Blomgren

Hvor i landet er det verdiskapingen faktisk finner sted? Dette skal det fylkesfordelte nasjonalregnskapet gi svar på.

Tallene for 2012 (publisert 18.12.2014) viser at verdiskaping per sysselsatt (fra nå av «produktivitet») var klart høyest i Oslo, med «oljefylkene» Rogaland og Hordaland på andre og tredje plass. I følge Statistisk sentralbyrå (SSB) skyldes forskjellene mellom Oslo og resten av landet at Oslo har relativt stor konsentrasjon av tjenesteytende næringer med høy produktivitet, som blant annet finans, IKT og eiendomsdrift. Håndteringen av hovedkontor og verdiskapingen til operatørselskapenes landansatte gir imidlertid et skjevt bilde av fylkenes relative produktivitet.¹⁴

Den enkelte sysselsattes verdiskaping er summen av den enkeltes lønnskostnad og andel av arbeidsgivers driftsresultat før avskrivninger (brutto kapitalavkastning). Da Oslo og Rogaland i 2012 hadde tilnærmet likt lønnsnivå, må høyere produktivitet i Oslo ene og alene skyldes at driftsresultat per sysselsatt er mye høyere i «tjenesteytingsfylket» Oslo enn i «oljefylket» Rogaland.

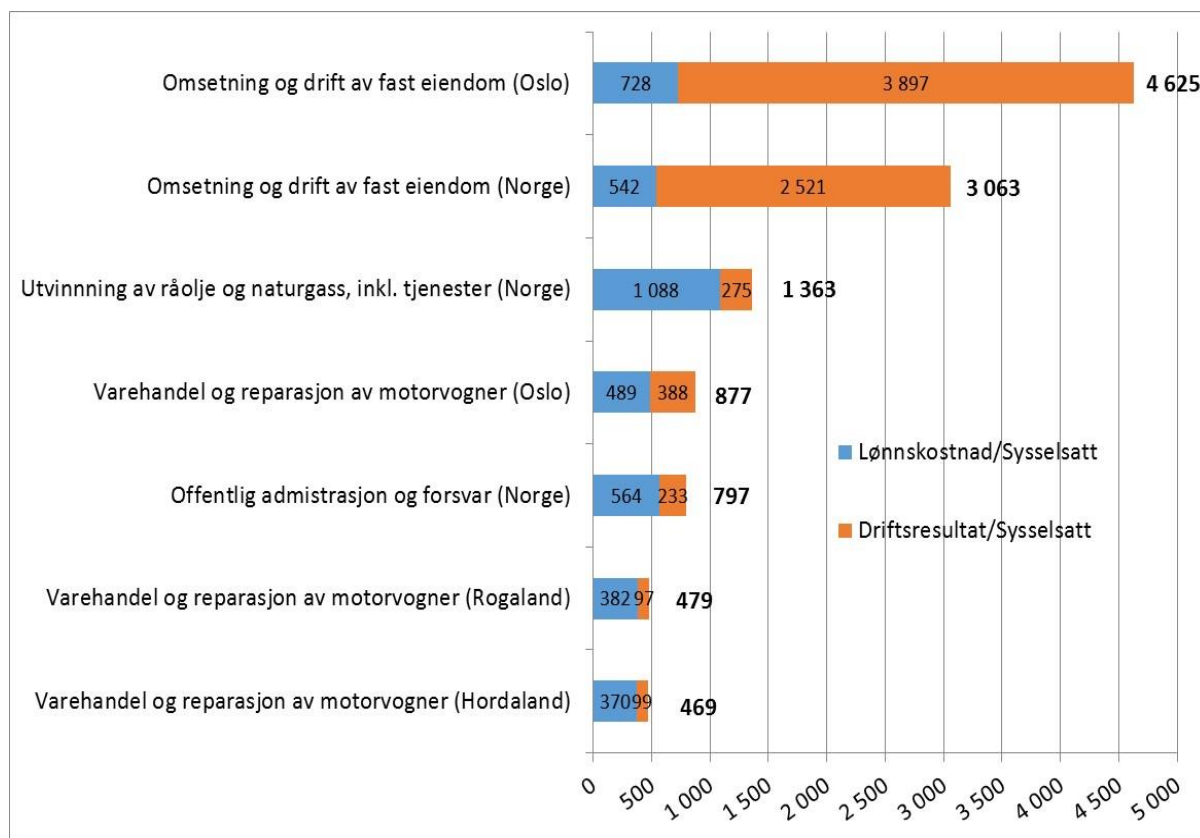
Verdiskapingen per sysselsatt består av lønnskostnad og en andel av driftsresultatet. For utvalgte næringer, framgår disse av figuren (tall i hele 1000 for 2012). Dersom vi tar for oss driftsresultat per sysselsatt, ser vi følgende:

- Hver av landets 25 000 sysselsatte innen *Omsetning og drift av fast eiendom* bidrar med et gjennomsnittlig driftsresultat på rundt 2,5 mill., rundt 9 ganger så mye som bidraget fra hver av landets 44 000 landbaserte sysselsatte i *Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester* (merk at dette er gjennomsnittlig bidrag fra operatørselskapenes 15 000 landansatte og oljeservicebedriftenes 29 000 landansatte).
- Hver av de 63 000 sysselsatte i *varehandel* i Oslo bidrar med et gjennomsnittlig driftsresultat på 388 000, rundt 4 ganger så mye som bidraget fra de sysselsatte i *varehandelen* i Hordaland og Rogaland.

---

¹⁴ Innlegg i *Dagens Næringsliv* 14. februar 2015. Artikkelen er basert på erfaringer fra flere studier av regional sysselsetting og verdiskaping.

- Hver av de rundt 200 000 sysselsatte i *offentlig virksomhet* bidrar med et gjennomsnittlig driftsresultat på 233 000, kun så vidt lavere enn bidraget fra hver av 44 000 sysselsatte innen *Utvinning av råolje og naturgass*.

Eksemplene ovenfor indikerer to svakheter med de fylkesfordelte tallene:

1) *Hovedkontorene får tildelt for høy andel av samlet verdiskaping.* Selv om verdiskapingen skal tildeles «der den skjer», er det rimelig at ansatte ved hovedkontor også krediteres for sitt bidrag til kapitalavkastning ellers i landet. Den høye produktiviteten i *varehandel* og *eiendomsbransje* i Oslo skyldes nok ikke at butikkene i Oslo tar høyere priser eller at arealer i Oslo er mer produktive, men heller at de ansatte ved Oslos mange hovedkontor blir tildelt en litt for stor andel av samlet kapitalavkastning.

2) *Det antas at verken offentlig ansatte eller operatørselskapenes landansatte bidrar til kapitalavkastning.* Sysselsatte innen *Omsetning og drift av fast eiendom* kommer ut med høy produktivitet da de aktuelle selskapene eier mye kapital. For offentlig sektor, som også har mye kapital (skoler, sykehus, kampfly osv.), sier

internasjonale statistikkonvensjoner at det ikke skal tas hensyn til kapitalavkastning utover kapitalslit. Det som ikke er så godt kjent, er at de samme statistikkonvensjonene stipulerer at det heller ikke for operatørselskapenes landansatte (utenom terminalansatte) skal tas hensyn til kapitalavkastning utover kapitalslit.

Da operatørselskapenes produksjonsverdi i stor grad skyldes grunnrente (verdien av selve petroleumsressursene) som, korrekt nok, skal registreres som verdiskaping *utenfor* fastlandet, blir den landbaserte verdiskapingen til operatørselskapenes landansatte *anslått* som: *Landansattes lønnskostnader pluss anslag for kostnader ved å drive landkontorene*. Det tas altså *ikke* hensyn til de delene av produksjonsverdien som ikke er grunnrente, men bidrag til avkastning på operatørselskapenes enorme mengder produksjonskapital offshore.

Dersom fylkesfordelt nasjonal regnskap hadde korrigert for hovedkontorproblematikken og tildelt operatørselskapenes landansatte en *anslått* kapitalavkastning, er det slett ikke sikkert at Oslo ville kommet ut som landets mest produktive fylke.

15. Mindre byers fremtid i en globalisert verden

Rune Dahl Fitjar

Storbyene blir av både politikere og forskere i stadig større grad sett på som motorer for økonomisk utvikling og innovasjon.¹⁵ De tiltrekker seg kapital og arbeidskraft, ofte på bekostning av omkringliggende strøk, og oppnår dermed en konsentrasjon av økonomiske ressurser som både gir dynamiske arbeidsmarkeder, intens konkurranse og kreative miljøer hvor ny kunnskap og innovasjon utvikles.

Dette skaper en positiv spiral som ytterligere styrker byenes tiltrekningskraft. For første gang i menneskehetens historie bor nå over halvparten av verdens befolkning i byer, og byene er enda mer dominerende når det gjelder økonomisk aktivitet. Ifølge PricewaterhouseCoopers stod de 100 største byene for rundt 30 prosent av verdens økonomiske produksjon i 2008. Mellom 2005 og 2009 ble 93 prosent av patentsøknader levert av oppfinnere som bodde i storbyer, og de ti mest innovative byene stod alene for en fjerdedel av søknadene, ifølge en artikkel av Jonathan Rothwell i *The New Republic* tidligere i år.

Disse storbyenes økonomier blir også stadig tettere sammenvevd. Økonomien i en by som London avhenger i dag vel så mye av utviklingen i Hong Kong, New York og Paris som av utviklingen i Birmingham, Manchester og Sheffield. Enklere og billigere transport og telekommunikasjon har gjort det mulig å samhandle på tvers av store avstander og har dannet grunnlaget for utviklingen av et globalt bynettverk med tette bånd mellom de største metropolene. Verdensøkonomien utvikler seg dermed til et slags arkipel, hvor byene utgjør øyer av stadig mer økonomisk aktivitet, omkranset av store områder med lite vekst, utvikling og innovasjon.

Spørsmålet som umiddelbart melder seg, ikke minst for et land som Norge, hvor det ikke finnes storbyer i global målestokk, er hva mindre byer og perifere regioner kan gjøre for å beholde konkurranseevnen i en slik kontekst. Velger man å gjøre ingenting, eller sagt på en annen måte, å håpe på at økonomisk aktivitet

---

15 Kronikk i *Stavanger Aftenblad* 25. september 2012. For utdyping, se A. Rodríguez-Pose og R. D. Fitjar (2013): «Buzz, Archipelago Economies and the Future of Intermediate and Peripheral Areas in a Spiky World», *European Planning Studies*, Vol. 21, No. 3.

kommer til å spre seg ut fra de store byene, vil man i det lange løp stagnere. Det er lite empirisk grunnlag for å forvente at byer vil generere betydelig økonomisk vekst utenfor sine egne pendlerbelter. Tvert imot viser de fleste studier det stikk motsatte: Økonomisk vekst i byene har mange steder sammenfalt med stigende fattigdom i rurale strøk. Betydningen av det vi kan kalle tilbakeslagseffekter, ser dermed ut til å være større enn spredningseffekter av byenes økonomiske aktivitet, idet storbyene vil tiltrekke seg kapital og arbeidskraft fra småbyer og landsbygda.

Alternativet er å forsøke å skape nok økonomisk dynamisme til å gjøre regionen konkurransedyktig i en mer integrert og globalisert økonomi. For de fleste regioner i vestlige land innebærer dette satsing på utvikling av kunnskap og innovasjon. Her finnes det to ulike tilnærminger: Man kan satse på å fremme utvikling av ny kunnskap og innovasjon gjennom interaksjon mellom lokale aktører, eller man kan forsøke å absorbere og assimilere kunnskap generert andre steder og omskape den til økonomisk aktivitet.

Den første tilnærmingen har så langt vært mest populær både i Norge og resten av verden. Den finnes i flere varianter, under navn som industrielle distrikter, næringsklynger, regionale innovasjonssystemer eller lærende regioner. Løsningen her er å forsøke å utvikle storbyens kreative miljø i liten skala gjennom å stimulere bedrifter i samme eller relaterte næringer til å samlokalisere seg på mindre områder og derigjennom fostre hyppig interaksjon mellom dem og med forskningsmiljøer og myndigheter i regionen, slik at kunnskap og nye ideer kan flyte hurtigere mellom aktørene.

Det er imidlertid mange eksempler på at slik politikk har gitt begrensede resultater og at kunnskapsparter eller vekstpoler har endt som katedraler i ørkenen. Dette har både økonomiske og institusjonelle årsaker. Fra et økonomisk perspektiv ser storbyenes skalafortrinn ut til å være for store til at de enkelt kan overvinnes ved å stimulere til økt samhandling mellom aktørene i mindre regioner. Fra et mer institusjonelt perspektiv ser det også ut til at stadig tettere nettverk mellom bedrifter i små regioner kan føre til innlåsningsproblemer ved at den samme kunnskapen og de samme ideene sirkulerer i relativt lukkede miljøer og forhindrer ny kunnskap fra å slippe inn.

Den andre tilnærmingen er å stimulere til interaksjon med omverdenen gjennom å bygge broer til kunnskapsprodusenter andre steder i verden. Bedrifter og enkeltpersoner i regionen kan dermed eksponeres for ny kunnskap og ideer som blir utviklet utenfor det lokale systemet. Denne typen politikk er rett nok vanskeligere å implementere, mer kostbar og mer usikker enn mer tradisjonell klyngepolitikk. Dersom den gjøres riktig, kan den imidlertid også vise seg å gi betydelig bedre resultater, ettersom man unngår en del av de strukturelle økonomiske og institusjonelle problemene diskutert over.

Data fra en undersøkelse av 1600 bedrifter i de fem største byregionene i Norge viser at de bedriftene som har satset mest på samarbeid med andre aktører

internt i regionen, ikke er mer innovative enn andre bedrifter. Bedrifter med mange og tette koblinger til partnere i utlandet er derimot betydelig mer innovative, både når det gjelder produkt- og prosessinnovasjoner, radikale så vel som inkrementelle. Selv om denne typen samarbeid er mer kostbart både å utvikle og vedlikeholde enn samarbeid internt i regionen, har det gitt bedre resultater for de involverte bedriftene og derigjennom også for regionens økonomiske utvikling.

16. Kulturhus på hver holme?

Rune Dahl Fitjar

Norske kommuner satser stadig mer på kultur. Det er vel og bra, men de gjør det kanskje på feil grunnlag.¹⁶

Spørsmålet om et bredt kulturtilbud gjør et sted mer attraktivt og dermed gjør det lettere å tiltrekke seg innflyttere, fortrinnsvis smarte og kreative sådanne, har rast i den senere tid, nylig også i Minerva. Det virker unektelig intuitivt riktig at folk heller vil bo på et kult sted enn et kjipt et, og utfordringen til politikerne har dermed blitt hvordan man gjør kommunen kul nok til at egen ungdom vil bli boende og annen ungdom vil flytte til. Det er jo det alle vil, i hvert fall så lenge innflytterne er smarte og kreative arbeidere og ikke flyktninger og asylsøkere. Løsningen har de siste årene for svært mange kommuner vært å bygge kulturhus, konsertscener eller andre arenaer for kunstnerisk utfoldelse og kulturforbruk. Et hipt galleri kan gjøre selv den kjipeste norske bygd til en landsby med kontinentale vibber, dit bohemene valfarter for å starte moderne kulturbedrifter – eller i hvert fall har noe å gjøre på etter kontortidens slutt.

Når det gjelder regional utviklingspolitikk, er politikerne flokkdyr. Dersom Bilbao lykkes i å omdefinere seg fra rusten industriby til moderne kulturby ved å bygge et stilig kunstmuseum, kan vel også alle andre byer i Europa gjøre det samme. Og dersom Oslo har suksess med sitt Litteraturhus, dukker det snart nok opp forslag om å bygge noe tilsvarende også i andre byer. Dermed bygger nå Stavanger nytt konserthus til 1,2 milliarder kroner, mens Bodø bygger kulturkvartal og får bibliotek og teater med på kjøpet til samme pris. Tre av ti kommuner planlegger å bygge kulturhus, meldte Kommunal Rapport i fjor.

Problemet er at unge kreative arbeidere antakeligvis er vel så opptatt av mulighetene for å få spennende jobber med gode karriereutsikter når de velger seg bosted. Det indikerer også rapporten fra Knut Vareide og Telemarksforskning. Jeg skal ikke gå inn i debatten om hvor gyldige Telemarksforskningens indikatorer er. Derimot vil jeg gjerne kommentere ideologiproduksjonen knyttet til troen på at kulturtilbudet er nøkkel til å tiltrekke seg arbeidskraft. «At kultur er viktig for å skape attraktive bosteder, har nærmest blitt oppfattet som en sannhet», sier

---

16 Artikkelen er basert på et innlegg på www.minervanett.no 27. april 2012.

Vareide. Det er utvilsomt riktig, og det ser også ut til at mange oppfatter dette som den viktigste grunnen til å bruke penger på kultur.

Hvorfor er det viktig å satse på kultur?

For to år siden ba IRIS 400 norske bedriftsledere vurdere viktigheten av ulike mulige effekter av satsing på kulturlivet.¹⁷ Disse inkluderte både tradisjonelle argumenter for å investere i kultur, som å sikre at smalere kunst- og kulturtilbud ikke forsvinner, og argumenter knyttet til stedsattraktivitet og regional utvikling, som å øke regionens tiltrekningskraft overfor nye arbeidstakere, studenter og bedrifter. Ledernes svar pekte kraftig i retning av det siste. Mens et mindretall av bedriftslederne – 44 prosent – mente at satsing på kulturlivet var enten nokså viktig eller svært viktig for å sikre at smalere tilbud ikke forsvinner, mente 77 prosent at satsing på kultur er viktig for å tiltrekke arbeidskraft til regionen.

Disse holdningene er ikke bare utbredte i næringslivet. Vi finner dem i enda større grad hos norske politikere. I 2007 stilte vi de samme spørsmålene til 250 lokalpolitikere og kommunale ledere i Rogaland og Agder. Her var troen på kulturens tiltrekningskraft enda større. Over 90 prosent av kommunestyre-representantene og 93 prosent av rådmenn og andre ledere i kommunene mente at satsing på kulturlivet var viktig for å tiltrekke seg arbeidskraft og studenter. Til sammenlikning mente 64 prosent at det var viktig for å beskytte smalere kulturtilbud. Igjen ble dette vurdert som den minst viktige effekten av å satse på kultur.

Egenverdi eller virkemiddel?

Øyvind Stålsett sier at «kultur både er viktig i kraft av seg selv og i kraft av de effektene den har på individ og samfunn». Det er vanskelig å være uenig i den påstanden, men det kan være problematisk for kulturlivet at deres fremste finansieringskilder ser ut til å vektlegge det første i langt mindre grad enn det siste. Det åpner nemlig for at kulturens verdi ikke lenger knyttes til opplevelser og følelser, men nettopp til det som kan spores i en regresjonsanalyse. Ettersom det har vist seg å være svært vanskelig å spore disse effektene, kan kulturlivets status som trendy regional utviklingspolitikk fort snu.

Det er i utgangspunktet positivt at kulturtilbudet bygges ut også utenfor hovedstaden. Agderforskning viste i 2009 at en av fire statlige kulturkroner brukes i Oslo og Akershus. Dette forklares til dels ved at hovedstaden ivaretar en del nasjonale funksjoner innenfor kulturlivet, men dette er likevel en mager trøst for de som bor i andre deler av landet. Det er de færreste som reiser en time med fly

---

¹⁷ For utdyping, se H. Rommetvedt (2013): «In culture we trust. Beliefs in culture as an instrument for development in the Stavanger region», i L. Lindeborg og L. Lindkvist (red.): *The Value of Arts and Culture for Regional Development*, London: Routledge.

for å gå på teater (og om man gjør det, er målet kanskje like gjerne West End som Bjørvika). Dersom innbyggerne i en kommune gjennom demokratiske kanaler vedtar å bevilge penger til å bygge ut kulturtilbudet for å kompensere for de manglende statlige investeringene, er det ingenting galt i det. Det er heller ikke noe galt i at de statlige bevilgningene i større grad spres til andre byer og muliggjør utviklingen av et attraktivt kulturtilbud også der. Det er ingen grunn til at vi ikke skal kunne ha flere enn én kulturby i dette landet.

Det er imidlertid et åpent spørsmål om den forventede tilstrømningen av kulturinteressert ungdom vil materialisere seg. Et steds attraktivitet påvirkes, som Stålsett sier, av mange subjektive faktorer og dreier seg i stor grad om hvordan den enkelte opplever stedet. Det er ikke nødvendigvis noe som kan vedtas i et kommunestyre. Dersom en av tre kommuner bygger kulturhus, er det dessuten ikke akkurat slik at kulturhuset vil være en unik attraksjonsfaktor for den enkelte kommune. Ikke minst må man innse at det ikke er mulig å komme utenom trauste økonomiske prosesser når man skal skape regional utvikling. Dersom det ikke finnes interessante jobber på et sted, vil neppe de klokeste hodene flytte dit fordi det er et kjekt sted å gå på konsert.

17. Kommunal omdømmepolitikk

Rune Dahl Fitjar

Saken om strippeklubber på Sandnes har gått som en føljetong i Aftenbladet denne høsten etter at formannskapet i sommer avslo en søknad om skjenkebevilling fra Money Talks.¹⁸ I avslaget er hovedbegrunnelsen at «Sandnes formannskap finner at et slikt konsept er uforenlig med den profil og det omdømmet Sandnes kommune ønsker å profilere seg med». Uavhengig av hvilket syn man måtte ha i den aktuelle saken, er begrunnelsen for avslaget interessant, og ikke bare fordi formannskapet åpenbart ikke anser kommunale pleonasmer som noen trussel mot omdømmet. Der diskusjoner om stripping tidligere gjerne ville dreid seg om hensynet til den offentlige bluferdighet og menneskeverd sett opp mot enkeltmenneskets rett til å gjøre egne valg så lenge de ikke skader andre, er disse politiske og moralske spørsmålene nå redusert til et spørsmål om kommunens omdømme. Hensynet til dette omdømmet er så sterkt at det har overvunnet alle politiske skillelinjer og ført til et enstemmig vedtak i formannskapet.

Sandnes er ikke alene om å være opptatt av omdømme. Også andre norske byer har fremhevet hensynet til omdømme som et argument for tiltak mot upopulære innslag i bybildet. I Stavanger tok næringsforeningen i fjor til orde for å forby salg av seksuelle tjenester fordi ryktet som prostitusjonsby var «ødeleggende for byens omdømme». I Oslo har politiet flere ganger forsøkt å flytte rusmiljøet til mindre synlige områder, og flere byer har diskutert forbud mot tigging [i ettertid har regjeringen også foreslått et nasjonalt forbud mot tigging]. Når diskusjonen rundt disse sakene knyttes til omdømme, er ikke lenger hovedspørsmålet om man skal tillate eller forby aktiviteten. I stedet er man opptatt av om man skal tillate aktiviteten *her*. Folk må altså gjerne strippe, tigge eller prostituere seg, bare ikke i vår bakgård.

I faglitteraturen brukes begrepet eksternaliteter om utilsiktede konsekvenser som våre handlinger har for andre, noe som kan gi grunnlag for offentlige inngrep. I sakene som diskuteres over, er eksternalitetene knyttet til negative konsekvenser av aktivitetene for byens omdømme. Med en slik forståelse av

---

¹⁸ Kronikk i *Stavanger Aftenblad* 29. november 2013.

eksternaliteter finnes det knapt grenser for hva det offentlige kan gripe inn i, for omdømme er et diffust fenomen som påvirkes av svært mange ulike typer handlinger.

Haldor Byrkjeflot peker i en artikkel fra 2010 på at omdømmebygging har blitt stadig viktigere for offentlige virksomheter. Kommunal- og regionaldepartementet (KRD) startet i 2008 en «omdømmeskole» for norske kommuner, hvor målet var «å inspirere kommuner [...] til å arbeide systematisk med profilering, omdømmeprosesser og stedsutvikling». I 2012 opprettet KRD, i samarbeid med andre aktører, programmet «Sammen om en bedre kommune», hvor 110 kommuner deltar. Dette programmet er opptatt av det som vurderes som de fire viktigste utfordringene for kommunene, herunder selvsagt omdømme.

Hvorfor er omdømme blitt så viktig for kommunene? En forklaring på dette er deres utvidede rolle som stedsutviklere i den nye regionalismen.¹⁹ Kommuner og regioner har i større grad fått ansvar for sin egen økonomiske utvikling, og det er særlig viktig å gjøre kommunen attraktiv for arbeidskraft og bedrifter. Der lokalpolitikk tidligere dreide seg mest om konkurranse mellom ulike grupper i kommunen om fordelingen av knappe ressurser, er det overordnede målet nå å vinne konkurransen med andre kommuner for å øke kommunens totale ressurstilgang. Dette påvirker hvordan en rekke ulike politiske saker forstås og diskuteres i kommunene.

Flere kommuner, også Sandnes (jamfør kulturhovedstadsåret og utbyggingen i Vågen), har for eksempel valgt å satse på kultur for å lykkes i kampen om å tiltrekke seg arbeidskraft, gjerne inspirert av den amerikanske byteoretikeren Richard Florida. I 2007 gjennomførte jeg og kollegaer ved IRIS en spørreundersøkelse av lokalpolitikere og kommunale ledere i Rogaland og Agder, hvor vi blant annet undersøkte ulike argumenter for offentlig satsing på kulturlivet. Mens 64 prosent av disse mente at offentlig satsing på kulturlivet var viktig for å beskytte smalere kulturtilbud – en klassisk begrunnelse for å bruke offentlige midler på kultur – mente over 90 prosent at satsing på kulturlivet var viktig for å tiltrekke arbeidskraft til regionen.²⁰

I denne sammenhengen blir kommunens omdømme en viktig faktor, overordnet alle andre politiske mål. Dersom kommunen ikke lykkes i å tiltrekke seg arbeidskraft og vekst, blir det i alle tilfeller lite midler igjen i kommunekassen som kan brukes til å nå andre mål. Når godt omdømme blir det overordnede målet, etterlates det lite rom for politisk konflikt. Gode politiske vedtak er de som bidrar

---

19 For utdyping, se R.D. Fitjar (2009): *The Rise of Regionalism*. London/New York: Routledge.

20 For utdyping, se H. Rommetvedt (2013): «In culture we trust. Beliefs in culture as an instrument for development in the Stavanger region», i L. Lindeborg og L. Lindkvist (red.): *The Value of Arts and Culture for Regional Development*, London: Routledge.

til bedret omdømme, hvilket er noe som til en viss grad kan vurderes objektivt og som man kan enes om på tvers av politiske skillelinjer. Politisk debatt kan sågar i seg selv ha negative følger for omdømmet. I et kompendium som ble utgitt til omdømmeskolen, fremheves ifølge Byrkjeflot de negative omdømmemessige konsekvensene av at «kommunene har et (kommune-)styre som ligger i evig konflikt med seg selv».

Den kommunale omdømmebyggingen er altså ikke nødvendigvis et gode for lokaldemokratiet. Tilbake i Sandnes sier ordfører Stanley Wirak at han «vil se den domstolen som går mot lokaldemokratiet». Domstolene har en viktig demokratisk rolle i å sikre mindretallets rettigheter og verne mot forskjellsbehandling. Dersom man er opptatt av å verne om lokaldemokratiet, burde man kanskje heller vurdere kommunens omdømmebygging i et kritisk lys.

Etterord

Sandnes kommune fikk for øvrig medhold i Jæren Tingrett i en dom som kom 18. september 2014. Dommen ble anket videre til lagmannsretten. Kronikken ble ført som bevis i rettssaken og Haldor Byrkjeflot ble stevnet inn som ekspertvitne.

18. Overdreven tro på helsereformer?

Hilmar Rommetvedt

Spesialisering er nødvendig for å kunne levere de helse- og omsorgstjenestene vi forventer i et moderne samfunn, men samtidig skaper spesialiseringen også et stort behov for samordning og samhandling.²¹ Helsevesenet og helsepolitikken er preget av en svært høy grad av arbeidsdeling og spesialisering, både mellom ulike typer helseinstitusjoner og medisinsk-faglige spesialiteter, og mellom folkevalgte og administrative organer på kommunalt, regionalt og statlig nivå. Hvordan kan man samordne dette «helsekomplekset»?

Tradisjonelt har Danmark og Norge hatt nokså like helsesystemer, men etter tusenårsskiftet har danskene med sin strukturreform, og nordmennene med sine sykehus- og samhandlingsreformer, valgt forskjellige strukturelle grep for å møte de helsepolitiske utfordringene. I Danmark er tre folkevalgte nivåer – staten, regionene og kommunene – involvert i helsepolitikken, mens Norge har konsentrert ansvaret på to hender, statens og kommunenes.

Man skulle tro at de ulike strukturelle grepene som de to landene har tatt, ville få ganske forskjellige virkninger. Et omfattende forskningsprosjekt finansiert av Norges forskningsråd og utført ved IRIS i Stavanger, KORA / Universitetet i København og Høgskolen i Oslo og Akershus, viser imidlertid at det ikke er grunnlag for å si at det ene landet har valgt en bedre løsning enn det andre. Prosjektet (som i disse dager presenteres i boken «Hvordan har vi det i dag, da?» om dansk og norsk helsepolitikk) viser likevel at det er mye de to landene kan lære av hverandres erfaringer.

En statusrapport fra kommunene tyder på at virkningene ikke er blitt så forskjellige som man skulle tro. Samarbeidsrelasjonene og samordningen mellom kommuner og helseforetak ser ut til å fungere bedre enn man til tider kan få inntrykk av når man ser mediernes oppslag om ulykksalige og dårlig håndterte enkelttilfeller. Det betyr ikke at alt er såre vel i de danske og norske helsesystemene. Det gjenstår fortsatt betydelige utfordringer i arbeidet med å samordne flernivå-styringen og samhandlingen i helsevesenet.

Det spørres imidlertid om store strukturelle reformer er veien å gå. Gjennom strukturelle grep kan man slå sammen enheter med behov for samordning. På den

---

21 Debattinnlegg i *Dagbladet* 22. mai 2014. For utdyping, se H. Rommetvedt, S. Opedal, I. M.

Stigen og K. Vrangbæk (2014): *Hvordan har vi det i dag, da? Flernivåstyring og samhandling i dansk og norsk helsepolitikk*. Bergen: Fagbokforlaget.

måten kan man viske ut noen delelinjer, men samtidig oppstår det gjerne nye skillelinjer mellom institusjoner og formelle og uformelle undergrupper. Resultatet kan fort bli at man flytter rundt på samordningsproblemene, snarere enn å løse dem. Dette kan være noe av årsaken til de pendelsvingningene man ofte ser i forbindelse med nye reformer.

De norske helsereformene er illustrerende i så måte. Først gjennomførte man en sentralisering gjennom statens overtakelse av sykehusene, for så – ti år senere – å gjennomføre en samhandlingsreform der en betydelig del av ansvaret ble desentralisert til kommunene. Og nå går regjeringen inn for å reversere en sentral del av samhandlingsreformen ved å fjerne den kommunale medfinansieringen av spesialisthelsetjenester.

Det går an å utvikle praktiske tiltak som bygger bro over organisatoriske skillelinjer, men det går neppe an å organisere seg vekk fra samordningsproblemene. Stadig nye reformer ender ofte opp med at det legges til lag på lag av nye elementer – som skaper nye samordningsbehov. Samordningsproblemer er nok noe vi alltid vil måtte leve med i et moderne samfunn. Det gjelder ikke minst i et stort, komplekst og høyt spesialisert helsesystem.

19. Pendelen svinger i helsepolitikken

Hilmar Rommetvedt

Nylig meldte helseminister Bent Høie og regjeringen at de vil oppheve ordningen med kommunal medfinansiering av sykehustjenester fra 1.1.2015. Det skjer bare tre år etter at ordningen ble innført i forbindelse med den såkalte samhandlingsreformen. Hva var det egentlig man ville med den kommunale medfinansieringen? Og hvordan har ordningen virket? ²²

Før staten overtok sykehusene i 2002, var eierskapet og det finansielle ansvaret delt mellom fylkeskommunene og staten. Fylkeskommunene hadde retten til å utøve eierstyringen, mens staten var hovedansvarlig for finansieringen. Da behovet for reform i spesialisthelsetjenesten ble diskutert og utredet midt på 1990-tallet, ble oppsplittingen av eier- og finansieringsansvaret stadig trukket fram som et problem.

I en utredning om statlig overtakelse av regionsykehusene, ble det pekt på at den «sammensatte finansieringsmåten» bidro til at partene kom i «mer eller mindre kompliserte spillsituasjoner i forhold til hverandre» (NOU 1996:5). I forarbeidene til sykehusreformen (Ot.prp.nr. 66, 2000-2001) framholdt det daværende Sosial- og helsedepartementet at «oppsplittingen i eier- og finansieringsansvar» skapte «uklare ansvarsforhold, både internt i sektoren og enda mer utad». Fylkeskommunene som eiere kunne «bestemme og styre, mens regningen forutsettes dekket av staten».

Resultatet ble store underskudd som utløste årlige tilleggsbevilgninger fra staten. En viktig målsetting med sykehusreformen var å unngå dette. Finansieringen skulle nå skje gjennom overføringer til de regionale helseforetakene, som staten selv skulle eie. Staten ville med dette komme i en helhetlig ansvarsposisjon for spesialisthelsetjenesten. I den nye modellen var det «ingen tvil om at staten har det fulle og hele ansvar». Dette skulle «forebygge uverdige spillsituasjoner om hvem som har ansvaret».

Ti år senere kom en ny reform, samhandlingsreformen. Da var bekymringene for uklare ansvarsforhold skjøvet i bakgrunnen. Kommunene fikk et medfinansieringsansvar for somatiske spesialisthelsetjenester, og de ble pålagt en

---

²² Gjestekommentar i *Stavanger Aftenblad* 21. mai 2014. For utdyping, se H. Rommetvedt, S. Opedal, I. M. Stigen og K. Vrangbæk (2014): *Hvordan har vi det i dag, da? Flernivåstyring og samhandling i dansk og norsk helsepolitikk*. Bergen: Fagbokforlaget.

raskere og kraftig økt betaling for utskrivningsklare pasienter. Noe av inspirasjonen kom fra den danske strukturreformen i 2007 der hovedansvaret for helsetjenestene ble lagt til fem nye folkevalgte regionsråden (som erstattet de gamle amtene/fylkene), mens kommunene skulle delta i finansieringen av regionenes sykehus.

Formålet med de nye ordningene var bl.a. å unngå uhensiktsmessige innleggelser og gjeninnleggelser på sykehus. Kommunene skulle gis et økonomisk incentiv til å styrke sin pleie- og forebyggingsinnsats. De fikk økte rammetilskudd fra staten, som de så kunne velge om de ville bruke til å betale sykehusene for deres tjenester, utvikle egne helse- og omsorgstjenester, eller styrke det forebyggende arbeidet. Man antok at kommunene i stor grad ville velge det siste, fordi dette ville være billigere enn å betale for sykehusopphold.

Virkningene av disse ordningene er undersøkt i boken «Hvordan har vi det i dag, da?» som nylig er kommet ut på Fagbokforlaget. Boken, som er skrevet av forskere ved IRIS, Københavns Universitet og Høgskolen i Oslo og Akershus, tar for seg flernivåstyring og samhandling i dansk og norsk helsepolitikk. Den viser at de økonomiske incentivene har hatt noen av de tilsiktede virkningene i den forstand at kommunene er blitt mer opptatt av forebyggende og helsefremmende tiltak. Disse observasjonene er basert på danske erfaringer, mens de for Norges del er mer preget av forventninger til hva samhandlingsreformen kunne bringe på sikt. Det ser imidlertid ut til at de norske forventningene om positive virkninger av den kommunale medfinansieringen har vært større enn det de danske erfaringene tilsier at det er grunnlag for.

I begge land er det stor usikkerhet i kommunene om hvorvidt langsiktig forebyggingsarbeid lønner seg. Det kan virke mer kostnadseffektivt å igangsette tiltak for innbyggere med stor risiko for innleggelse/gjeninnleggelse på sykehus, og raskere mottak av utskrivningsklare pasienter. Slike tiltak kan gi en raskere effekt på bruken av sykehusene, og dermed kommunenes økonomi.

Kommunene mangler kontroll over flere av de faktorene som påvirker bruken av sykehus, og dermed kommunenes utgifter til medfinansieringen. I de danske og norske reformene er det ikke lagt inn virkemidler som direkte understøtter det langsiktige folkehelsearbeidet. Legetjenestene er forskjellig organisert, men i begge land mangler kommunene kontroll over legenes henvisningspraksis. Det er mange sykdommer som kommunale myndigheter kan gjøre lite for å forebygge. Usikkerheten er stor både om hvilke forebyggingstiltak som er mest virkningsfulle, og om når de vil kunne ha en positiv effekt på helse-tilstanden og økonomien i kommunen.

Med regjeringens forslaget om å avskaffe ordningen med kommunal medfinansiering samles det norske finansieringsansvaret igjen på én hånd, statens. Også i helsepolitikken svinger pendelen fram og tilbake, selv om den sjelden kommer helt tilbake til utgangspunktet.

III. Kampen om makt og innflytelse

20. Stortinget og lobbyistene

Hilmar Rommetvedt

En maidaag i 1964, 150 år etter at Grunnloven ble vedtatt og Stortinget opprettet, satte den verdenskjente norske statsviteren Stein Rokkan seg ned for å skrive det første utkastet til en artikkel som skulle bli statsvitenskapelig barnelærdom. «Stemmer teller, men ressurser avgjør», skrev han.²³ All makt var slett ikke samlet i Stortinget. Snarere tvert imot. De viktigste avgjørelsene i politikken ble ikke tatt i Stortinget, men i det Rokkan kalte den «korporative kanal»: ved forhandlingsbordet der representanter for statsforvaltningen og interesseorganisasjonene møttes ansikt til ansikt og i realiteten avgjorde sakene.

Rokkans analyse skulle komme til å prege oppfatningene av det norske beslutningssystemet i mange år. I 1975 framholdt organisasjonsforskerne Abraham Hallenstvedt og Jorolv Moren: «For organisasjonenes daglige arbeid, for de konkrete saker, er partier og Stortinget [...] av mere perifer betydning». Og da Gudmund Hernes oppsummerte den første norske Maktutredningen i 1983, skrev han at maktforholdene hadde forskjøvet seg: «fra Stortinget til forvaltningen og organisasjonene».

Bokverket «Stortingets historie 1964-2014» som i dag (14.10.2014) blir overrakt til Stortingets presidenten, viser imidlertid at Stortinget er blitt en langt viktigere politisk institusjon enn det disse framstillingene ga inntrykk av. Boken er resultatet av flere års forskning under ledelse av professorene Knut Heidar og Tore Grønlie.

Ett av områdene der det har skjedd betydelige endringer, er de organiserte interessenes påvirkning av politikken. For et halvt århundre siden bar organisasjonspåvirkningen preg av det vi kan kalle en *forvaltningskorporatisme*, bl.a. i form av representasjon i statlige styrever, råd og utvalg der utvalgte organisasjoner kunne påvirke statlige embets- og tjenestemenn. Mye av dette utvalgssystemet er bygd ned. I 1979 var det hele 490 utvalg med organisasjonsrepresentanter, mot 186 i 2005. Dermed er det blitt trangere om plassen i den korporative kanal, slik at organisasjonene må finne andre adressater for politisk påvirkning.

---

23 Kronikk i *Stavanger Aftenblad* 14. oktober 2014. For utdyping, se H. Rommetvedt (2014): «Lobbyvirksomhet», i H.M. Narud, K. Heidar og T. Grønlie (red.): *Stortingets historie 1964-2014*. Bergen: Fagbokforlaget.

Undersøkelser blant en rekke landsomfattende interesseorganisasjoner viser at vi har fått en langt mer omfattende *stortingslobbyisme* enn før. I 1982 var kontakten med Stortinget forholdsvis beskjeden. Andelen organisasjoner som hadde minst månedlig kontakt med departementene, var mer enn tre ganger så stor som andelen organisasjoner med månedlig kontakt med Stortinget. Utover i 1980- og 1990-årene skjedde det imidlertid en kraftig økning i kontakten med Stortinget, mens departementskontakten var nokså stabil. I 2005 hadde mer enn hver tredje organisasjon minst månedlig kontakt med Stortinget. Selv om snaut halvparten av organisasjonene hadde tilsvarende kontakt med departementene, var differansen mellom departements- og stortingskontakter skrumpet inn fra 30 prosentpoeng i 1982 til 12 i 2005.

Direktorater og ytre etater var det hyppigste kontaktpunktet for organisasjonene i 2005. Dette kan ha sammenheng med at forvaltningsoppgaver som tidligere ble tatt hånd om i departementene, er blitt delegert til slike ytre etater.

Stortingslobbyismen kan være et alternativ for dem som ikke slipper til i den korporative kanalen. Det viser seg imidlertid at stortingslobbyismen ofte fungerer som et supplement, ikke et alternativ, til deltakelsen i den korporative kanal. Selv om man får gjennomslag for sitt syn i en tidlig fase av beslutningsprosessen, f.eks. i et offentlig utredningsutvalg, er det ikke sikkert at dette holder helt til mål. Det kan bli «omkamper» med andre interesse i senere faser, helt fram til den endelige beslutningen er tatt i Stortinget. Det er en økende tendens til at organisasjoner som deltar i statlige utvalg, samtidig også driver lobbyvirksomhet mot både Storting og regjering, departementer og ytre etater.

Når det er flere organisasjoner som har hyppig kontakt med forvaltningen enn med politikerne, må det ses i sammenheng med at forvaltningen behandler langt flere saker enn det Storting gjør. I tillegg til kontakthyppheten må vi derfor også se på den *betydningen* interesseorganisasjonene tillegger kontaktene med ulike myndigheter.

Fra 1982 til 2005 var det bare kontaktene med Stortinget som fikk økt betydning, mens en mindre andel av organisasjonene tilla kontaktene med departementer, direktorater/ytre etater og regjeringen stor betydning. I 2005 toppet Stortinget «rankinglisten» for de mest betydningsfulle myndighetskontaktene, mens det i 1982 lå på en tredjeplass. Selv om organisasjonene hadde *hyppigere* kontakt med forvaltningen, var kontaktene med Stortinget blitt vel så *viktige*.

Da vi fikk den rød-grønne flertallsregjeringen i 2005 var det mange som antok at lobbyistene ville miste interessen for Stortinget. Undersøkelser blant stortingsrepresentantene i 1995 og 2012 viser en viss nedgang i henvendelsene fra ulike lobbyister, men nedgangen var slett ikke dramatisk. I 2012 oppga hele 95 prosent av stortingsrepresentantene at de fikk ukentlige eller månedlige henvendelser fra næringsorganisasjoner, mens 87 prosent fikk slike henvendelser fra fag-

og yrkesorganisasjoner. Det var til og med en viss økning i de ukentlige henvendelsene fra ideelle og andre organisasjoner.

Med den nåværende mindretallsregjeringen er det liten grunn til å tro at stortingslobbyismen vil avta.

21. Lobbyistmaktens grenser

Hilmar Rommetvedt

Før Høyres stortingsgruppe samlet seg til gruppemøte onsdag 1. oktober 2014 for ta stilling til en eventuell statsgaranti til OL i Oslo 2022, trodde mange av forståelsegpaerne at saken i realiteten var avgjort.²⁴ Flere aviser ga inntrykk av det ikke var et spørsmål *om* det ville bli ja. De var mer opptatt av å forklare *hvordan* OL-tilhengerne oppnådde å få ja på Stortinget når meningsmålingene viste at folkeflertallet sa nei. Lobbyistene i det store og mektige Idrettsforbundet, Oslo-eliten, idretts- og TV-stjerner, for ikke å snakke om de mektige konsulentene i First House, var mobilisert (se bl.a. Dagens Næringsliv 27.9. og VG 1.10). Det fantes ingen nei-organisasjon, og når selveste Frank Aarebrot erklærte at han hadde skiftet side og var blitt OL-tilhenger (Stavanger Aftenblad 26.9.), ja da måtte jo løpet være kjørt.

Klassekampen var overbevist om at når folket står mot eliten, så vinner eliten. De sendte neste dags avis i trykken med et førstesideoppslag om «Drama om OL på Ap-benken» og «Ap kan avgjøre OL-striden». Men før avisen kom ut, var saken allerede avgjort i Høyre, og Oslo hadde trukket sin søknad.

Hvordan kunne det skje? Det var nok et samspill av flere faktorer som avgjorde saken. Milliardkostnader kombinert med VG-oppslag om OL-pampenes krav, splittelse i regjeringen, Høyre og Arbeiderpartiet, og folkelig motstand, særlig utenom Oslo-området, bidro til at det ble nei. Og kanskje overvurderte forståelsegpaerne de store organisasjonene, kommunikasjonsbyråene og lobbyistenes makt.

Under arbeidet med bokverket «Stortingets historie 1964-2014», som nylig ble utgitt i forbindelse med grunnlovsjubileet, ble det i 2012 gjennomført en spørreundersøkelse blant stortingsrepresentantene. Et av de temaene som ble tatt opp, var lobbyvirksomheten. Noen av spørsmålene var også stilt i en tilsvarende undersøkelse i 1995.

Undersøkelsene viser at stortingsrepresentantene har stor pågang av forskjellige typer lobbyister. Hele 95 prosent av representantene i 2012 fikk månedlige eller oftere henvendelser fra ulike næringsorganisasjoner. De

---

24 Kronikk på www.vg.no 11. november 2014. For utdyping, se H. Rommetvedt (2014):

«Lobbyvirksomhet», i H.M. Narud, K. Heidar og T. Grønlie (red.): *Stortingets historie 1964-2014*. Bergen: Fagbokforlaget.

tilsvarende tallene for fag- / yrkesorganisasjoner, miljøorganisasjoner og ideelle / andre organisasjoner var henholdsvis 87, 65 og 85 prosent.

Til sammenligning svarte 77 prosent av stortingsrepresentantene ja på et spørsmål om de «noen gang» var blitt kontaktet av såkalte «oppdragslobbyister» som «driver konsulent- og lobbyvirksomhet for forskjellige kunder». I prinsippet gjaldt dette henvendelser i løpet av hele stortingskarrieren. På spørsmål om hvor mange ganger de hadde fått slike henvendelser, var svarene i gjennomsnitt åtte-ni ganger. Hyppigheten i henvendelsene fra oppdragslobbyister er med andre ord svært lav sammenlignet med de månedlige og ukentlige henvendelsene fra ulike typer interesseorganisasjoner.

Mange er bekymret for lobbyistenes makt, og da særlig makten og innflytelsen til de store interesseorganisasjonene og «lobbyistfirmaene». Undersøkelsene viser da også at et stort flertall av stortingsrepresentantene, 93 prosent i 1995 og 75 prosent i 2012, var enige i at henvendelsene fra godt organiserte interesser gir disse for stort gjennomslag i forhold til svakere interessegrupper. I 1995 sa også 56 prosent av representantene seg enige i at særinteressenes gjennomslag gikk på bekostning av en mer helhetlig politikk, men i 2012 var denne andelen redusert til 32 prosent. Bekymringene var med andre ord betydelig mindre blant stortingsrepresentantene i 2012, enn i 1995.

Stortingsrepresentanten kan også ha nytte av lobbyvirksomheten. Både i 1995 og i 2012 sa hele ni av ti representanter seg enige i at lobbyistenes henvendelser gir dem bedre tilgang til informasjon som kan representere en motekspertise og et alternativ til den informasjonen de får fra regjeringen og departementene. Åtte av ti representanter var enige i at lobbyvirksomheten kan bidra til at Stortinget får bedre kontroll med regjeringen og forvaltningens oppfølging av de folkevalgtes vedtak og intensjoner.

Selv om det enorme omfanget av henvendelser fra ulike organisasjoner og institusjoner må ta mye tid for stortingsrepresentantene, er det tydelig at representantene synes nytten er større enn kostnadene. I 1995 sa bare en snau fjerdedel av representantene seg enige i at henvendelsene tar for mye tid og går ut over andre viktige oppgaver. I 2012 var denne andelen sunket til fjorten prosent.

På denne bakgrunn er det kanskje ikke så rart at hele 86 prosent av stortingsrepresentantene i 1995 mente at «lobbyvirksomheten overfor Stortinget, ut fra en samlet vurdering» hadde «flest positive sider». Dette spørsmålet ble ikke gjentatt i 2012, men i en undersøkelse utført av Geelmuyden.Kiese i 2013, svarte 90 prosent av stortingsrepresentantene at lobbyisme er generelt positivt for demokratiet.

Det er ingen tvil om at makten i samfunnet er skjevt fordelt, men OL-saken viser også at det er grenser for de sterke organisasjonene og lobbyistenes makt.

22. Styrer mediene politikken?

Gunnar Thesen

Det er en utbredt oppfatning, blant folk så vel som folkevalgte, at mediene har stor politisk innflytelse. Men hva sier egentlig forskningen om forholdet mellom medier og politikk? ²⁵

I forskningen fremstilles gjerne forholdet mellom medier og politikk ved hjelp av en dansemetafor. Journalistenes og politikernes «tango» illustrerer et tett forhold og en gjensidig avhengighet: Journalistene ønsker kilder med innsikt og makt, mens politikerne trenger å nå ut til velgerne. I forlengelsen diskuteres ofte spørsmålet om hvem av partene som fører dansen. Svaret er langt fra opplagt. Fra ulike forskningsfelt og studier kan man finne gode argumenter for, og eksempler på, at både mediene og politikerne leder an i dansen.

Forskningen om «politikkenes medialisering» gir på mange punkter støtte til forestillingen om at mediene styrer politikerne. I løpet av de siste tre-fire tiårene har politikerne mistet alternative måter å kommunisere med velgerne på. Det er i media velgerne møter politikken, og det er derfor avgjørende hvilke saker og politikere mediene dekker, og hvordan de gjør det. Et aspekt ved medialiseringen er at medienes nyhetskriterier - de egenskapene som fremmer ulike hendelsers nyhetsverdi - påvirker politiske vurderinger. I den grad politikernes ønske om medieoppmerksomhet betyr at deres prioritering av politiske saker påvirkes av en slik medielogikk, så er det riktig å si at mediene fører dansen.

Innføringen av en omfattende vannmiljøplan i Danmark på midten av 80-tallet brukes ofte for å illustrere politikkenes medialisering. Utgangspunktet var utslipp av nitrater fra landbruket. Etter at fjernsynet brakte bilder av en fangst med døde hummere fra Kattegat, og dermed rammet inn et komplisert problem på en enkel og dramatisk måte, oppstod en intens politisk debatt hvor opposisjonen gikk hardt ut mot regjeringen. Problemet var ikke nytt, men i kjølvannet av mediedekningen ble det endelig vedtatt en ambisiøs (men noe forhastet) plan for å løse det.

Selv om de fleste vil si seg enige i at politikken er blitt medialisert, er det fortsatt betydelig uenighet om hvor mye makt mediene har. Politikerne kan tilsynelatende ikke unngå å reagere på de sakene som får mest oppmerksomhet i mediene. I forskningen om politisk agendasetting argumenteres det likevel for at

---

25 Kronikk i *Stavanger Aftenblad* 12. februar 2014. For utdyping, se G. Thesen (2014): «Political agenda-setting as mediatized politics? Media-politics interactions from a party and issue competition perspective», *International Journal of Press/Politics*, Vol. 19, No. 2.

medieinnflytelse ofte er politisk betinget. Det vil si at mediene har et potensiale til å påvirke, men at dette først realiseres når det er strategisk nyttig for politiske aktører. I lys av et slikt argument, fremstår eksempelet ovenfor noe annerledes. Danmark hadde på denne tiden en borgerlig regjering, mens opposisjon ble ledet av sosialdemokratene. Sistnevnte blokk hadde velgernes tillitt (sakseierskap) i miljøspørsmål, og ville dermed tjene på å dreie den offentlige debatten mot dette saksfeltet. Hadde den politiske situasjonen vært annerledes, så er det ikke sikkert utfallet ville vært det samme. Mediene kunne med andre ord ikke styre politikerne utelukkende fordi hummerne var døde, det spilte også en rolle at hummerne var - i politisk forstand - «røde».

I andre tilfeller betyr et slikt samspill mellom medielogikk og politisk logikk at politikerne får en slags «vetorett» mot medieinnflytelse. Et eksempel på dette er spørsmålet om legalisering av aktiv dødshjelp, som etter hvert har støtte i et flertall av befolkningen og som også oppfyller de fleste nyhetskriterier. Til tross for tidvis stor medieoppmerksomhet og tilsynelatende klare oppfatninger i befolkningen viser likevel erfaringene fra både Norge og Danmark at de politiske reaksjonene stort sett uteblir. Når politikerne ikke er interessert i å konkurrere eller gi lover på et område, så kan ikke mediene diktere dem.

For andre fremstår de foregående perspektivene til dels som overdrevne eller irrelevante. I flere av statsvitenskapens kjerneområder, slik som studiet av offentlig politikk og budsjetter, fremkaller politikens medialisering ofte ikke mer enn et skuldertrekk. Mediene kan nok styre politisk oppmerksomhet og skape debatt. Men eksemplene på at mediene flytter de store beløp på budsjettene eller bidrar til mye ny eller endret lovgivning er sjeldne. Selv om journalistene noen ganger fører tangoen, så betyr ikke det at politiske beslutninger tas på dansegulvet.

Medias politiske makt handler kanskje med andre ord ikke først og fremst om hvem som fører dansen, men snarere om hvorvidt de er i stand til å påvirke hvem som til enhver tid kan ta beslutninger. Mediene kan endre velgernes oppfatning av politikere og av politiske saker. Dersom dette også får konsekvenser for partienes oppslutning, vil det si at nyhetsmediene indirekte er med på å bestemme hvilken politisk retning samfunnet går i. Overraskende nok er det lite forskning som adresser dette perspektivet, men et eksempel fra en pågående studie kan illustrere noe av rekkevidden i argumentet. I tråd med teorien om sakseierskap viser analyser av sammenhengen mellom medienes agenda og meningsmålinger at partier opplever en betydelig økning i sin oppslutning når «deres» saker får mer mediedekning.

Svaret på spørsmålet blir totalt sett et entydig tja. Mediene styrer politikerne, på noen områder og under visse betingelser, samtidig som medieinnflytelsen har klare begrensninger. Likevel, med fare for å tåkelegge denne - i akademisk målestokk - klare konklusjonen: hvem vinner på at mediene styrer politikerne? Betyr mediemakt at spesifikke aktører, institusjoner, saksfelt

eller perspektiver tilgodeses i politikken? For å strekke dansemetaforen ytterligere: Hva sier det oss at mediene (av og til) fører, hvis vi ikke vet hvem de danser for eller hvem som velger musikken?

23. Hagen styrte ARK, men hvem styrte Hagen?

Hilmar Rommetvedt

Etter fire tiår i politikken ser 70-åringen Carl I. Hagen tilbake på jordbruksoppgjøret i 1987 som sin «aller beste politiske opplevelse»: «For første gang måtte NRK danse etter min pipe, vi la opp møtene i Fremskrittspartiet slik at NRK ble nødt til å koble meg inn på direkten i Dagsrevyen for å få vite landets politiske skjebne. Jeg styrte media ei hel uke. He, he, tenk på det, jeg styrte ARK. Må si det var skikkelig moro.»²⁶

11. juni 1987 er et stort pressekorps – og en forsker – samlet i det som vanligvis var Høyres grupperom på Stortinget. «Ett minutt til sending!» ropes det ut klokken 19:29. Hagen ser slett ikke ut som om han morer seg. Snarere tvert imot. Han er tydelig nervøs, selv om det er han som har regien. Idet Dagsrevyen går på lufta, leser Hagen erklæringen alle venter på:

«Basert på en inngående og bred drøftelse i Fremskrittspartiet er vi kommet til følgende i den parlamentariske situasjon [...]: Vårt land er i en alvorlig økonomisk krise [...] Normalt vil en borgerlig regjering være den regjering som kan forventes å føre den mest fornuftige politikk. Det alternativ som i dag foreligger ser imidlertid ut til å sprike i alle retninger. [...] Bare støtte fra de tre [H, KrF, Sp] til vårt generelle mistillitsforslag eller et eget generelt mistillitsforslag som bygger på en bred og omfattende vurdering av sosialistregjeringens politikk vil kunne vise at vi tar feil. Fremskrittspartiets stortingsgruppe vil derfor i morgen stemme imot forslaget om å sende jordbruksoppgjøret tilbake.»

Spenningen er utløst. Hagen og Frp har satt en stopper for det regjeringsskiftet Høyres Rolf Presthus har arbeidet så intenst for å få til.

Det er liten tvil om at det var Hagen som styrte mediene denne junikvelden. Men hvem var det som styrte Hagen og Frp i den prosessen som ledet fram til den usedvanlige Dagsrevy-sendingen? Det er mange faktorer som påvirker en slik prosess, men min hypotese er at det langt på vei var pressen som styrte Hagen.

Etter Willoch-regjeringens avgang våren 1986 og en mislykket «høstjakt», ble det satt ny fart i forsøkene på å få etablert en koalisjonsregjering våren 1987

---

²⁶ Carl I. Hagens uttalelse til Dagbladet 3. mai 2014. Kapitlet er basert på et innlegg på www.dagbladet.no 6. mai 2014. For utdyping, se H. Rommetvedt (1991): *Partiavstand og partikoalisjoner*. Stavanger: Rogalandsforskning.

da Høyre-formann og statsministerkandidat Rolf Presthus gikk inn for å «forsere drøftelsene» mellom Høyre, KrF og Sp og «gjøre dem mer resultatorienterte». Etter hvert ble det klart at et regjeringsskifte måtte komme etter et mistillitsforslag på grunnlag av regjeringens behandling av jordbruksoppkjøret (som førte til at 10 000 bønder marsjerte i protest i Oslos gater), eller et mer generelt mistillitsforslag i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett.

På spørsmål fra Stavanger Aftenblad 29. mai om hvordan Frp vil stille seg til et mistillitsforslag på jordbruksoppkjøret som samtidig innebærer økte bevilgninger til jordbruket, svarer Hagen: «Vi vil stemme imot forslaget om økte bevilgninger, men for mistillitsforslaget. Da vil vi få et billigere oppgjør og samtidig kastet Gro».

I juni spisser situasjonen seg til, og fra tirsdag 2. juni følger jeg forhandlingene fra Stortingets korridorer i forbindelse med mitt doktorgradsarbeid. Torsdag siterer Fædrelandsvennen Hagen som sier at: «Vi [...] vil bidra på alle mulige måter for å få til et regjeringsskifte» Men på lørdagen uttaler han til Dagsrevyen at han er mindre positivt innstilt enn tidligere.

I stortingskorridorene bølger stemningen fram og tilbake. Ingen er sikre på om Høyre, KrF og Sp blir enige, men andre pinsedag klokken 22:35 kommer de tre partienes forhandlere ut fra Johan J. Jakobsens kontor i femte etasje. Presthus forteller at de er blitt enige om tilbakesendelse og en erklæring om mistillit på håndteringen av jordbruksoppkjøret. Høyre og KrF ønsket regjeringsskifte på et generelt grunnlag, men har gitt etter for Senterpartiets press.

De tre partiene må ha med Frp for å få flertall, men «Hagen holder Presthus på pinebenken fram til torsdag», skriver Dagbladet etterpå. Utover dagen fortelles det at flere medier har tatt telefonrunder til fylkesformennene i Frp. Stemningen er negativ til at bøndene skal få økte bevilgninger. Men i Stortinget forklarer Hagen hvordan han eventuelt kan stemme for et mistillitsforslag på jordbruksoppkjøret: Situasjonen er den samme nå som i 1985 da Frp bøyde av for Willochs kabinettsspørsmål på fordelingen av tippemidlene. I stortingsdebatten sa Hagen at Frp stemte mot sitt forslag om å la hele tippeoverskuddet gå til idretten «fordi vi i valgkampen sa at vi ønsket en borgerlig regjering [...] og som en innfrielse av det mange har sagt er vår regjeringsgaranti».

10. juni melder Arbeiderbladet og VG at et klart flertall av fylkesformennene i Frp er imot regjeringsskifte på jordbruksoppkjøret. Overfor Aftenposten forsikrer imidlertid Hagen at fylkespartiene vil få en «grundig orientering» om mulighetene før de tar standpunkt til saken. «Deres standpunkt vil ikke bli tatt på grunnlag av «demagogiske spørsmål» om de er villige til å øke overføringene til landbruket med en milliard kroner». Det spørres likevel om ikke det var nettopp dette som skjedde.

Det er uklart hvordan spørsmålene ble stilt, men til VG sa en fylkesformann at 1000 millioner kroner var for dyrt for en ny regjering. Det var nok flere som

hadde et milliardbeløp til bøndene i tankene da de gikk imot regjeringsskiftet. Men det var flere tall som svirret i luften, og den nevnte milliarden dreide seg ikke om direkte tilskudd fra staten. En betydelig del skulle tas inn gjennom effektivisering og prisøkning.

Dersom Hagen hadde gått inn for tilbakesendelse av jordbruksoppgjøret og gitt en grundigere begrunnelse *før* avisene startet sine ringerunder, og *før* fylkesformennene ga sine svar, kunne kanskje utfallet blitt et annet. Hagen kunne argumentert med at Frp kunne stemme imot forslag fra en ny regjering om påplussinger til bøndene. Men slik situasjonen utviklet seg, avskar pressens telefonrunder denne muligheten. På den måten var det kanskje pressen som styrte Hagen og Frp, før Hagen fikk styre ARK.

24. Fremskrittspartiet: Sakene betyr mer enn lederne

Hilmar Rommetvedt

40 år etter den heidundrende stiftelsen av Anders Langes Parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep i Saga kino i Oslo 8. april 1973 ser det ut til at denne protestbevegelsen, som senere ble til Fremskrittspartiet, kan være på vei mot regjeringskontorene.²⁷ Det er vel lite sannsynlig at den tidligere «partieieren» Carl I. Hagen blir med på den ferden, selv om han selv godt kan tenke seg å bli «seniorminister».

Etter et mellomspill i Reformpartiet ble Hagen formann i Fremskrittspartiet i 1978. I mange år ble Frp oppfattet som noe nær synonymt med Carl I. Hagen. Han er blitt tilkjent det meste av æren for at protestbevegelsen ble omdannet til en partiorganisasjon, og for den store velgeroppslutningen som partiet har fått. Ved flere anledninger har meningsmålingene vist at Frp var Norges største parti. Ved nærmere ettersyn viser det seg imidlertid at det er grunn til å sette spørsmålstejn ved Hagens og andre partilederes betydning for velgeroppslutningen.

Ved stortingsvalgene i 1973, 1977 og 1981 fikk ALP/Frp henholdsvis 5,0 - 1,9 og 4,5 prosent av stemmene. Figuren viser utviklingen i Frps velgeroppslutning fra januar 1982 til april 2013. Den er basert på stortingsvalgresultatene og gjennomsnittet av flere månedlige meningsmålinger om stemmegivning ved stortingsvalg (beregningene er gjort av undertegnede, Stavanger Aftenblad og pollofpolls.no).

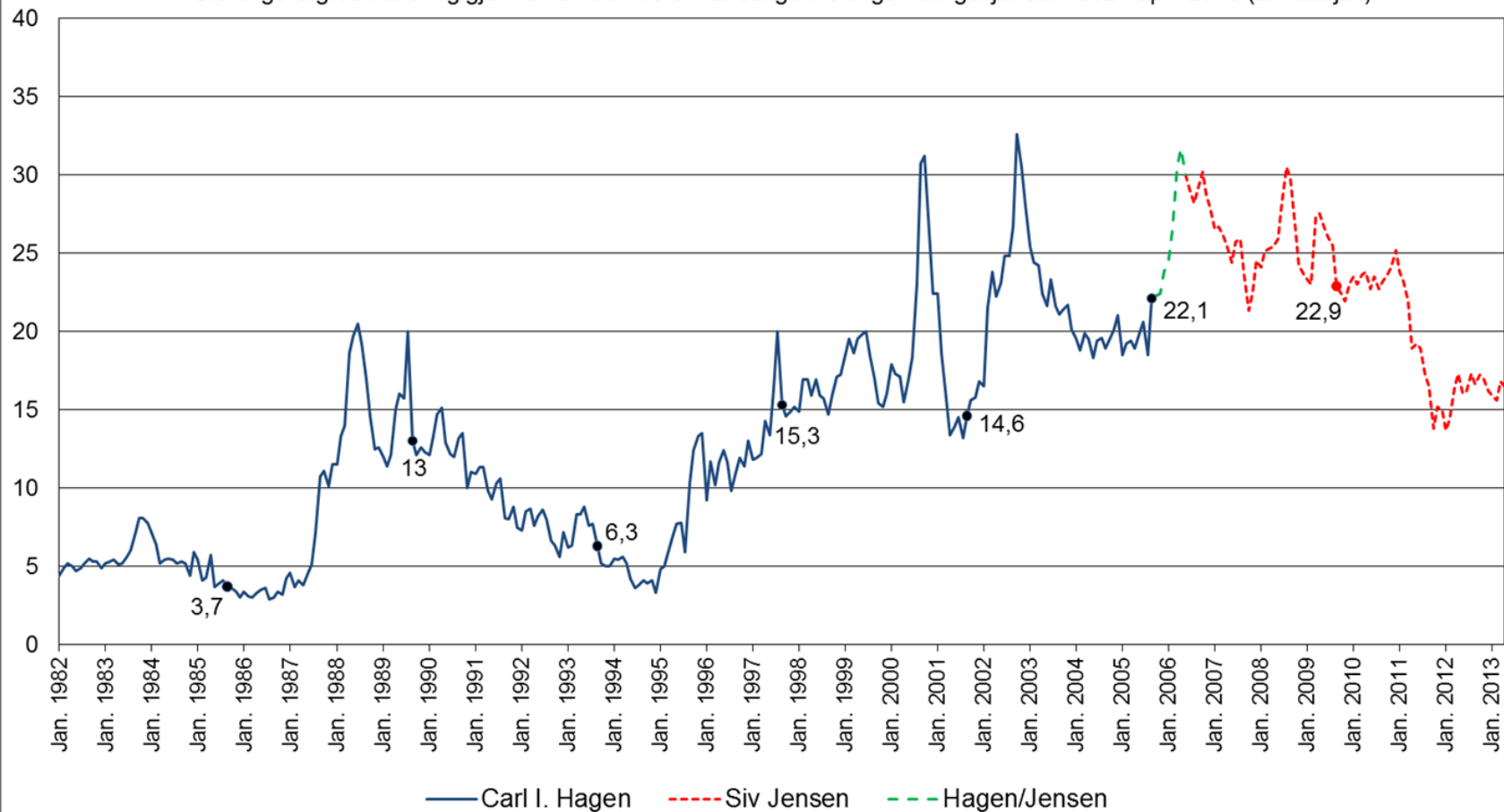
Hagen var formann og parlamentarisk leder fram til stortingsvalget i 2005. Da overtok Siv Jensen først som parlamentarisk leder, og fra mai 2006 også som leder for partiorganisasjonen. Da Hagen gikk av som parlamentarisk leder og varslet sin avgang som partiformann, var det mange som spådde at Frp ville gå nedenom og hjem. Det slo ikke til. Noen måneder etter at Siv Jensen ble parlamentarisk leder, i april 2006, fikk Frp sin nest beste måling noensinne med 31,7 prosent.

---

²⁷ Kapitlet er basert på en kronikk i *Aftenposten* 23. mai 2013. For utdyping, se H. Rommetvedt: «Person, sak eller situasjon? Frps og SVs velgeroppslutning under Carl I. Hagen og Kristin Halvorsen», *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, årg. 28, nr. 2, 2012.

Fremskrittspartiets ledere og velgeroppslutning

Stortingsvalgresultater og gjennomsnitt av flere månedlige meningsmålinger januar 1982 - april 2013 (unntatt juli)

Valget i 2009 ble det beste valget i Frps historie med 22,9 prosent av stemmene, men det kom etter at partiet så seint som i april samme år hadde vært oppe i 27,5 prosent på meningsmålingene. Siden har det gått både opp og ned. Den langsiktige trenden var lenge markant nedadgående, men i den senere tid har oppslutningen vært forholdsvis stabil. I april 2013 i år viste gjennomsnittet av meningsmålingene 16,5 prosent.

Men hva så med Carl I. Hagens formannstid? Som vi ser av figuren, var det enorme svingninger i Frps oppslutning. Hagen ledet Frp både da partiet fikk 2,9 prosent på målingene i august 1986, og da det fikk 32,6 prosent i oktober 2002. Med de mange og store svingningene, og tretti prosentpoengs differanse mellom topp og bunn, må man konstatere at selv Hagens personlige betydning har være begrenset, eller i hvert fall høyst varierende.

Dette bekreftes også dersom man ser på stortingsvalgresultatene (punktene i kurven). I Hagens formannsperiode fikk Frp som oftest større oppslutning på målingene før valget, enn på selve valgdagen. I 1989 fikk Frp 13 prosent av stemmene ved valget etter å ha fått 20 prosent på målingene noen uker før. I 2001-valget endte partiet på 14,6 prosent etter å ha vært oppe i 32,6 prosent et snaut år tidligere. Ved Hagens siste valg som partileder i 2005 fikk Frp 22,1 prosent av stemmene. Det var riktignok det nest beste valget i partiets historie, men sett i lys av tidligere meningsmålinger, blir ikke valgresultatet fullt så imponerende. Frp og Hagen ser ikke ut til å ha vært særlig heldige med valgkampene.

De store svingningene i Frps oppslutning, både under Carl I. Hagen og under Siv Jensen, viser at det må være andre forhold enn partilederne som betyr mest når velgerne skal avgjøre hvilket parti de skal stemme på. I flere meningsmålinger fra 1984 til 2011 er velgerne blitt bedt om å oppgi hva som betyr mest når de skal stemme ved stortingsvalg, den alminnelige tilliten til partiene, partienes standpunkter i bestemte saker, eller tilliten til partienes kandidater og ledere. Svarene har variert noe, men det er standpunktene i bestemte saker som hele tiden har vært viktigst for flest velgere. Som oftest har godt og vel halvparten oppgitt sakene som viktigst, mens mellom ti og tretti prosent har svart partitillit eller tillit til lederne.

Med den store betydningen som «partieier» Hagen er blitt tillagt, er det nærliggende å anta at Frp-velgerne er mer personorienterte enn andre partiers velgere. Målingene viser riktignok at Frp-velgerne til tider har lagt litt mer vekt på partienes kandidater og ledere enn gjennomsnittet, men disse forskjellene har vært små. Det har vært en noe mindre andel av Frp-velgerne som har lagt mest vekt på den alminnelige partitilliten, men den største forskjellen finner vi i den vekten som legges på partienes standpunkter i bestemte saker. I alle disse årene

har en betraktelig større andel av Frp-velgerne (59-71 prosent) enn av gjennomsnittselgerne (49-54 prosent), sagt at de legger mest vekt på standpunktene i bestemte saker.

Hvilke saker som er avgjørende, varierer både over tid og mellom partiene. Valgundersøkelsene under ledelse av Bernt Aardal viser at Frp-velgerne i 2009 var mest opptatt av innvandring, fulgt av skatter og avgifter, og eldreomsorg. I 2005 var det de samme sakene som var viktigst, men da kom skatter og avgifter først, fulgt av eldreomsorg på andre plass og innvandring på tredje. Generelt var innvandring en viktig sak for atskillig flere velgere i 2009, enn det tilfellet var ved de fire foregående valgene. Hele 44 prosent av Frp-velgerne sa at innvandring var en av de viktigste sakene, mot 16 prosent i gjennomsnitt for alle velgere.

De sakene som får oppmerksomhet i mediene og blant velgerne, skifter oftere enn partiene skifter ledere. Frp-velgerne er mer saksorienterte enn gjennomsnittselgerne. Frp er derfor avhengig av at de gode Frp-sakene kommer høyt opp på den politiske dagsordenen. Når disse sakene kommer i bakgrunnen, er det vanskelig selv for en dyktig partileder å holde på velgerne. Dette er nok en viktig del av forklaringen på de store svingningene i velgeroppslutningen som Frp har opplevd i perioder med én og samme leder.

25. Senterpartiet i motvind og medvind

Hilmar Rommetvedt

Stormkast er ikke noe ukjent fenomen for en vestlending, men de kastene senterpartileder Liv Signe Navarsete opplevde i 2012, er nok i overkant av hva man normalt må regne med.²⁸ Det stormet både utenfra i mediene og innenfra i partiets egne rekke. Om stormkastene skyldes en temperamentsfull lederstil eller en maktkamp mellom partifløyer, skal være usagt. Her skal vi se nærmere på Senterpartiets velgeroppslutning i både motvind og medvind.

Siden 1979 har Senterpartiet hatt seks ledere: Johan J. Jakobsen (1979-1991), Anne Enger Lahnstein (1991-1999), Odd Roger Enoksen (1999-2003), Åslaug Haga (2003-2008), Lars Peder Brekk (konstituert leder juni-september 2008) og Liv Signe Navarsete (fra september 2008). Figuren viser partiets oppslutning ved stortingsvalgene og gjennomsnittet av flere institutters meningsmålinger fra januar 1982 til oktober 2012 (unntatt feriemånedene juli, beregningene er gjort av undertegnede, Stavanger Aftenblad og pollofpolls.no). Kurvene viser de månedlige svingningene, mens de rette linjene viser de langsiktige trendene i lederperiodene til henholdsvis Enoksen, Haga og Navarsete.

I Liv Signe Navarsetes ledertid har Senterpartiets trend vært nedadgående. Månedene etter at hun ble valgt til leder på det ekstraordinære landsmøtet i oktober 2008, fikk partiet 5,2 prosent i gjennomsnitt på meningsmålingene, mens gjennomsnittet i desember 2012 viste en oppslutning på 4,7 prosent. Det siste var omtrent på linje med den langsiktige trenden i Navarsetes lederperiode, en trend som tydeligvis begynte før stormen rundt hennes lederstil.

Ved valget i september 2009 fikk Senterpartiet 6,2 prosent av stemmene. Valgresultatet lå over den langsiktige trenden i Navarsetes ledertid, og det kom etter et oppsving fra 5,2 prosent i juni samme år. Det er verdt å merke seg at bortsett fra 1997 har Senterpartiet alltid fått et visst oppsving ved valgene sammenlignet med meningsmålingene i månedene før.

Åslaug Hagas lederperiode var preget av noe større svingninger enn det vi har sett i Navarsetes tid. Høyest var oppslutningen i september 2003 med 6,6 prosent, og lavest i august 2004 med 4,3 prosent. Den langsiktige trenden var stigende i Hagas ledertid, men i juni 2008, da hun gikk av som Sp-leder etter alt oppstyret rundt stabburuleie og bryggebygging uten løyve, lå partiet på 5,3 prosent.

---

²⁸ Kronikk i *Nationen* 9. januar 2013.

Det svakeste stortingsvalget kom i 2001, under Odd Roger Enoksens ledelse. Da fikk Senterpartiet bare 5,6 prosent av stemmene. I mars samme år var partiet oppe på 6,2 prosent, men den langsiktige trenden var nedadgående i Enoksens lederperiode. I januar 2003 viste gjennomsnittet av meningsmålingene 3,8 prosent, men da Enoksen fikk avløsning i mars samme år, viste målingene 5,2 prosent.

Enoksen overtok etter «nei-dronningen» Anne Enger Lahnstein. I hennes lederperiode nådde Senterpartiets oppslutning de riktig store høyder. Ved stortingsvalget i september 1993 fikk partiet 16,7 prosent av stemmene, og i mai og september året etter viste målingene vel 18 prosent. Dette hadde utvilsomt sammenheng med debatten om norsk medlemskap i EU. Da nei-siden fikk flertall ved folkeavstemningen i november 1994, mistet imidlertid Senterpartiet oppdriften. Ved valget i september 1997 fikk partiet 7,9 prosent, mens lavmålet i Lahnsteins ledertid ble nådd i januar 1999 da partiet bare fikk 5,1 prosent på meningsmålingene. Nei-dronningen abdiserte som Sp-leder i mars dette året med 5,7 prosent på målingene.

De kraftige opp- og nedturene for Senterpartiet før og etter EU-avstemningen i 1994 gjør det meningsløst å beregne en trend for hele perioden under Lahnsteins ledelse. Senterpartiets oppslutning var langt mer stabil i Johan J. Jakobsens lederperiode. I hans tid lå den langsiktige trenden ganske stabil på seks prosent (ikke tegnet inn i figuren), men ved stortingsvalgene under Jakobsens ledelse fikk Senterpartiet 6,5-6,6 prosent av stemmene. De svakeste meningsmålingene under Jakobsen kom i oktober 1984 og juni 1989 med 4,8 prosent. Da han fikk avløsning av Anne Enger Lahnstein våren 1991, var oppturen for Senterpartiet allerede begynt. I mars dette året fikk partiet 8 prosent på meningsmålingene. Det hadde utvilsomt sammenheng med motstanden mot EØS-avtalen, som førte til Syse-regjeringens avgang i november året før.

Selv om det har vært varierende langsiktige trender under ulike partiledere, er det først og fremst stabilitet som preger Senterpartiets velgeroppslutning. Det store unntaket er Anne Enger Lahnsteins ledertid. Toppnoteringen på 18,2 prosent og bunnoteringen på 5,1 prosent viser med all mulig tydelighet at en populær leder ikke er noen garanti for at et parti skal få stor oppslutning. Et parti er avhengig av at det kommer «gode» saker opp på den politiske dagsordenen, dvs. saker der partiet har stor tillit og er på bølgelengde med store velgergrupper. For Senterpartiets vedkommende er det bare EU-saken som har ført til den riktig store mobiliseringen av velgere.

26. Sp-vandring mot venstre, hva nå?

Hilmar Rommetvedt

Etter det ekstraordinære landsmøtet er det nok mange i Senterpartiet som håper at borgerkrigen er over.²⁹ De stridende partene har vært uenige om hvorvidt krigen skyldtes dårlig personkjemi eller politiske veivalg. Svaret er vel både-og, men det spørres om personkjemien i den gamle ledelsen hadde blitt så dårlig dersom stridighetene ikke også dreide seg om i hvilken retning Senterpartiet skal gå.

I denne sammenheng kommer man ikke utenom høyre-venstre-aksen i politikken. Navneskiftet i 1959 markerte at det gamle Bondepartiet ville framstå som noe mer enn et parti for bøndene. Valget av navnet Senterpartiet er i grunnen ganske paradoksalt ettersom partiet først og fremst markerer seg som utkant-Norges – periferiens – parti. Det viser imidlertid at også Bondepartiet / Senterpartiet har måttet forholde seg til høyre-venstre-aksen, selv om partiet mener at andre konfliktdimensjoner er viktigere.

I tiden omkring navneskiftet ble Bondepartiet/Senterpartiet oppfattet å ligge ganske langt til høyre i det politiske landskap. Da flertallet i Høyres stortingsgruppe gikk inn for Per Borten som statsminister i den borgerlige koalisjonsregjeringen i 1965, hadde det bl.a. sammenheng med at han og Sp ble oppfattet som mer konservative enn Bent Røiseland / Venstre og Kjell Bondevik / KrF.

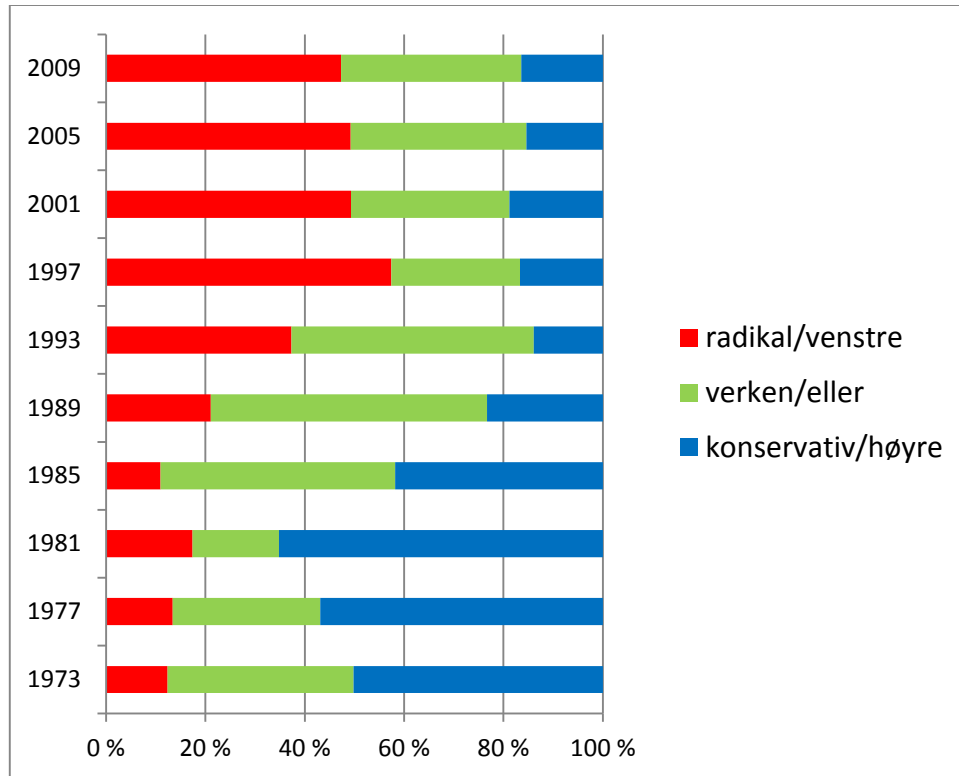
Siden den gang har det skjedd mye, både i norsk politikk generelt, og med hensyn til Senterpartiets plassering på høyre-venstre-aksen. I 1990 og 2005 tok Sp markante steg mot venstre, først da Anne Enger Lahnstein banet veien for en ny Arbeiderparti-regjering etter et års tid i Syse-regjeringen sammen med Høyre og KrF, og deretter da partiet med Åslaug Haga i spissen gikk inn i den rød-grønne Stoltenberg-regjeringen sammen med Arbeiderpartiet og SV. Med det siste steget kan man si at Sps sidebytte i norsk politikk var fullført.

Hvordan har så velgerne oppfattet Senterpartiets plassering på høyre-venstre-aksen. I flere av valgundersøkelsene under ledelse av Henry Valen og Bernt Aardal, er velgerne blitt spurt om hvor de ville plassere partiene langs denne aksen. Velgernes plassering av Sp ved valgene fra 1973 til 2009 framgår av figuren (basert på data fra Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste). De røde og blå delene av søylene viser de andelene av alle velgere som plasserte Sp på

---

²⁹ Kronikk i *Stavanger Aftenblad*, 30. april 2014.

henholdsvis den radikale siden/venstresiden og den konservative siden / høyresiden. Den grønne delen viser andelen som plasserte Sp midt på skalaen (vet ikke er utelatt).

Her må det legges til at det først var fra 1985 man stilte spørsmål om partienes høyre-venstre-plassering. Før dette ble velgerne bedt om å plassere partiene på en skala fra konservativ til radikal, men vanligvis oppfattes disse stikkordene som henholdsvis høyre og venstre i politikken. Skalaen har også variert fra syv til elleve punkter eller plasseringer. I de fleste tilfellene har man operert med et nøytralt midtpunkt, men fra 1985 til 1993 var det ikke ett slikt nøytralt punkt. De grønne delene av søylene for disse valgene viser derfor summen av de to midterste punktene på høyre-venstre-skalaen. Dette er nok forklaringen på at vi finner flere velgere i verken/eller-kategorien ved disse valgene.

Figuren viser tydelig hvordan Senterpartiets plassering er blitt endret. Fram til 1985 var det langt flere velgere som plasserte Sp på høyresiden, enn som mente at Sp lå på venstresiden. I 1981 støttet Sp dannelsen av den rene Høyre-regjeringen under ledelse av Kåre Willoch, og i 1983 banet partiets leder Johan J. Jakobsen veien for Sp og KrFs deltakelse i Willoch-regjeringen.

Ved valget i 1989 var bildet endret slik at det var omtrent like mange velgere som plasserte Sp på venstresiden, som på høyresiden. Før dette valget var det nokså usikkert om Sp ville være med i en ny koalisjonsregjering med Høyre,

men det endte med at partiet ble med i Syse-regjeringen, først og fremst for å få «en hånd på rattet» i forhandlingene om EØS-avtalen. Da disse forhandlingene spisset seg til i 1990, valgte Sp å bryte regjeringssamarbeidet med Høyre og anbefale en ny Ap-regjering under ledelse av Gro Harlem Brundtland. Fra 1993 til 2009 ser vi at det var en langt større andel av velgerne som plasserte Senterpartiet på venstresiden, enn på høyresiden.

Det norske partisystemet er preget av at det er flere, mer eller mindre ideologiske og interessebaserte konfliktlinjer i politikken, men høyre-venstre-aksen har som oftest vært den «tyngste» og mest dominerende dimensjonen. Det er derfor nærliggende å spørre om hvordan Senterpartiet har kunnet foreta så markante endringer i plasseringen på høyre-venstre-aksen. Det har vært strid om Sps retningsvalg før også, men venstredreiningen har i realiteten gått nokså fredelig for seg.

Noe av forklaring kan være at plasseringen på høyre-venstre-aksen bare i begrenset grad er blitt oppfattet som et fundamentalt ideologisk spørsmål i Sp. Det er utkantdistriktene og landbrukets interesser som er viktigst for partiet. Høyre-venstre-plasseringen er et sekundært, mer pragmatisk spørsmål for partiet. Svært forenklet kan man si det slik: I tider der offentlig støtte og regulering oppfattes som løsningen på distriktenes og landbrukets problemer, heller Senterpartiet mot venstre. Dersom skattelette og større frihet for næringslivet blir oppfattet som løsningen på distriktenes problemer, kan Senterpartiet komme til å bevege seg mer mot høyre. Det gjenstår å se om den nye ledelsen makter å forene ulike oppfatninger i så måte.

27. Møter med Per Borten

Hilmar Rommetvedt

I dag³⁰ er det 100 år siden Per Borten ble født. Lite ante man i 1913 om at han skulle bli stortingsmann for Bondepartiet/Senterpartiet (1949-77), partiformann (1955-67), parlamentarisk leder (1958-65 og 1971-73), og ikke minst statsminister i en borgerlig koalisjonsregjering bestående av Senterpartiet, Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre (1965-71). Ei heller at han skulle bli berømt, eller snarere beryktet, for sine møter med en Dagblad-fotograf og ledere i Folkebevegelsen mot EEC. Det første skjedde hjemme på gården der statsministeren møtte Dagbladets utsendte i en ikke helt flatterende underbukse. Bildet nådde visstnok også verdenspressen. Det andre fant sted på flyet til København der Borten vist fram et fortrolig dokument om forhandlingene om norsk EF-medlemskap. Lekkasjen og håndteringen av den førte til en heller trist sorti for statsministeren.

Mitt eget første «møte» med Borten skjedde på en trikkeholdeplass i Oslo i 1973. Jeg snakket ikke med ham selv, men jeg så og hørte hvordan han kom i snakk med noen av de andre som ventet på trikken. Det var mennesker han tydeligvis ikke hadde møtt før, men samtalen gikk snart som om de var gamle kjente. Den imøtekommenheten og oppriktige interessen han utviste i møtet med «vanlige folk», bidro til at jeg forsto at det var noe mer med den mannen enn som så.

Som statsminister og møteleder i regjeringen, var ikke Borten like overbevisende. Våren 1987 intervjuet jeg tidligere statsminister Lars Korvald om det å lede en koalisjonsregjering. Som parlamentarisk leder i KrF i Bortens regjeringstid, møtte han på regjeringskonferansene. Disse møtene var ofte preget av lange diskusjoner uten at statsministeren greide å trekke noen konklusjon. Til slutt ble det så frustrerende at Korvald ba om å få slippe å delta! Når regjeringen endelig fikk konkludert, var det gjerne motargumentene Borten trakk fram når han møtt pressen etterpå.

Noen uker før samtalen med Korvald, fikk jeg mitt første virkelige møte med Borten. Under Senterpartiets landsmøte hadde jeg et langt intervju med ham. Jeg ble også sittende sammen med ham under en av lunsjene. Borten kom straks i snakk med en landsmøtedelegat. Han kjente ikke vedkommende, men han kjente

---

30 Kronikk i *Stavanger Aftenblad* 3. april 2013.

godt stedet der han kom fra og flere av dem som bodde der, inkludert en slektning av delegaten. Borten var svært interessert i å høre hvordan det sto til. Jeg kunne ikke annet enn å la meg imponere over Bortens kontaktskapende evner i møtet med inntil da ukjente personer.

Da Borten overlot statsministerkontoret til Trygve Bratteli, kom han med de berømte ordene om at det å lede en koalisjonsregjering kan sammenlignes med å bære staur. Det er vanskelig hvis stauren begynner å sprike. Bonden Borten hadde nok god trening i å bære staur uten å la dem sprike, men det samme gjaldt ikke statsminister Borten. Med sine tvetydigheter bidro han snarere selv til at regjeringen sprikte. I intervjuet var han opptatt av at det bør være rom for uenighet i en koalisjon. En strømlinjeformet koalisjon tærer for mye på tålmodigheten. Som en illustrasjon på at man må tillate et slingringsmonn, kom han også med en lekkasje av kongelige dimensjoner! Jeg måtte ikke skrive det for offentligheten, sa han, men etter så mange år kan jeg vel gjengi historien uten å bli oppfattet som respektløs eller majestetsfornærmende.

Høsten 1970 førte Borten-regjeringens forslag om å øke kilometeravgiften til sterke protester fra distriktene. Sverre Helland (Sp) og Paul Svarstad (H) truet med å stemme imot, og dermed felle regjeringen. Mens krisen truet, kom kong Olav med sitt eneste politiske råd til Borten. Han kunne bare bli nedstemt, det var ikke så farlig. Etterpå kunne han gå tilbake til Stortinget og be om et klart tillits- eller mistillitsvotum. Det var ingen fare med det, siden Arbeiderpartiet var i mindretall. Helland og Svarstad ga imidlertid etter for presset, og krisen ble avverget. Men bare noen måneder senere førte den mer velkjente Borten-lekkasjen på København-flyet til regjeringens avgang.

Borten skapte oppmerksomhet da han sa at en statsminister kan være nødt til å lyve. Hemmelige tjenester var han derimot skeptisk til. I 1991 møtte jeg Borten igjen da han gjestet Høgskolesenteret i Rogaland (nå Universitetet i Stavanger). I en alder av nesten 78 år holdt han en svært interessant og kritisk forelesning om de hemmelige tjenestene. Jeg arbeidet på min doktoravhandling om «Partiavstand og partikoalisjoner»³¹, og var ute etter å finne sammenhenger og mønstre, men Borten understreket at historikere må ha et åpent øye for tilfeldighetenes betydning. Man legger en strategi, men så kommer motparten på banen, og strategien virker aldri, sa han.

Før Gerhardsens fall i 1963 var borgerlig samarbeid lite aktuelt, men så kom tilfeldighetene og feilskjærene i bl.a. Kings Bay-saken, sa Borten. Den første regjeringsstormen var ikke styrt av Stortinget, men av pressen som hausset opp en stemning som måtte føre til mistillitsforslag. Gerhardsens håndtering bidro til oppfatningen om at det var på tide med en ny regjering. Og når vi først stemte for

---

31 H. Rommetvedt (1991): *Partiavstand og partikoalisjoner*. Stavanger: Rogalandsforskning (Dr.polit.-avhandling, Universitetet i Bergen, 1992).

mistillitsforslag, var vi forpliktet til å delta i regjeringen. Det var ikke noen bevisst strategi, som førte til at Sp ble med i Lyng-regjeringen, sa Borten.

I 1965 var situasjonen en annen. Sentrumpartiene og Borten ønsket å komme med i en mer varig koalisjon, forutsatt at lederen ikke kom fra Høyre. Mine målinger av partiavstander i Stortinget viste at de ikke-sosialistiske partiene hadde nærmet seg hverandre, så helt tilfeldig var det nok ikke at det ble en ny koalisjonsregjering, selv om det kanskje var litt tilfeldig at regjeringssjefen ble hetende Per Borten.

28. Ett år til stortingsvalget: Hva har vi i vente?

Hilmar Rommetvedt

I disse dager er det et år igjen til stortingsvalget i september 2013, og spekulasjonene om hvordan vil det gå, er godt i gang.³² Det har lenge sett mørkt ut for regjeringspartiene. Mandatberegningene på grunnlag av meningsmålingene har gitt opposisjonspartiene et solid flertall på Stortinget. Men meningsmålinger er som kjent ikke valg, og et år i politikken kan være langt.

Et tilbakeblikk på meningsmålingene det siste året før stortingsvalgene og resultatene på selve valgdagen viser at mye, ja svært mye, kan skje når det gjelder partienes velgeroppslutning. Figuren viser utviklingen for Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Høyre i løpet av det siste året fram mot de sju stortingsvalgene fra 1985 til 2009. Den er basert på gjennomsnittet av flere institutters månedlige målinger og resultatene ved valgene (beregningene er gjort av undertegnede, Stavanger Aftenblad og pollofpolls.no).

Det første som slår en, er de store svingningene. Det har gått både opp og ned for partiene, og det gjerne flere ganger i løpet av månedene fram mot valget. Noen av utslagene har vært særdeles kraftige. Mest påfallende er nok Fremskrittspartiets utvikling fram mot stortingsvalget i 2001. Etter å ha vært Norges klart største parti med en oppslutning på 31,2 prosent i gjennomsnitt på meningsmålingene i oktober 2000, landet partiet på 14,6 prosent av stemmene ved valget i september året etter.

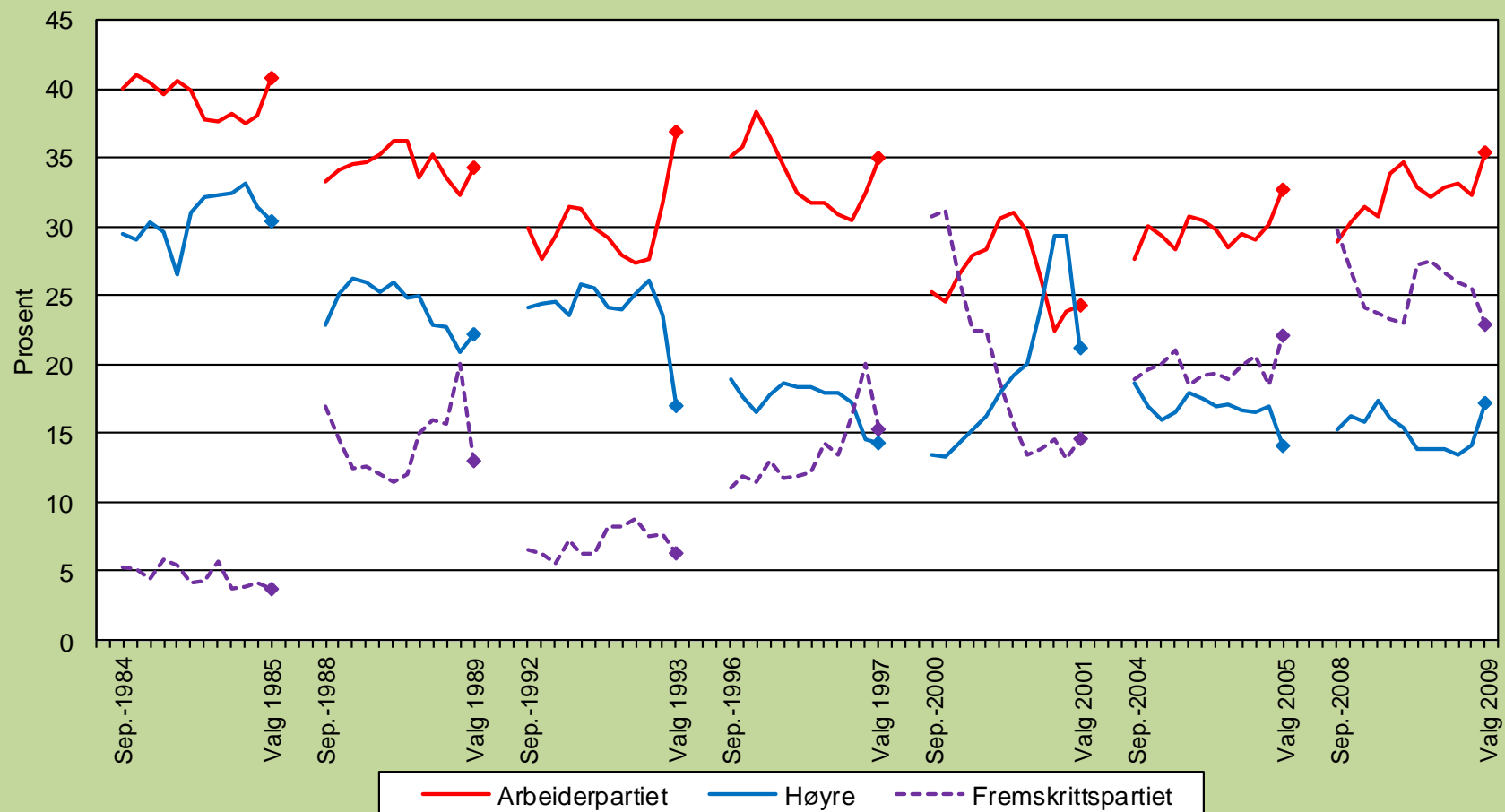
Høyre fikk bare 13,3 prosent oppslutning på meningsmålingene i oktober 2000, men etter dette steg Høyre kraftig og ble det største partiet i landet med 29,4 prosent oppslutning på målingene i juni og august 2001. Men på valgdagen i september fikk partiet bare 21,2 prosent av stemmene. Også i 1993 «sprakk» Høyre på «oppløpssiden». Partiet fikk 26,1 prosent på målingene i juni, men så dalte partiet til 17 prosent av stemmene ved stortingsvalget i september. Arbeiderpartiet gikk tilsvarende fram, fra 27,7 prosent i juni 1993 til de senere så berømte 36,9 prosentene ved valget i september. 1993-valget var ellers preget av den kommende folkeavstemningen om norsk EU-medlemskap, noe som utvilsomt bidro sterkt til at Senterpartiet fikk hele 16,7 prosent av stemmene.

---

³² Kronikk i *Stavanger Aftenblad* 4. september 2012.

Partienes velgeroppslutning siste året før stortingsvalgene 1985 - 2009

(stortingsvalgresultater og gjennomsnitt av flere institutters månedlige målinger, unntatt juli)

Foran stortingsvalget i 1997 stilte statsminister Thorbjørn Jagland «kabinettspørsmål» til velgerne. Hvis Arbeiderpartiet ikke fikk minst like stor oppslutning som ved valget i 1993, ville han gå av. Valgresultatet ble 35 prosent. Det var betydelig mindre enn de 38,3 prosentene som Arbeiderpartiet fikk på meningsmålingene i november 1996, dvs. like etter at Jagland tok over som statsminister. Vi ser imidlertid også at Arbeiderpartiet fikk en oppsving den siste tiden fram mot valget i september 1997, fra 30,5 prosent av de spurte på målingene i juni. Arbeiderpartiets framgang gikk særlig ut over Fremskrittspartiet som gikk tilbake fra 20 prosent av de spurte på målingene i august til 15,3 prosent av stemmene på valgdagen.

Selv om nivået på velgeroppslutningen varierer fra valg til valg, ser Arbeiderpartiet ut til å ha en effektiv valgkampmaskin. Partiet har hatt en egen evne til å mobilisere velgere i løpet av valgkampinnspurten. Ved alle de sju valgene har kurvene pekt oppover for Arbeiderpartiet i løpet av de sist månedene før valget. Størst var utslaget i 1993, da Arbeiderpartiet gikk fram med vel ni prosentpoeng fra juni til september. Bare ved ett av valgene, i september 2001, fikk Arbeiderpartiet mindre oppslutning på valgdagen (24,3 prosent) enn på meningsmålingene ett år før (25,2 prosent).

For Fremskrittspartiets vedkommende har utviklingen ofte vært den motsatte av Arbeiderpartiets. Ved fem av de sju valgene har Fremskrittspartiet gått tilbake i løpet av de siste månedene før valget. Bare ved to av valgene, i 1997 og 2005, fikk Fremskrittspartiet større oppslutning på valgdagen enn det partiet fikk på målingene ett år før. Det kan tyde på at mange velgere benytter meningsmålingene som en markering av protest mot andre partier. Det er imidlertid ikke alle som gjør alvor av trusselen om å stemme på Fremskrittspartiet når det kommer til selve valget.

Også Høyre ser ut til å ha problemer med å mobilisere velgere i innspurten fram mot valgdagen. Ved fem av stortingsvalgene har kurvene pekt nedover for Høyre de siste månedene fram mot valget. Ved tre av valgene, i 1985, 2001 og 2009, fikk imidlertid Høyre større oppslutning på valgdagen enn på meningsmålingene ett år før. Dette gjaldt særlig ved stortingsvalget i 2001, selv om partiet den gang mistet mange velgere i valgkampinnspurten. I 2009 gikk Høyre derimot også betydelig fram i innspurten, fra 13,5 prosent på målingene i juni til 17,2 prosent på valgdagen i september.

De store svingningene i partienes velgeroppslutning må ses i sammenheng med at stadig færre velgere identifiserer seg med ett bestemt parti. Det er blitt flere som skifter parti fra ett valg til et annet, og som vi har sett, i mange tilfeller også fra måned til måned. Valgundersøkelsene under ledelse av Henry Valen og Bernt Aardal viser en økning i den andelen av velgerne som skiftet parti eller gikk inn eller ut av hjemmesittergruppen, fra 21 prosent ved valget i 1969 til 47 prosent

ved valget i 2005. Fra 2005 til 2009 sank riktignok denne andelen til 39 prosent av de spurte.

Den andelen av velgerne som bestemte seg for hvilket parti de skulle stemme på i løpet av valgkampen, steg fra 15 prosent ved stortingsvalget i 1965 til 56 prosent ved valget i 2005. Også denne andelen sank, til 48 prosent, ved valget i 2009, men det gjenstår å se om dette innevarslet en ny trend. 27 prosent av de spurte i 2009 sa at de bestemte seg like før valgdagen, mens 11 svarte at de bestemte seg på selve valgdagen.

De store svingningene i meningsmålingene som vi har sett ved de sju siste stortingsvalgene, bekrefter med all mulig tydelighet at valgutfallet på ingen måte er avgjort et år før valgdagen. Partiene kan nok vente seg nye opp- og nedturer i det året som gjenstår før valglokalene åpner den 9. september 2013.

Valgresultatet – stortingsvalget 9.9.2013

Parti	Prosent av stemmene	Endring 2013-2009	Antall mandater	Endring 2013-2009
A	30,8	-4,5	55	-9
SV	4,1	-2,1	7	-4
RØDT	1,1	-0,3	0	
SP	5,5	-0,7	10	-1
KRF	5,6	0,0	10	
V	5,2	+1,4	9	+7
H	26,8	+9,6	48	+18
FRP	16,3	-6,6	29	-12
MDG	2,8	+2,4	1	+1

Kilde: <http://www.regjeringen.no/krd/html/valg2013/bs5.html>

29. Håp for sperregrensepartiene?

Hilmar Rommetvedt

Ett år før stortingsvalget høsten 2013 strever hele fire stortingspartier med å komme over sperregrensen på fire prosent.³³ Både Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Venstre har sett trettallet flere ganger på de enkeltmålingene som er offentliggjort den senere tid. I gjennomsnitt på de målingene som er kommet hittil i september, er det imidlertid bare SV som havner så vidt under fire prosent, mens KrF får 5,2 prosent, Venstre 4,3 prosent og Senterpartiet 4,1 prosent. Tidligere er det bare Venstre som har hatt så dårlig – eller dårligere – utgangspunkt ett år før valget.

Et tilbakeblikk på utviklingen for de fire «sperregrense-partiene» det siste året før stortingsvalgene fra 1985 til 2009, viser at mye fortsatt kan skje før valget i 2013. Figuren viser gjennomsnittet av flere månedlige meningsmålinger og partienes valgresultater i de respektive årene (beregningene er gjort av undertegnede, Stavanger Aftenblad og pollofpolls.no).

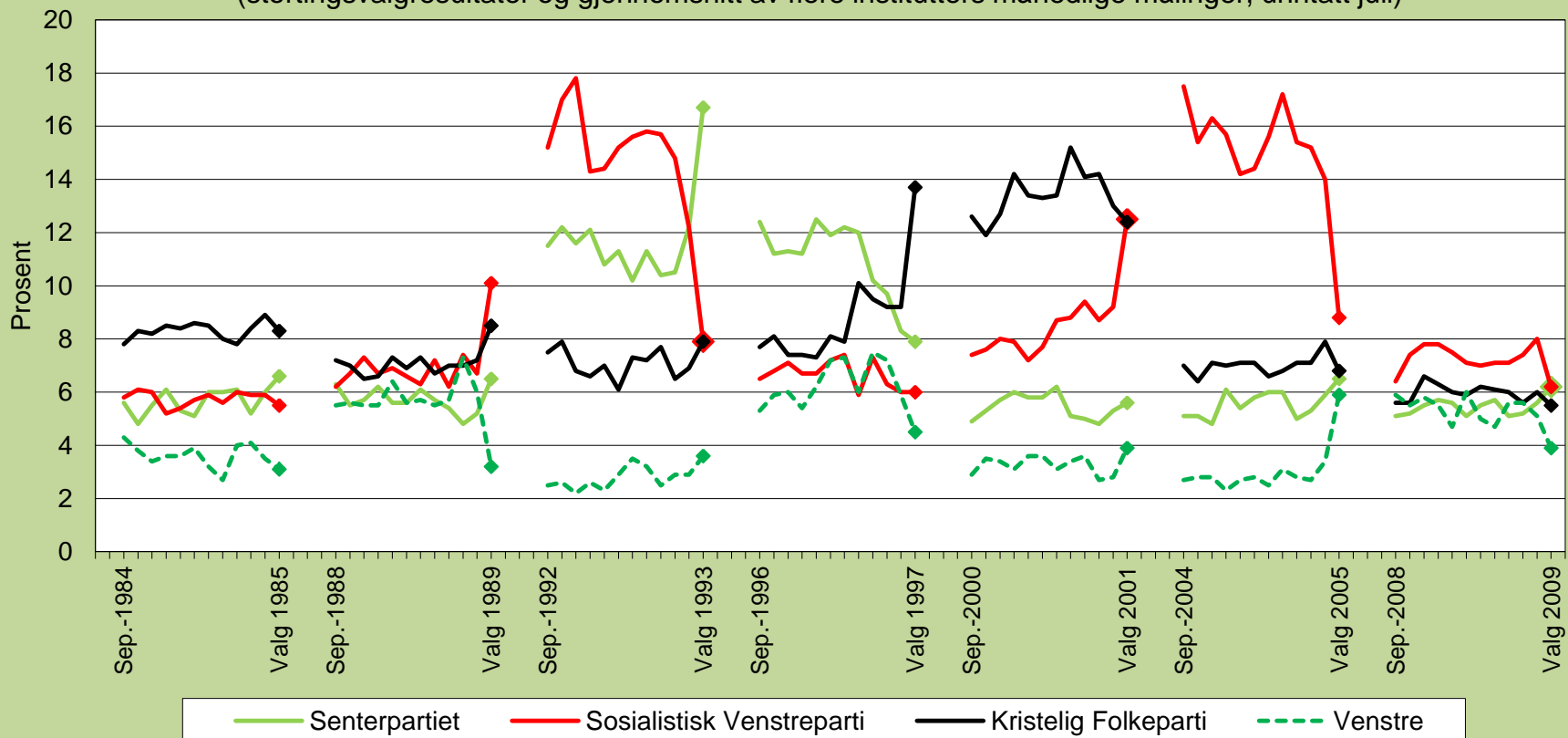
Det mest iøynefallende trekket ved figuren er den store velgerflukten fra SV de siste månedene fram mot valgene i 1993 og 2005. Etter å ha vært oppe i hele 17,8 prosent i november 1992, fikk SV bare 7,9 prosent av stemmene ved valget i 1993. Bare fra august 1993 til valgdagen i september, gikk SV tilbake med 4,3 prosentpoeng. Historien gjentok seg i 2005. I april fikk SV 17,2 prosent på meningsmålingene, men på valgdagen i september ble det bare 8,8 prosent. Hele 5,2 prosentpoeng gikk tapt fra august til september 2005. De to valgene må ses i lys av at de kom i perioder der SV hadde hatt uvanlig stor oppslutning. Ved de andre valgene ha SV opplevd både oppturer (1989 og 2001) og nedturer (1997 og 2009) i valgkampinnspurten.

Det mest påfallende utslaget for Senterpartiet er oppsvinget ved valget i 1993, og deretter nedturen fram mot valget i 1997. I juni 1993 fikk partiet 10,5 prosent på meningsmålingene. Ved valget tre måneder senere stemte hele 16,7 prosent av velgerne på Senterpartiet. Utviklingen hadde sammenheng med diskusjonen om norsk medlemskap i EU foran folkeavstemningen året etter. Det var Senterpartiet som fanget opp nei-bølgen, mens det andre markante nei-partiet, SV, led store tap. Etter at nei-siden vant EU-avstemningen i november 1994, forsvant saken fra den politiske dagsorden – og dermed også velgerne fra Senterpartiet. Så sent som i april 1997 fikk partiet 12 prosent på meningsmålingene, men ved valget i september endte Senterpartiet på 7,9 prosent.

---

33 Kronikk i *Stavanger Aftenblad* 26. september 2012.

Partienes velgeroppslutning siste året før stortingsvalgene 1985 - 2009
 (stortingsvalgresultater og gjennomsnitt av flere institutters månedlige målinger, unntatt juli)

Kanskje er det bare er en heftig EU-debatt kan føre til en skikkelig innhøsting av velgere for Senterpartiet, men det er verdt å merke seg at partiet har fått et oppsving i de fleste valgkampinnspurtene. Utslagene er små, men partiets motstandere gleder seg kanskje for tidlig, dersom Senterpartiet skulle ligge under sperregrensen på meningsmålingene fram mot neste valg. Enten undervurderer meningsmålerne Senterpartiets oppslutning, eller så har partiet en mobiliserings-evne som riktignok ikke er så stor i velgerprosjenter, men som kan gi god uttelling i mandatfordelingen.

For Kristelig Folkeparti er utviklingen fram mot valget i 1997 mest påfallende. Så seint som i mars 1997 fikk partiet 7,9 prosent i gjennomsnitt på meningsmålingene, men på valgdagen stemte 13,7 prosent av velgerne på KrF. Valgundersøkelsen under ledelse av Bernt Aardal viser at hver femte KrF-velger i 1997 kom fra Senterpartiet. Valget endte med at KrF og Kjell Magne Bondevik kunne danne regjering sammen med Senterpartiet og Venstre.

Da Bondevik I-regjeringen ble felt på gasskraftsaken i mars 2000, fikk KrF et oppsving fra 10,6 prosent i februar til 15,3 prosent i april. Deretter gikk det noe opp og ned for partiet. I april 2001 viste meningsmålingene 15,2 prosent, men på valgdagen i september ble det 12,4 prosent. Siden har det gått mest nedover for KrF, men ved de to siste valgene har partiet fått omtrent samme oppslutning på valgdagen, som på meningsmålingene ett år før.

Det er Venstre som har strevd mest med å nå sperregrensen. Partiet fikk mindre enn fire prosent av stemmene ved valgene i 1985, 1989, 1993, 2001 og 2009. I 1993, 2001 og 2009 ble partiet likevel representert på Stortinget fordi det klarte å kapre ett eller to distriktsmandater. Både i 1989 og 1997 så det ut til at Venstre skulle gjøre det atskillig bedre enn det som ble sluttresultatet. I 1989 gikk partiet tilbake fra 7,3 prosent i gjennomsnitt på junimålingene, til 3,2 prosent på valgdagen. Ved valget i september 1997 fikk Venstre 4,5 prosent av stemmene etter å ha vært oppe i 7,5 prosent på målingene i mai samme år.

Den kraftigste oppturen for Venstre kom i 2005. Oppslutningen steg fra 2,7 prosent i juni til 5,9 prosent på valgdagen. Valgundersøkelsen tyder på at mange tidligere Høyre-velgere stemte taktisk for at Venstre skulle komme over sperregrensen og berge den ikke-sosialistiske regjeringen. 36 prosent av venstrevelgerne i 2005 oppga at de hadde stemt Høyre ved valget i 2001. Ved valget i 2009 vendte mange av dem som hadde stemt taktisk, tilbake til Høyre. Etter å ha fått 5,1 prosent på målingene i august, havnet Venstre overraskende under sperregrensen med 3,9 prosent av stemmene ved valget i september.

Dersom meningsmålingene viser at noen av partiene kan havne under sperregrensen ved neste valg, kan det få en del av de større partienes velgere til å stemme taktisk for på den måten å styrke det regjeringsalternativet de foretrekker. Det kan gi håp for «sperregrense-partiene».

(Resultatet av valget er gjengitt i foregående kapittel.)

30. Derfor burde Stoltenberg gått

Hilmar Rommetvedt

Etter høringene i Stortingets kontrollkomite om 22. juli-katastrofen og Gjørv-kommisjonen rapport, uttalte jeg til Aftenbladet (27.11.2012) at statsminister Jens Stoltenberg burde ha trukket seg.³⁴ Det er en konklusjon som svært få eller ingen kommentatorer utenom VG har sagt seg enige i.

Det er flere grunner til at mange – meg selv inkludert – har nølt med å si det. Statsministeren var selv et mål for drapsmannen. Han slapp unna, men han mistet mange venner og bekjente på Utøya og i regjeringskvartalet. Når vi tenker på hvor sterkt det som skjedde, har berørt oss som opplevde det hele på avstand, kan vi bare ane hvordan han må ha hatt det. Likevel sto han fram på imponerende vis med de rette, samlende ordene til oss alle. Da er det ikke lett å legge stein til byrden.

Jeg tror ikke denne saken vil føre til statsministerens avgang. Stoltenberg har konkludert med at han tar ansvaret ved å bli sittende for å rette opp de forsømmelsene og feilene som ble gjort før og etter at bomben smalt. Et eventuelt mistillitsforslag fra opposisjonen vil bli avvist av stortingsflertallet.

I 1959 uttalte Aps parlamentariske leder Nils Hønsvald: «Det vil neppe noengang hende at noen representanter for Arbeiderpartiet stemmer for et borgerlig mistillitsforslag rettet mot eget partis regjering. Hvis Arbeiderpartiet av en eller annen grunn ønsker regjeringsskifte eller endring i Regjeringens sammensetning, fremmes dette ønske på en annen måte enn ved åpent mistillitsvotum i Stortinget». Denne «hønsvaldske parlamentarismen» ser ut til å ha gyldighet også i dag, selv om det nå er tre regjeringspartier. SV i regjering vil ikke stemme for et mistillitsforslag slik SF i opposisjon gjorde under Kings Bay-krisen i 1963. (Det var for øvrig en sak som tross alt ikke var så omfattende som 22. juli-saken.)

Hva bør så opposisjonspartiene gjøre? Bjørgulv Braanen i Klassekampen sier det slik (29.11.2012): «Når Stoltenberg har gjort det klart at han tar ansvar ved å bli sittende, kan stortingsopposisjonen velge ett av to: Mistillitsforslag eller

---

³⁴ Hoveddelen av artikkelen er basert på en kronikk i *Stavanger Aftenblad* 4. desember 2012, mens etterordet bygger på en kommentar publisert 10. desember 2012 på clemet.blogg.no.

riksrettstiltale for straffbare handlinger. Hvis den ikke velger noen av disse mulighetene, er det eneste valget som gjenstår å holde kjeft».

Dette er en meningsløs uttalelse. Det kan ikke være slik at all kritikk skal forstumme dersom man ikke finner noe straffbart som gir grunnlag for riksrett, eller ikke finner at forholdet er så alvorlig at det bør fremsettes mistillitsforslag. Skulle kritiske journalister som finner kritikkverdige forhold måtte velge mellom politianmeldelse eller å holde kjeft? Nei, slik kan det ikke være. Riksrett bør være forbeholdt helt spesielle situasjoner. Mistillitsforslag er heller ikke noe man skal vifte med i tide og utide, det bør forbeholdes situasjoner der det er grunnlag for særlig sterk kritikk.

Kravet om at opposisjonspartiene for lengst burde ha sagt klart fra om hvorvidt de vil fremme mistillitsforslag eller ikke, bryter etter min mening med kravene til en forsvarlig saksbehandling i Stortinget. Konklusjonen bør ikke trekkes før man har gjennomgått alle sider av saken, inkludert de svar som gis i stortingshøringer. Selv trakk jeg min konklusjon etter høringen med statsministeren.

Hva opposisjonspartiene kommer til gjøre, er uvisst. Det er ikke noe stort folkekrav om at statsministeren skal gå av. Mistillitsforslag er neppe noen velgermagnet, og det kan fort slå tilbake på forslagsstilleren. Det er lett å si for en observatør på sidelinjen, men jeg mener at valgtaktiske hensyn bør legges til side i en så ekstraordinær sak som denne. Kritikk bør fremmes med den styrke sakens alvor og regjeringens (mangel på) handling tilsier.

For min del er jeg kommet til at et mistillitsforslag er på sin plass. Det er avdekket så mange alvorlige og kritikkverdige forhold, at det bør få konsekvenser for den ansvarliges stilling. De sterke beklagelsene fra tidligere justisminister Knut Storberget har fått flere kommentatorer til å si at han måtte gått, dersom han ikke allerede hadde gjort det. Også administrasjonsminister Rigmor Aasrud er blitt sterkt kritisert. Statsministeren kunne latt en av disse, eller begge, forlate sin stilling. Gerhardsen lot industriminister Holler gå etter granskingsrapporten om Kings Bay.

Statsminister Stoltenberg har imidlertid beskyttet statsrådene ved å si at han har det øverste ansvaret. Det står det respekt av (selv om presiseringen «det øverste» ansvaret kan gi inntrykk av at dette er basert på en nokså formell betraktning). I denne saken ser det imidlertid ut til at statsministeren også har et mer direkte ansvar for forsømmelsene. Det har vært svært alvorlig svikt, ikke bare i ulike departementer og etater under disse. Det har også vært alvorlig svikt i klargjøringen av ansvar og koordineringen av oppgaver mellom departementene. Det ansvaret påhviler statsministeren. Det er slett ikke sikkert at en annen statsminister ville ha gjort dette bedre, men det må være den som sitter med myndigheten, som må ta ansvaret.

Ansvar bør ikke være ensbetydende med at man tar sin hatt og går, men når statsministerens eget ansvar er så alvorlig som i denne saken, bør det være konsekvensen. Noen hevder at det er opp til stortingsflertallet å sparke en statsminister, men man kan ikke forvente at noen av regjeringspartienes representanter skal bryte ut og stemme for et mistillitsforslag, selv om de skulle mene at det var berettiget. Da gjenstår bare den mulighet at statsministeren selv trekker seg. Det mener jeg han burde ha gjort.

Den alvorligste forbrytelsen i etterkrigstidens Norge er det drapsmannen som har ansvaret for. Men vi står også overfor den alvorligste svikten i statsapparatet, inklusive statsministerens kontor, som er avdekket i etterkrigstiden. Både statsråder og statssekretærer har måttet gå av på saker som har vært alvorlige, men tross alt ikke så alvorlige som denne. Når statsministeren likevel blir sittende, må man spørre: Skal det virkelig bare være sex-skandaler og mer eller mindre ureglementerte vennetjenester som skal føre til en statsråds eller statsministers avgang? Jeg synes ikke det.

Etterord: Hva hvis Stoltenberg hadde gått?

Dagsavisens Hege Ulstein og Civitas Kristin Clemet er uenige om hva som ville/burde skjedd dersom statsminister Jens Stoltenberg hadde trukket seg frivillig etter Gjörv-kommisjonens rapport om 22. juli. Ulstein slår kategorisk fast at dersom Stoltenberg går av skal han etter parlamentarisk skikk peke på lederen av det største opposisjonspartiet. Oppdraget med å danne ny regjering går da til Siv Jensen og Fremskrittspartiet» (dagsavisen.no 27.11.2012). Clemet mener derimot at det ikke er noe i veien for at Stoltenberg kunne kommet tilbake som leder av en ny regjering: «Han kunne dannet en ny regjering med deltakelse av en representant eller to fra opposisjonen. Han kunne, selv om det er lite sannsynlig, dannet en samlingsregjering over blokk-grensene» (clemet.blogg.no 28.11.2012).

Ulsteins henvisning til «parlamentarisk skikk» er åpenbart misvisende. I Norge er både de formelle og uformelle parlamentariske spillereglene uklare. Den parlamentariske «skikken» er ikke noe stabilt fenomen, den er utviklet og endret flere ganger i løpet av alle de årene som er gått siden parlamentarismen fikk sitt gjennomslag i norsk politikk i perioden 1884-1905.

Clemets syn virker ikke bare lite, men svært, usannsynlig og urimelig. Hvis statsministeren først gikk av som følge av at han tok ansvar for egne, eller for egne statsråders og etaters, forsømmelser, ville det virket merkelig om han skulle komme tilbake som leder for en ny regjering. En samlingsregjering har vi bare hatt i noen måneder umiddelbart etter den andre verdenskrig. Så spesiell er tross alt ikke situasjonen i dag.

Dersom Stoltenberg hadde gått av frivillig, ville den mest nærliggende løsningen etter min mening være at han rådet Kongen til å be en partifelle om å danne ny regjering. Det kunne med fordel skjedd etter en sonderingsrunde med stortingspresidenten og/eller de parlamentariske lederne i Stortinget. En slik runde ville etter alt å dømme gjort det klart at stortingsflertallet ville støtte en ny rød-grønn regjering med en ny statsminister fra Arbeiderpartiet. En regjering utgått av ett eller flere av opposisjonspartiene ville ikke fått støtte fra et flertall i parlamentet.

Det er nærliggende å trekke paralleller til det som skjedde ved andre statsministeres (mer eller mindre) frivillige avganger, som da Einar Gerhardsen gikk av i 1951, Oscar Torp i 1955, Trygve Bratteli i 1976, Odvar Nordli i 1981 og Gro Harlem Brundtland i 1996. De ble alle etterfulgt av statsministre fra Arbeiderpartiet. Det var ingen tvil om at stortingsflertallet støttet denne løsningen.

Omstendighetene omkring en frivillig avgang for Stoltenbergs del ville naturligvis vært annerledes enn i de nevnte tilfellene. Det avgjørende momentet ville imidlertid vært frivilligheten. Den ville gitt Stoltenberg et helt annet spillerom enn dersom han var blitt felt på et mistillitsforslag. Dersom Stoltenberg og Arbeiderpartiet hadde valgt en frivillig avgang, ville de ha markert alvorret i saken, og at de virkelig tok ansvar. Samtidig ville et rød-grønt mannskap med en ny leder fått en ny start, uten å ha 22. juli-ansvaret hengende så tungt over seg.

Om forfatterne

Randi Austnes-Underhaug er master (siviløkonom) og forsker ved IRIS.

Stian Brosvik Beyer er master (økonomi) og seniorforsker ved IRIS.

Atle Blomgren er siviløkonom HAE og seniorforsker ved IRIS.

Arild Aurvåg Farsund er dr.polit. (administrasjon og organisasjonsvitenskap), førsteamanuensis ved Universitetet i Stavanger og seniorforsker ved IRIS.

Rune Dahl Fitjar er PhD (government), professor ved Universitetet i Stavanger og seniorforsker ved IRIS/Senter for innovasjonsforskning.

Martin Gjelsvik er dr.oecon., forskningsleder ved IRIS og professor II ved Universitetet i Stavanger.

Kåre Hansen er cand.polit. (sosiologi) og forskningssjef ved IRIS.

Anne Marthe Harstad er master (siviløkonom) og forsker ved IRIS.

Silje Haus-Reve er master (samfunnsøkonomi) og forsker ved IRIS.

Merete H. Jonvik er cand.polit. (sosialantropologi) og doktorgradsstipendiat ved IRIS.

Kari Kjestveit er master (samfunnssikkerhet), doktorgradsstipendiat ved Universitetet i Stavanger og forsker ved IRIS.

Einar Leknes er dr.ing. og direktør for IRIS Samfunnsforskning.

Solfrid Mykland er PhD (organisasjonsfag), tidligere forsker ved IRIS, nå førsteamanuensis ved Høgskolen i Bergen.

Hilmar Rommetvedt er dr.polit. (administrasjon og organisasjonsvitenskap), forskningsleder ved IRIS og professor II ved Universitetet i Stavanger.

Marianne N. Solbakk er master (organisasjons- og ledelsesvitenskap) og forsker ved IRIS. Hennes PhD-avhandling (statsvitenskap) er funnet verdig til å forsvares, og disputasen finner sted våren 2015.

Gunnar Thesen er PhD (statsvitenskap), seniorforsker ved IRIS og postdoktor ved Aarhus Universitet.

IRIS Samfunnsforskning

International Research Institute of Stavanger AS (IRIS) er et oppdragsbasert forskningsinstitutt innenfor teknisk-naturvitenskapelige og samfunnsvitenskapelige fagområder. Energi, biomiljø og samfunn er de sentrale forskningsfeltene for IRIS. Instituttet har om lag 200 ansatte og eies av Stiftelsen Rogalandsforskning og Universitetet i Stavanger.

IRIS ser det som sitt samfunnsoppdrag å drive forskning og utvikling som kan bidra til at ny kunnskap og nye løsninger blir tatt i bruk til beste for samfunnet.

IRIS Samfunnsforskning utfører forskning om arbeidsmiljø, helse- og velferdstjenester, innovasjon, næringsliv og arbeidsmarked, politiske og kulturelle endringsprosesser, samferdsel og sikkerhet.

IRIS Samfunnsforskning har kontorer i Stavanger, Bergen og Oslo der det til sammen arbeider om lag førti forskere. Avdelingen er organisert i tre forskningsgrupper: Arbeidsliv og sikkerhet, Næringsliv og innovasjon, og Velferd og politikk. Statsvitenskap, sosiologi, økonomi, teknologi, pedagogikk, organisasjonspsykologi og antropologi er sentrale fagdisipliner i en stab der om lag halvparten av forskerne har doktorgrad. I tillegg til Universitetet i Stavanger har avdelingen prosjektsamarbeid med fagmiljøer ved en rekke universiteter og forskningsinstitutter, både nasjonalt og internasjonalt.

Forskningen ved IRIS Samfunnsforskning er i hovedsak finansiert på prosjektbasis. Norges forskningsråd, nasjonale og regionale myndigheter, interesseorganisasjoner og næringslivet er de viktigste oppdragsgiverne.

I 2014 ble IRIS Samfunnsforskning tildelt Næringsforeningen i Stavanger-regionen sin Kompetansedelingspris.

International Research Institute of Stavanger (IRIS)
er et oppdragsbasert forskningsinstitutt og eies av Stiftelsen
Rogalandsforskning og Universitetet i Stavanger. Instituttets
virksomhet er FoU innen sentrale områder som energi,
biomiljø og samfunnsforskning.

IRIS

International Research Institute of Stavanger